

નિવેદન

માનવઈતિહાસમાં કદી ન નોંધાયેલું એવું ભયંકર યુદ્ધ અત્યારે ખેલાઈ રહ્યું છે. રાજ રાજ નવા નવા અને મહત્વના બનાવો બનતા જાય છે. સામ્રાજ્યો ભાંગે છે, શહેરો તૂટે છે, વંસી વેરાન ચાય છે. આ વીજળીવેગે રચાતા ઇતિહાસને સમજવો પણ સામાન્ય માણસો માટે મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. આ સંહારલીલાની પાછળ કયા હેતુઓ કામ કરી રહ્યા છે, એ બનાવોની પાછળ શો કાર્યકારણ ભાવ રહેલો છે, એનું પરિણામ શું આવશે, વગેરે વસ્તુ સમજવામાં કંઈક મદદગાર થઈ પડે એવા હેતુથી આ અને હવે પછી પ્રગટ થવાનાં એવાં બીજા પુસ્તકો યોજાયેલાં છે.

ભાઈશ્રી ભારકરરાવ આપણા ગણ્યામાંકેલા રાજકારણના અભ્યાસી-ઓમાંના એક છે. એમણે આ પુસ્તક લખવાનું સ્વીકાર્યું અને આટલું જલદી લખી આપ્યું એ બદલ અમે એમના આભારી છીએ.

ઉદ્યોગોમાં અમર્યાદ યત્રવાદ શી રીતે સુદ્ધને નોતરી આવ્યો છે, એ આ નાનું પુસ્તક વાંચનારના ધ્યાનમાં આવ્યા વગર નહિ રહે, છતાં તે તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરી વિરમીએ છીએ.

લેખકના બે બોલ

જાપાને પાસિફિકમાં યુદ્ધ શરૂ કર્યા પછી આપણુ ધ્યાન એ બાજુ તરફ વધારે બેસાયુ એ રાજદ્વારણુ સમગ્રવતી નાની પુત્રિકા લખવાનુ મને ઠહેવામાં આયુ યુદ્ધ અપાટાબધે આગમ વધતુ હતું એ અડપની સાથેસાથ મારે પણ માતૃ કામ બહુ ઉતાવળે પૂરુ કરવુ પડયું આથી પુસ્તકમાં ઉતાવળને લીધે ખામીઓ કે અસ્પષ્ટતા નહી ગઈ હોવાનો સંભવ છે વળી હું કાર્પ રાજકારણનો ધુરધર અભ્યાસી પણ નથી, એથી બધા જિજ્ઞાસુઓની જિજ્ઞાસાને સંતોષવાનો મારો દાવો પણ નથી જે થોડો ઘણો અભ્યાસ હતો તે અને ત્યાં પછી જે દ્રષ્ટા સમય મળી શક્યો એટલા વખતમાં જે થોડી તૈયારી કરી શક્યો તેને આધારમાં નાન હુ પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે વાચકો એને એ રીતે જ જોશે એવી હું આશા રાખુ છુ

આપણા દેશનુ આ મહાયુદ્ધમાં શુ સ્થાન છે એ જાણનાની ઈચ્છા થાય પણ આ પુસ્તક પાસિફિકને ધ્યાનમાં ગળીને જ લખાયુ છે, અને આપણે દેશ પાસિફિકથી દૂર છે તેથી એ સંબંધે કશુ લખ્યુ નથી

આ લખાણની શરૂઆતથી અત સુધી મારા સદકાર્યકર લાર્કીશ્રી કાલિયાલ જોષીએ વારંવાર અમૂલ્ય મદદ આપી છે તેનો હું અણી છુ તેવી જ રીતે સાથેના બે નામજારો તૈયાર કરી આપવા બદલ હું લાર્કીશ્રી અવીણચંદ્ર કુલચંદ દોશીનો આભારી છુ

તા ૧૭-૩-૪૨

વિદ્યાવિહાર

આમાવાડી-અમદાવાદ

ભાસ્કરરાવ ત્રિવેંસ

[૧] પાસિફિકનું મહત્વ

ગયા ડિસેમ્બર માસમાં જાપાને યુદ્ધ શરૂ કર્યું ત્યારથી બીજું વિશ્વયુદ્ધ રીતસરનું શરૂ થયું ગણાય. અને એમાં પણ એ યુદ્ધ આપણા બાગલા પામે આવીને બિનું છે ત્યારે તો એની અગત્ય આપણા મનથી ઘણી વિશેષ ગણાય. અત્યાર સુધી યુદ્ધ યુરોપની ભૂમિ ઉપરજ આલતુ હતુ અને આપણે રણભૂમિની પ્રત્યક્ષ અસરોથી દૂર હતા. જાપાન યુદ્ધમાં જિતવાથી હવે આખી દુનિયાના બધા જ ભાગોમાં યુદ્ધ શરૂ થયું. અને પાસિફિક મહાસાગરની પશ્ચિમ બાજુ આ યુદ્ધથી પૂરેપૂરી રંગાઈ ગઈ.

આજ સુધી દુનિયાના રાજકારણનું કેન્દ્ર યુરોપ ગણાતુ અને યુરોપના રાષ્ટ્રો દુનિયાનાં અને તેમાં પણ ખાસ કરીને એશિયાના પાસિફિક કિનારાના દેશોનાં ભાવ્યનિર્માતા ગણાતાં હતાં. એથી યુરોપની ઉચ્ચપાયલો તરફ વિશેષ લક્ષ રહેતુ, અને પાસિફિક તરફ ડોઠનું ઝાઝું લક્ષ જતુ નહિ. બીજું યુરોપીય યુદ્ધ શરૂ થયુ ત્યારે પણ દુનિયાનું મુખ્ય લક્ષ એ બાજુ જ હતુ. અને જાપાને શરૂઆતના થોડા જ દિવસોમાં અત્યંત મહત્વના વિજયો મેળવ્યા અને સુલકો

જીવતા જનાં હજી પણ યુરોપ અને અમેરિકાના મુત્સદ્દીઓ અને રાજકારણી પુરુષોનાં મન આટલાંટિક અને યુરોપનું યુદ્ધ જીતવામાં જ પડેલાં છે, પાસિફિકના યુદ્ધને પ્રમાણમાં તેઓ ગણે છે. વાસ્તવિક રીતે પાસિફિકના પ્રશ્ન તરફ આજે જાણ છે તે કદરતા વિશેષ ધ્યાન જવું જોઈતું હતું. કેટલાક માણસોનું લક્ષ એ બાબતે હોવાથી ખરું, જેમકે વીસમી સદીની શરૂઆતમાં જ અમેરિકાના મેકેટરી ઓફ રેટ ગેન હેએ કહ્યું હતું કે—

“દુનિયાના વાવાઝાડાનું કેન્દ્ર ચીન તરફ ખસવાનું છે. આ મહાન સામ્રાજ્યને જે સાચી રીતે પિછાની શકશે તેના હાથમાં આવતી પાંચ સદીઓના રાજકારણની ચાવી મળેશે.”

એ જ પ્રમાણે ઈ. સ. ૧૯૨૧માં દક્ષિણ અમેરિકાના મહાન મુત્સદ્દી જનરલ સ્મર્ડને શાહી કેન્દ્રસમાં કહ્યું હતું કે—

“આપણને હજી પણ યુરોપના પ્રશ્નોને પ્રથમ સ્થાન આપવાનો મોહ જિ. પણ એ સ્થિતિ હવે રહી નથી. એ પ્રશ્નો હવે પ્રથમ પક્ષિના રહ્યા નથી...યુગપમાંથી હવે કેન્દ્ર પાસિફિક તરફ ખસવાનું છે. મારા અભિપ્રાય મુજબ ‘પાસિફિકના પ્રશ્નો એ હવે પછીનાં પચાસ વરસ સુધી દુનિયાના પ્રશ્નો ગણાશે.”

અમેરિકન લેખક હાર્લો મેક્નાયર પૂર્વના પ્રશ્ન સંબંધેના પોતાના પ્રશ્નકર્તા પ્રત્તાવનામાં લખે છે—

“...યુરોપ પોતાના પ્રશ્નોમાં ગૂંચવાઈ ગયું છે, અને આજ સુધી દુનિયાના જનાવોના કેન્દ્ર તરીકે યુરોપને જ ગણવામાં આવ્યું છે, તથા અમેરિકન લોકો પણ વિચારમાં યુરોપને જ કેન્દ્ર મ્થાને રાખતા થયા છે. તેથી ઘણી જ ઝોળી સખ્યા પૂર્વમાં જનના જનાવો તરફ ધ્યાન આપે છે. આ સ્થિતિ જે નહિ અટકાવી શકાય તો ચીના લોકોની માફક પોતાની જ જનને કેન્દ્રમાં રાખીને દુનિયા તરફ દુર્લક્ષ કરવાથી તેમની જે સ્થિતિ રહી તેની જ સ્થિતિ યુરોપ તથા

અમેરિકાની થરાનો પૂરો સભવ છે ત્રી ગોવન ક્લે ડે “અમેરિકા લોકો હવે સમજતા થયા છે કે આઝિયાટિક એ તો પોતાના સગવડાલા સાથે સબધ ગખવાનો પાછળનો દગ્ગાએ છે, જ્યારે પાસિફિક એ તો દુનિયા સાથે સબધ ગખવાનો મુખ્ય દગ્ગાએ છે ’

આજ સુધી તો યુરોપની પ્રજાઓએ પાસિફિકને પોતાની બાજુએ અદર લગભગ વહેચી લીધો હતો અને એ પ્રજાઓજ ઈર્ષા કરતી, તેથી એશિયાની પૂર્વ માણુની પ્રજાઓની તરૂરી કોઈ સાબળતુ નહોતુ તેમનુ ભાવિ યુરોપના ભાગ વિધાતાઓજ નક્કી કરતા હતા પણ વીસમી સદીથી ધીમે ધીમે એશિયાના આ ભાગમાં જગૃતિ આવવા લાગી છે અને જપાને પ્રથમ ૧૯૦૫માં રશિયાને પડકાર કર્યા પછી તો પાસિફિકની આબુમાણુના પાણી પૂરેપૂરા ખજલગી ઊઠ્યા છે હવે એ પ્રસાત મહાસાગર રચો નથી મહાસાગર તોફાને ચડે નહિ અને ચડે ત્યારે એ ઝટ ગમે પણ નહિ જપાનના આ યુદ્ધથી એક બાણુ અમેરિકા તથા બીજી બાણુ ગ્રેટબ્રિટનને જમરે ધક્કો લગાડ્યો છે અને હાલ તુરત માટે તો તેમની અજેય શક્તિને એણે ભાગીને ભુકો ખરી નાખ્યો છે. વળી આ ભાગની આબુમાણુ દુનિયાની લગભગ અર્ધી વસ્તી રહે છે તેમના ભાવિ પણ આ યુદ્ધની સાથેજ સકળાયેલ છે એ રીતે અને મહાપ્રજ્ઞઓના અને મોટા સામ્રાજ્યોના ભાવિ આજે પાસિફિકમાં નક્કી થનાના હોય એવું જણાય છે

[૨] ભૌગોલિક દર્શન

પાસિફિકની આબુખાલુ કપાકપાદેશો આવેલા છે એ સમજવું
આ પ્રશ્ન સમજવા માટે આવશ્યક જણાય છે.

પાસિફિકના નકશા તરફ નજર કર્યો તો પૂર્વ દિશાએ અમેરિકા ખંડ વિસ્તરેલો છે. અને પશ્ચિમે એશિયા તથા ઓસ્ટ્રેલિયા આવેલા છે. અને તેની વચ્ચે લગભગ અર્ધી પૃથ્વી આવરી લેતો મહાસાગર આવેલો છે.

પૂર્વે ફેનેકા અને તેની દક્ષિણે મુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ આવે છે. ફેનેકા આજે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનું સંસ્થાન છે. હિંદ કરતાં તે જમણો મોટો દેશ છે, જંગલ, મછીમારી અને ખનિજસંપત્તિ ત્યાં પુષ્કળ છે. મુખ્ય ઊપજ ઘઉં છે. અને આવડા વિશાળ દેશમાં વસ્તી માત્ર ૧ કરોડ જેટલી જ છે. આ લાગના વિકાસને હજી અવકાશ છે અને એ વિકાસ આજે થતો પણ જાય છે.

તેની દક્ષિણે આવેલ મુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને તો કુદરતે અતિ સમૃદ્ધ બનાવેલ છે. હવાપાણી, ખનિજ, ખેતીની નીપજ બધી જ રીતે અપાર સંપત્તિ તેમાં આવેલી છે. ઉષ્ણકટિબંધની નીપજો બાદ કરતાં

કાર્મ ચીજની આ દેશને ખોટ નથી. પરિણામે છેલ્લી સરીમાં અને તેમાં પણ માત્ર છેલ્લાં વીમ વસ્ત્રમાં તો તેની સપત્તિ અંપાર વધી ગઈ છે, અને અતિસમૃદ્ધિને લીધે આજે દુનિયામાં અગ્રમથાને આવે છે. પાનિદિક તરફ આ દેશનું ધ્યાન ગયું છે અને તેમાં તે પોતાનું દિન સકળાયેલું જુએ છે.

એ ખડમાં તેની નીચે આવના દેશો મેક્સિકો તથા દક્ષિણ અમેરિકાના દેશો ગરબીય દરિયા અને મદત્વના દેશ નથી. અને ભૌગોલિક રીતે એ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની નજીક હોવાથી તેનો પ્રભુ આ પ્રદેશો ઉપર વધારે છે અને દેશ વધતો જાય છે. જો કે આ પ્રદેશોમાં વિકાસને દેશ ધણેજ અવકાશ મળેલો છે.

પાનિદિકની પશ્ચિમે નજર કરીએ તો ધણા અગત્યના દેશો તથા સામાન્યના દિનસંબંધોની કૃષ્ણચક્રી નજરે પડે.

સૌથી ઉત્તરમાં સાઈબીરિયા આવે છે. આ પ્રદેશ સોવિયેટને તાબે છે. આજમુખી અલુખેસાયેલો પ્રદેશરહો છે ચીન કરતાં અધીર છે. પણ વસ્તી આશરે સવા કરોડ જેટલી છે. આ આખા પ્રદેશમાં અને ખાસ કરીને આમુર નદીના મુખના પ્રદેશમાં ઈમારતી લાકડાં પુષ્કળ છે, ખેતી ચારી થાય છે અને ખનિજ સંપત્તિ ધણી છે વગી કિનારા પામે મચ્છીમારીનો ધંધો પણ ધીકતો ચાલે છે. ગણિત લોકોને ખુલ્લું જાદર જોઈતા હતાં અને તેથી તેમણે આગળ વધનાં વધતા આ પ્રદેશ હાનગત કર્યો અને પાનિદિક ઉપરની મુળામાં આજે તે સારો એવો રસ ધરાવે છે. કાનલ તેનું વ્યાપીવેશ્યોકનું પ્રખ્યાત જાદર આ જાણુ આવેલું છે.

ત્યારી ખડ ઉપર દક્ષિણ તરફ જતા મેસુકુએ અને ચીનનું મદ્દાગત્ય આવે છે. આ દેશ અતિ જૂની સમૃત્તિ ધરાવે છે, અને ખડથી અમુક અરો ભૌગોલિક રીતે જુદો તરી આવે છે. આ પ્રદેશમાં કાચો માલ, અનાજ, ખનિજ સંપત્તિ વગેરે અણક અણક

છે પણ આજ સુધીની ગજબીય અનિચ્છતાને કાગલે તથા યુરોપિયન લોકોની લોલુપતાને કાગલે આ પ્રદેશમાં શાંતિ આપી શકાઈ નથી અને તેથી નવા જમાનાની પદ્ધતિએ જે વિકાસ થવો જોઈએ એ વિધાસ હજી આ દેશ સાધી શક્યો નથી પાસિફિકને કિનારે આવેલા કોઈ પણ દેશ કરતાં ચીનમાં વધારે કાવસો છે વ્યવહાર માર્ગની સગવડ ચતા આ કાવસો મહત્વનો ભાગ ભજનને લોખંડનો જથ્થો પણ ઘણો મોટો છે પોતાના દેશની ઉત્પત્તિ માટે પૂરતો છે વળી ચીનમાં એન્ડીમની, ટગરટન, તાચુ, કલાઈ વગેરે અગસની ધાતુઓ પણ પુષ્કળ પ્રમાણમાં છે આ બધા ઉપરાંત આ દેશની વસ્તી ૪૫ કરોડ જેટલી છે જે બજાર તરીકે યુરોપિયન વેપારીઓને અથવા તેના જેવી જ બીજી વપારી પ્રજાઓને આકર્ષે છે

ચીનથી દક્ષિણે હોંદી ચીન, સિરામ, બ્રહ્મદેશ અને મલાયા આવ છે આ પ્રદેશ વળી એટનો જ મહત્વનો છે બ્રહ્મદેશમાં ઈમારતી લાકડા, ચોખા અને પેટ્રોલિયમ પુષ્કળ છે ત્યાં મનાયા તો લગભગ બધા દેશોને રબ્બર, અને કનાઈ પૂરું પાડે છે

ખજ અહીં પૂરો થાય છે અને એની જ સાથે જ ઈન્ડ હીઝ ટાપુઓ આવે છે જેમાં સુમાત્રા, જાવા, જોર્નિઓ, સેલિબીસ, ન્યૂગીની વગેરે મુખ્ય છે

આ ટાપુઓ મસાલા માટે પ્રખ્યાત હતા, અને યુરોપિયન વેપારીઓને પ્રથમ આકર્ષનાર આ ટાપુઓ જ હતા જવામાં આજે મુખ્ય પેદાશ ખાડ છે અને લગભગ બધા જ ટાપુઓમાં ચોખા, રબ્બર ખાડ, ટોપગ થાય છે, અને તેની મોટી નિકાસ કરવામાં આવે છે આમાંનો મોટો ભાગ કય પ્રજાને તામે છે થોડાએ ટાપુઓ ધિરનને તામે છે વળી આ ટાપુઓમાં કનાઈ અને પેટ્રોલિયમ પણ પુષ્કળ ની જે છે

આ ટાપુઓની ઉત્તરે ફિલીપાઈન ટાપુઓ આવે છે જેમાં

લગભગ ૩૦૦૦ ટાપુઓ આવેલા છે આ અનેગિનને તાને છે અને
સોખડ, ટ્રાનસો, પેટ્રોવિચમ, કોપરુ, ચોખા, ચલુ, તમાકુ વગેરે
અને મદરની મગુગ્રોએમા ભરેલી છે

વધાર દક્ષિણે જતા આન્દ્રેનિયા અને ન્યૂઝીલાન્ડના બિગિશ
સરથાનો આવ છે અને પ્રેશના પ્રમાણમા રમ્પી ઘણી ઓછી છે
આ દેગોમા ઝન, દોર મન, માખણ પુખ્ત થાય છે ઉપરાત
વડે ઘણા થાય છે આન્દ્રેનિયામા સોનુ કોલસો, સીસુ, વગેરે
ધાતુઓની ખાણો પણ આવેલી છે

ખૂબી પૂર્વે નજર જ જાપાનના ટાપુઓ આવના છે
જાપાનના આ ટાપુઓની હાર લગભગ નિાગને તમાતર થો દૂર
સુધી ચાલી આવે છે આ ટાપુઓમા દરેક પ્રમગની આબોહવા છે
ગમણીયનામા બહુ ઓછા દેગો એના મગતા ચડી જતા હમે
આપલી માગી જગામા હ કેરાક જેટલી વમ્પી સમાયેલી છે આ
ટાપુઓમા ધરતીપ તો નાજના ગણ થાય છે, અને કેવળાક
જવાળામુખીમે પણ છે એને આવી હુલની આફત સાને ટકી નહેવાનો
એ લોભનો અલાવજ થઈ ગયો છે મૃત્યુથી તેઓ ડરતા નથી
એશિયામા સમદની સગમ સગવડ ધગવનો દેશ છે એને નાવિક
દેશ બન્યો છે હુલતી સમૃદ્ધિની દૃષ્ટિએ આ દેશ તવગર નથી
પ્રમની મહત્વામક્ષા ઘણી મોગી છે પણ તેને ગરીબ દેશ બન્યો છે
એને એ પોતાની ભૂખ મતોપવા આજે પોતાના દેશથી બહાર
જવા મથી ન્દો ઠ અને આજે તો આખી દુનિયાને જે પોતાની
શક્તિથી ચક્રિત થી મૂકી છે

પાસિફિકની વચ્ચે નાના નાના ટાપુઓની હાર આવેલી છે,
જેમા મધ્યમા હવાઈ ટાપુઓ મુખ્ય છે તે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને તાને
છે અને નૌમમથ માગે અતિ ઉપયોગી છે

આ તો પાસિફિક પ્રદેશની ભૌગોલિક તપાસ થઈ અને

પાસિફિકના પ્રશ્નો સમજવા માટે બ્રજોળનો આટલો સામાન્ય ખ્યાલ જરૂરી છે. આ તપાસ ઉપરથી જણાશે કે પાસિફિકની પશ્ચિમ બાજુ અતિ સમૃદ્ધ છે આજના જમાનાનો લગભગ બધો જ ઉપયોગી કાચો માલ આ ભાગમાં થાય છે. વળી ગોચ વસ્તીનાળા પ્રદેશો પણ આ જ વિભાગમાં આવેલા છે તે ઔદ્યોગિક પ્રગતિએ બમ્બર માટે અતિ મહત્વના છે આ પ્રદેશો અલુમિનિયમ હોવાથી મૂડીનાળા એને મૂડી રાકવા માટેનું ઉત્તમ ધ્યાન પણ અહીં છે તેમ નવા જમાનાના ઔદ્યોગિક તથા યાંત્રિક યુગમાં આ ભાગ પછાત રહેવા હોવાથી આ દેશો ધણા લાંબા વખત સુધી પોતાનું ગણણ કરવા માટે અસમર્થ હતા, એટલે યુરોપિયન પ્રજાઓ આ પ્રદેશમાં પડાપડી કરતી હતી. એને લીધે આ ભાગમાં મહાપ્રગતિઓના અનેક પ્રકારના સંઘર્ષો ચાલુ હતા દરેક પ્રજા બીજી પ્રજાને જાતીને પોતે જ આ ભાગમાં રહેવા માગતી હતી. અને એમ કરના એમાં સામાન્ય શત્રુને હરાવવા અહર અહર સમાધાન કરી લેતી, તે વગી ફગી પાછી એની જ દુશ્મનાવટ પણ શરૂ થઈ જતી અહર અહરના આ ઝડપીઓમાંથી જ આજના જમાનાનો ઉદય થયો.

આજે પાસિફિકની મુખ્ય સત્તાઓ બ્રિટિશન, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ, સોવિયેટ, રશિયા, જાપાન, હોલાંડ, અને ફ્રાન્સ છે આમાં હીટલરની સાથેના મુદ્દ પછી ફ્રેન્ચ મહારાજ્યનો હાથ ધરત માટે તે અત આવી ગયો છે અને કય સામ્રાજ્ય પણ 'એખરુ થયેલુ' છે બાકી રહે છે માત્ર ચાર મોટા ગળ્યો પાસિફિકના પ્રશ્નો આ ચાર મહારાજ્યોના વર્તણૂક મેળવવાના કાનાદાવામાં સમાઈ જાય છે.

[૩] સત્તાનું સંઘર્ષણ .

(૧)

આજે પાસિકિનું રાજકારણ એ ત્યાંની મળ પ્રજાઓનું રાજકારણ નથી, પણ યુરોપની પ્રજાઓના રાજકારણનું એ ક્ષેત્ર બની ગયું છે. માત્ર હમણાં હમણાં તેમના આ વર્ચસ્વ સામે જાપાને માથું જીચકું છે અને આજે તેના સપાટા દ્વેષ યુરોપિયન પ્રજાઓને સહેવા પડે છે.

પૂર્વના પ્રદેશમાં આ યુરોપિયન પ્રજાઓ શા માટે આવી અને કેવી રીતે આવી એનો થોડો ખ્યાલ લઈ લેવો જરૂરી છે, જેથી આજે ત્યાં જે પ્રવાહો વહી રહ્યા છે એને સમજવામાં અનુકૂળતા થાય, તેમજ જાપાનની હિતરતિ પણ યુરોપની આ પ્રજાની અંદર અંદરની હરીફાઈને લીધે કેવી થઈ શકી એનો પણ ખ્યાલ આવી શકે.

જૂર્વના આ પ્રદેશોએ અનેક વગસોથી યુરોપની વેપારી પ્રજાને આકર્ષી હતી. અને તેને જ અગે તેઓએ નવા નવા જળમુગે શોધ્યા, અને તેઓ આખો પૃથ્વી ખૂદી વળ્યા એ પણ જાણીતું છે. પૂર્વના મસાલા, તેની કીમતી મલમલ, રેશમ અને એવી જ

બીજા અનેક યોગેનો વેપાર એ નફાનો વેપાર હતો. આ વેપારની શરૂઆત તો પોર્ચુગીઝ લોકોએ કરી પણ ત્યાર પછી ડચ લોકો, અંગ્રેજો અને ફ્રેંચ વચ્ચે હરીફાઈ ચાલી અને ઓગણીસમી સદીની શરૂઆતમાં ફ્રેંચ લોકોને હરાવ્યા પછી ઇંગ્લાંડની પ્રજાના હાથમાં આ વેપાર આવ્યો. એટલે ચીન અને તેના દેશોનાં દારુ યુરોપિયનોને માટે ખુલ્લાં મૂકવાનું કાર્ય અંગ્રેજો કરી શક્યા. રશિયાએ પોતાનું સામ્રાજ્ય ઉત્તરમાં ફેલાવવા માંડ્યું હતું ખરું, પણ એ હજી ઉત્તર દિશામાં જ પાસિફિક તરફ આગળ વધતું હતું, અને દક્ષિણ સુધી પહોંચતાં તેને વાર લાગે એમ હતું. ફ્રેંચ લોકોની સત્તા નેપોલિયનના વખતમાં વધી ગઈ હતી, પણ ૧૮૧૫ માં નેપોલિયનની હાર પછી ફ્રેંચ લોકોની સૈનિક શક્તિનો પૂર્વના પ્રદેશો માટે લગભગ અંત આવી ગયો હતો. હિંદમાં આવેલ પોંદીશરી એ એનું છેલ્લું મહત્વનું મથક હતું અને ત્યાંથી એ ચીન સુધી પહોંચી શકે એમ નહોતું. અમેરિકા પાસિફિકને પૂર્વેને ઠેડે ધીમે ધીમે બગવાન થવા લાગ્યું હતું, પરંતુ ૧૮૫૦ સુધી તો તે પણ પાસિફિકના પશ્ચિમ છેડા સુધી પહોંચી શકે એટલો સ્થિતિએ આવી શક્યું નહોતું. માત્ર ઇંગ્લાંડ જ આ કામ કરી શકે એમ હતું. હિંદુસ્તાનમાં તેણે લગભગ પોતાનું ગત્ય જમાવી દીધું હતું અને હિંદી મહાસાગર ઉપર તેની જ આજ્ઞા ફરતી હતી.

ઈ. સ. ૧૮૧૯માં ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ સિંગાપુર લીધું ત્યારથી પાસિફિકમાં આગળ વધવાની મહત્વાકાંક્ષા જન્મી. અને તે વખતે સિંગાપુરનું મહત્ત્વ તેમને સમજાયું. સિંગાપુર ક્યારે કરવા જનાર રેફ્રેસ જેને બીજા ક્લાઈવિનું ઉપનામ પણ કેટલાક આપે તે સિંગાપુર સંબંધે લખે છે:—

“ પશ્ચિમમાં જે સ્થાન માલ્ટાનું છે, તે સ્થાન પૂર્વમાં સિંગાપુરનું થવા સંભવ છે. આ સ્થળ જેના હાથમાં હોય તે ચીન અને જાપાન ઉપર પણ કાબૂ રાખી શકે તેમ છે, અને સપામ અને કંબોડિયા તો

તેની કક્ષામાં આવી જ મળે છે પણ તેની નજીક આવેલા ટાપુઓ (મનારાનો દ્વીપક પણ તથા જવા-મુમાના નગરે જ્ય ઇસ્ટ ઇન્ડીઝ ટાપુઓ)ની તો વાત જ થી હતી ?

એ વાત મિત્રાપુત્રે નાકે પૂતો કાઢ્યો જમી ગયા પછી અને બગાળાનો ઉપમાગર બર્મા સાથેના યુદ્ધો પછી મેળવી લીધા માદે રામાનિક રીતે જ વેપારીઓની નજીક ચીન:ઉપર પડી

(૨)

આ કાળે ચીનનું સામ્રાજ્ય ઘમ વિલાન હતું હે બર્મા પણ તેમના હાથ નીચે મણાતું રમ્મી પણ વણી મેળવી હતી આના મોટા ફેરા સાથે વેપાર કરવા માટે અને તેને માટે અનુકૂળ રથગો મેળવના ખાનગું ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની ખદપગે આવું જ હતી વેપાર તો ચીન સાથે ચાલતો પણ હતો, પરંતુ ખીજ દેશના લોકો યુગપતે માન જ્યેલી મહેનાઈથી લેના હતા એની સહેનાઈની ચીના નેકો લેના નહોતા બૌદ્ધોએ દૃષ્ટિએ ચીન ખીજ જાગેથી અનંગ પડી ગયેને છે, તે આત્મસતુષ્ટ છે, એટલે ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની જે વેપાર આ પ્રદેશ સાથે રમ્મી હતી તે વેપાર ખોટનો થવા લાગેો હતો ચીની વસ્તુઓની માગણી તો પડેજોમાં વણી હતી પણ અંગ્રેજો ચીનમાં લાવતા તે ચીનેની માગણી ચીનમાં આઝી ન હોવાથી ચીનમાંથી ખરીદવાની વસ્તુઓ માટે કંપનીને ચાલી ખરીદવી પડતી અને એમ વેપાર અનારવો પડેો

આ મુશ્કેલીમાંથી મુક્ત થવા માટે કંપની વિચાર અનાવતી હતી અને આખરે હિંદુસ્તાનનું અફીણ ચીનમાં વેચવાનું તેમણે કરાવ્યું ચીનના સમ્રાટે આ અફીણની સામે પ્રતિજ્ઞા મૂક્યો કાગ્લુ કે પોતાની પ્રજાના રાગ્યની ચિંતા તેને હોય એ રૂવાભાષિક હતું પણ વેપારીઓને પ્રજાનું જીવનું જોવા કરતા પોતાના નફાની ચિંતા વધારે હોય છે તેથી તેમણે આ અફીણ ચીનાઓને હજારો ઉપાયે ખવરાવવાનું કરાવ્યું પરિણામે ચીન સાથે ઝગડો થયો

સત્તાનું મંદિર્ષણ

ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની અને ચીન વચ્ચે ૧૮૪૦માં સુદ થયું અને આખરે ૧૮૪૨માં સધિ થઈ, તેમાં ચીનના પાચ બદરે બધી પ્રજાઓના વેપાર માટે ખુલા મુકવા પડ્યા ડૉટન શહેર આમાં આવી ગય છે હોંગકોંગનો ટાપુ પણ પડી તો અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યો, અને ચીનની છાતી ઉપર હોંગકોંગમાં અંગ્રેજોએ ચાણુ નાખ્યું આ ગરુઆતની છતોમાં ઇંગ્લાડ અને ફ્રાન્સ બંનેને લાભ મળ્યા હતા.

(૩)

ઈ સ ૧૮૫૦ પછી અમેરિકાની નજર પણ પામિક્કિ વીધીને પશ્ચિમે આવેલા આ પ્રદેશ ઉપર પડી અંગ્રેજોને સિંગાપુરથી આનતાં જાપાન દુર પડે, પણ અમેરિકાને પાસિફિકમાંથી રીધારે નજીક પડે કારણ વચ્ચે બીજા કાર્મ મુતકો આવતા નહોતા વળી ઉત્તર પાસિફિકમાં કે ના ત્રીણ વરસથી અમેરિકનો ઓહોઈ અને બીજા મંડળો પુકડનાનો ધધો કરતા જ હતા આ લાગમાં અલાસ્કાની પાસેથી એલ્યુશિયન ટાપુઓ શરૂ થાય છે અને આને અંગે પણ અમેરિકનો જાપાન પાસે અમુક સગવડો માગતા હતા, પણ જાપાનીઓ ધ્યાન આપતા નહોતા અને અમેરિકાએ પણ શરૂઆતમાં દુર ૧૭ કરી નહિ પણ પાસિફિકથી શાગહાર્મ સુધી અગરજવ ગરૂ થયા પછી તો જાપાન સાવ રસ્તામાં આવતું હતું આવા ગતિમાં આવતા દેશના બાગણા પરદેસી વેપારીઓ માટે બધું ગ્રહે તે કેમ આવે ? જાપાનના બાગણા ઉવડાનનાનું કાર્ય આખરે અમેરિકાએ મ્યુ

ઈ સ ૧૮૫૩માં યુનાઈટેડ ઍટ્સનો કમાન્ડર પેરી ચાર વહાણો લઈને જાપાનને કિનારે આવ્યો અને તેણે વેપાર કરવા માટે ચીનની માફક જ બદરો ખુલા મુકવાની માગણી કરી જાપાન માટે આ અનુલન પ્રથમ જ હતો જાપાનમાં આ વખતે શોગુનોની સત્તા ચાલતી હતી અને બાદશાહ તો રમકડા જેવો જ હતો જેમ તેમ કરીને આ વખતે તો પેરીને પાઠો મોકલ્યો પણ બીજો વરસે નવ વહાણો લઈને

પેરી દાન્ટ થોડા જાતના નરા જમાનાના આ નર ત્રી મગ માંમે
ટકી નહિ રાખ્ય એ સમજી ગયું અને ચીનની માફક જ તેણે પણ
પગદેશીગો માટે પોતાના નાના ખુના મૂંચા

આ પહેલા જાપાન અને ચીન પોતાનીજ જાતને થઈ માનતા
હતા, અને ખીજી કંઈ પોતાનાથી મોટું કે બગવાન હોય એમ
તેઓ કંઈ શંકા ન કરતા તેઓ દુનિયામાં જનતા બધાવે પ્રત્યે
ગેદગાર રળા હતા પશ્ચિમે પગદેશીઓને હાથે તેમણે આ થાપટો
પાથી અને તેમને જોઈતી વસ્તુઓ નીચી મૂકીએ ધરી નીધી ત્યાર
પછી આજ સુધીનો ઇતિહાસ જોતા જણાયું કે ચીન પગદેશી
આક્રમણોથી દમાતુ જ ગયું જ્યારે જાપાન દબાવાને બદલે જમાનો
પારખીને આગળ આ યુ અને આજે તેને આખી દુનિયાને પગાટુ
જોડેતું આપણે જોઈએ છીએ ચીન દેસ જાપાન કરતાં વડો મોટો
કે, તેની કુદરતી સમૃદ્ધિ જાપાન કરતાં અનેક ગણી છે, તેમ જતા
ચીન આગળ ન આવી શક્યું અને જાપાન આગળ આવી શક્યું
એ કેમ બન્યું?

ચીનની સમાજવ્યવસ્થા જુદા પ્રકારની છે ત્યાં નરકરી નર્ગને
ઝાંઝુ મહત્વ નથી મળતું ગણ્યમગલાગમ્માં અને મોગી પગીગો
ઉપર બહોલા લોગને મુક્યાગો ગિવાજ હતો તેને માટે પગીશાઓ
લેવાતી અને આ બહોનો વર્ગ નાનેકા હતો ગજકાગલાગની મોગી
પદ્ધતિઓ પોતાના હાથમાંથી જતી ન ગહે એ એને જોવાનું રહેતું
આથી તેઓની દૃષ્ટિ સમુચિત બની ગઈ હતી આ ગિચિતિચુસ્તતાને
હીંમે ચીના લોકો નવો યુગ ઝોગખી શક્યા નહિ અને નવી વસ્તુઓ
ગ્રહણ કરી ન શક્યા જ્યારે અફોણુ માટેના યુદ્ધોમાં ચીનને વારંવાર
હાર ખામી પડી ત્યારે ચીનના બાહ્યતાહે આનું મગલુ જરામગ પારખી
લોધું અને ધિનારા ઉપર આનના પોતાના ચેન્કિયાગ પ્રાતના ગવર્નરને
ચૂંચના લખી મોકલી કે આપણે યુરોપિયનોના જેવા નવી જાતના
વહાણો બાધવા જોઈએ આ નવી જાતના વહાણોનાળા બાધગને

આવીને દુરાવી જાય છે, અને તેની સામે આપણું જૂની ડગનાં વહાણો કામ આપી શકતાં નથી તેથી આપણો હાર થાય છે. આનાં જવાબમાં ત્યાંના ગવર્નરે દક્ષીણ કરી કે, નવી જાતનાં વહાણો બાંધવા ચોખ્ખા લાકડું આપણે ત્યાં નથી. આપણે બે છતાવણે યુરોપિયન લૂંટારાનું અનુકરણ કરીશું તો એ વહાણો મજબૂત નહિ હોય; વળી તે કેમ વાપરવાં તેના જાણકાર કુશળ માણસો પણ આપણે ત્યાં નહિ મળે. અને ગવર્નરની આ દક્ષીણ આખરે સ્વીકારાઈ.

આ સંકુચિતતા અને સ્થિતિચુસ્તતાનું પરિણામ એ આવતું ધંટે તે જ આવ્યું. નવા જમાનાના વેગવાન પ્રવાહ સામે તે ટકી શક્યું નહિ, અને તેની દીવાલો ખોખરી થઈ ગઈ.

જાપાનમાં એનાથી જુદી સ્થિતિ હતી. ત્યાં વિદ્વાનો કરતાં ક્ષત્રિય-વર્ગનું જોર સમાજમાં ઘણું મોટું હતું. રાજકારણમાં પણ આ વર્ગ જ આગળ હતો, અને તેમને મળેલી આ મહત્તામાં તેમના જ્ઞાન કરતાં તેમનો જન્મ વધારે ભાગ ભજવતો હોવાથી તેમને પોતાની પ્રતિષ્ઠાની હાનિનો ભય નહોતો. નવી રીત શીખતાં તેમને નુકસાન નહોતું. વળી જાપાન ઉપર કદી આવી સવારી થઈ નહોતી. તેથી પેરીની આ સવારી અને ધમકીથી જાપાનીઓમાં રાષ્ટ્રીયતા જાગૃત થઈ. તેમનું સ્વમાન ધવાયું. પરિણામ એ આવ્યું કે ત્યાં આ નવી આફત સામે થવા માટે ઝુંબેશ ઉઠાવવામાં આવી. ૧૮૬૮માં ફરી બાદશાહના હાથમાં બંધી સત્તા સોંપવામાં આવી. આખા દેશને એક બનાવવામાં આવ્યો અને ફરી કદી કોઈ પરદેશીને હાથે માનહાનિ સહન કરવી ન પડે એવા પ્રયત્નો શરૂ કરવામાં આવ્યા. આમ ૧૮૬૮માં જાપાનને નવો અવતાર શરૂ થયો.

જાપાની પ્રજાએ હવે યુરોપિયનોને તેમની પોતાની ભાષામાં જ જવાબ આપવાનો નિશ્ચય કર્યો તેઓએ પોતાના દેશના યુવાનોને યુરોપ અમેરિકામાં નવી વિદ્યા શીખવા મોકલ્યા. અનેક મુસીબતો

વેડીને તેઓ આ બધું જાણી આવ્યા, અને પછી પોતાના દેશમાં એ બધી વસ્તુઓને દાખલ કરવા માંડી. આર્થિક ક્ષેત્રમાં નવા જમાનાનાં કારખાનાંઓની શરૂઆત કરી, અને લશ્કરી કળામાં પણ નવા જમાનાનાં શસ્ત્રાઓ વાપરવાની કળા તેઓ શીખ્યા, તેનું અનુકરણ કર્યું; પરદેશીઓની મદદ મળે ત્યાં લીધી, ન મળી ત્યાં કુનેહથી એ બધી બાબતો જાણી લીધી; આખરે કાર્પિયસ મુરોપિયન દેશની હરજમાં રહી શકે એટલી પ્રવીણતા આગળે તેમણે મેળવી લીધી છે. પાસિફિકના રાજકરણમાં આ રીતે એક નવી સત્તાનો ઉમેરો થયો, અને ૧૯૦૫ માં રશિયાને જ્યારે તેણે હરાજ્ય ત્યારે ખીજાં રાષ્ટ્રોએ પણ તેની સત્તાને સ્વીકારી.

(૪)

જપાન ઉપરાંત ખીજી ત્રણ સત્તાઓ પણ આ ભાગમાં પ્રવેશ પામીને પોતપોતાની નીતિ અનુસરવા માગતી હતી-ઈંગ્લાંડ, રશિયા અને ફ્રાંસ. અમેરિકાએ ઝાઝો પેસારો કર્યો નહોતો. આ બધી પ્રજાઓમાંથી કોઈ વેપાર માટેની અનુકૂળતા માગતું હતું, કોઈ પોતાની મૂંઝી રાક્યા માટે અનામત ક્ષેત્રો રાખવા માગતું હતું; કોઈ અમુક ભાગમાં પોતાની જ પ્રજાને ખાસ વિસિષ્ટ હક્કો મળે એમ ઇચ્છતું હતું. આ બધી છૂટછાટો માત્ર ચીનના મહાગાંત્ય પામેથી મેળવવાની હતી.

ઈંગ્લાંડની નીતિ આ બાજતમાં સુકત વેપારની હતી. આ નીતિનો અર્થ એ હતો કે દરેક દેશના માલને દેશમાં છૂટથી આવવા દેવો, અને બધાં જ રાજ્યોને એ બાજતમાં સરખી અનુકૂળતાઓ આપવી. આમ કરવામાં ઈંગ્લાંડને કર્યું જ નુકસાન નહોતું, કારણ કે ઔદ્યોગિક ક્રાંતિમાં એ દેશ આગળ હોવાથી ખીજે કોઈ દેશ ઈંગ્લાંડ કરતાં વધારે સારો અને સસ્તો માલ આપી શકે એમ નહોતું. આથી તેને કોઈની હરીફાઈનો ડર નહોતો. લાભ હોય તો એ એટલો કે આ નીતિની જાહેરાતને લીધે ચીન ખીજા કોઈ એક દેશને વધારે પડતી છૂટછાટો

આપી ન શકે. અને એ કદાચ આપે તો એનો વિરોધ કરવામાં બાકીનાં બીજાં રાષ્ટ્રોનો તેને નૈતિક સહકાર મળે. વળી હોંગકોંગમાં તેણે અત્યાર અગાઉ લશ્કરી ચાણું જમાવી દીધું હતું, અને બીજી કોઈ પ્રજાનું એવું ચાણું નહોતું એટલે ચીનમાં બીજી કોઈ શક્તિને એ ફાવવા દે એમ પણ નહોતું. આથી બીજી કોઈ પ્રજાને વિશિષ્ટ હક્કો કે કોઈ પ્રજા માટેનાં ખાસ પ્રભાવક્ષેત્રો આ પ્રદેશમાં ન મળવા દેવાં અને બધી જ પ્રજાઓને સરખી રીતે વેપાર માટેની સગવડો આપવી એ પ્રિટનની આ કાળની નીતિ હતી.

પૂર્વના આ વેપારમાં ઈંગ્લાંડના બે હરફિ હતા—ઉત્તર તરફથી રશિયા ચીનમાં ઊતરવા માંગતું હતું અને દક્ષિણ તરફ ફ્રાંસ પણ પોતાના પગ પહોળા કરવા માંગતું હતું.

રશિયા ઉત્તરમાં આગળ વધતાં વધતાં આમુર નદી સુધી પહોંચ્યું હતું, પણ આ નદી અને તેનું મુખ એ બધો ભાગ તે હાથ કરી શક્યું નહોતું. આ નદી ચીનના વેપાર માટે એટલી અગત્યની પણ તેમને ન લાગી. ચીનનો વેપાર મોંગોલિયામાં થઈને જમીન માર્ગે જ આશ્વતો હતો. પરંતુ યુરોપમાં ક્રીમિયન યુદ્ધ વખતે રશિયા હાર્યું, અને તેની પ્રતિધ્વાને ધક્કો લાગ્યો. આનું વળતર કોઈક જગાએ વાળવું જોઈએ, અને તે દૂર પૂર્વમાં જો વિજય મેળવી શકે તો બની શકે. અને તો તે પ્રજાને કંઈક વિજયો અને પ્રાપ્ત મુલકો પણ બતાવી શકે. આ યુદ્ધ વખતે ઈંગ્લાંડ વગેરે મિત્રરાજ્યો રશિયાના શમશ્વાટકા દીપકદપ ઉપર પાસિફિકમાં હુમલો લઈ આવે એવી પણ બીક લાગી.

આ બંને કારણોને લીધે આખરે ૧૮૫૪ માં રશિયાએ આમુર નદીમાં પ્રવેશ કરીને આ આખો ભાગ કબજે કરી લીધો. -આમ થતાં રશિયા પણ પાસિફિકના કિનારા સુધી આવી પહોંચ્યું. પાસિફિક ઉપર બ્રાઝીલોટોક બંદર હાથ કર્યું. ત્યાં સુધી પહોંચવા માટેના રેલવે, માર્ગની વિચારણા થવા લાગી, અને એમ આ બાબુના ભાગમાં રશિયાનાં હિતો વધવા લાગ્યાં.

દક્ષિણમાં ફાંસ ધીમે ધીમે આગળ વધતું હતું. તેણે ગરૂઆતમાં દિંદી ચીનમાં આવેલ અનામમાંથી સરૂઆત કરી. કીમિયાના યુદ્ધ વખતે ફાંસની મદદ ઇંગ્લાંડે લીધી હતી, તેથી હવે એ મદદના બદલામાં પૂર્વના દેશોમાં ફાંસને પેસવા દેવા ઇંગ્લાંડ તૈયાર થયું. એટલી ઉદારતા તેણે બતાવવી જોઈએ અને તે મતાવી. ચીનની સાથે અથડામણ થયા પછી આખરે ચીન હાર્યું અને અનામ, કાચીચીન કંબોડિયા, ટોંગકોન વગેરે રાજ્યો ફાંસે જીતી લીધાં અને તેનો આજનો હિંદીચીન દેશ બન્યો.

ચીન અને હિંદુસ્તાન વચ્ચે ત્રણ રાજ્યો હતાં, જર્મા, સયામ અને હિંદચીન. આમાં અંગ્રેજોએ જર્માને જીતી લીધું અને ફાંસે હિંદી ચીનને દબાવ્યું. વચ્ચે સયામ સ્વતંત્ર રહી ગયું. અલબત્ત આ સયામને આબુબાલુનાં બે મહારાજ્યોની દવા ઉપર જ નભવાનું હતું. અને બન્ને રાજ્યો સયામને પોતાની સરહદોની વચ્ચે બફર તરીકે સાચવી રાખવા તૈયાર થયાં હતાં. આમ સયામ બચી ગયું. તે ૧૯૪૧ સુધી પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ ટકાવી રાક્યું.

૧૮૯૪ થી ૧૯૦૫ સુધીના કાળમાં પૂર્વની નીતિમાં ફેરફારો થયા.

૧૮૫૪ માં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે જાપાનનાં દાર ખોલ્યા પછી વિશેષ કરી મહત્વનો ભાગ તેણે જાજ્યો નહોતો, પણ સ્પેન સાથેનાં યુદ્ધો પછી અમેરિકાએ પાસિફિકમાંના ફિલીપાઈન્સ ટાપુઓનો કબજો લીધો અને પછી એ મળેલા ટાપુઓ એણે ટકાવી ગાખવાનું ઇરાબ્યું. પાસિફિકમાં હવે તેનાં હિતો વધ્યાં. આ યુદ્ધનો લાભ લઈને જર્મની પણ ફિલીપાઈન્સનો કબજો લેવા માંગતું હતું, પણ એ વખતે જર્મની પૂર્વમાં આવું મહત્વનું મથક જમાવે તે ઐટલિનના લાભમાં નહોતું, તેથી તેણે પોતાના કાફલાને એવી ખૂંચોથી બન્ને કાફલાઓની વચ્ચે ગોઠવ્યો કે જર્મનીની બાજુ ફાવી નહિ અને અમેરિકાના હાથમાં આ ટાપુઓ રજા. ત્યાર પછી આ દૂર મેળવેલા ટાપુઓનું

ગ્લુક્સબર્ગ માટે અમેરિકાને પણ સ્પિટિશ લોકોની મદદની જરૂર હતી અને તેથી આ બંને દેશો વચ્ચેની નીતિ લગભગ એક જ બતની ગદી

આમ લગભગ ઓગસ્ટીસમી સદીના અત સુધી પાસિફિકના આ પશ્ચિમ ભાગમાં ઐશ્વિનની સત્તા સર્વોપગિ સત્તા હતી સિંગાપુર અને હોંગકોંગ એ મે થાણા આ સત્તા સાચવી રાખતા હતા અને શાગહાર્થની આંતરગૃહીય વસાહતનો કાબૂ પણ સ્પિટનના જ હાથમાં હતો ચીનની આયાતનો અર્ધો ભાગ એમ્બાઇયા ઇન્ડિયામાંથી આવતો હતો વળી મૂડી, બેંકો, રેલ્વે વગેરે ધણી બાંધતો પણ સ્પિટનના જ હાથમાં હતી વીસમી સદીની શરૂઆતથી સ્પિટનની સામે હરીફા પેદા થયા રશિયા, અમેરિકા અને જર્મનીની મદદવા-કાક્ષાઓ વધવા લાગી અમેરિકાના અમલદાર બોન હેએ પણ ચીનમાં મુક્તદારની માગણી કરી અને તે બધો પ્રભુઓએ કબૂલ પણ ગમી અને પછી તે ઉપર ગણાવેની બધી જ પ્રભુઓ ચીન પાસેથી અનેક પ્રકારના અધિકારો મેળવવા માટે પ્રયત્નો કરવા લાગી હકોનું સરક્ષણ કરવા માટે સમુદ્ર કિનારે નૌબંધકોની પણ તૈયારીઓ કરવા લાગી તેમ જ આ બધી જ પ્રભુઓની હરીફાઈમાં બધાનો વેપાર સરળ ન જ ચાલે એટલે દરેક પ્રભુ ચીનના જુદા જુદા ભાગોમાં ખાસ હકો મેળવવા માટે પડાપડી કરવા લાગી એ રીતે ચીનમાં નવા પ્રભાવક્ષેત્રો (spheres of influence) ઊભા થયા લાગ્યા

હવે ઇંગ્લાંડને પોતાના વેપાર વિશે ડર લાગવા લાગ્યો તેની વેપારની સર્વોપગિતાને અડચણ આવવા લાગી જો દરેક પ્રભુ પ્રભાવક્ષેત્રો નક્કી કરે તો તેની મૂડીના રોમાંણને જબરો ધક્કો પહોંચાશે ડર હતો સુરોપમાં પણ આ નખતે જર્મનીની હરીફાઈ વધવા લાગી હતી અને ઇંગ્લાંડના ઉદ્યોગો એટની હદે વધી ગયા હતા કે હવે તે માલ ઉપરાંત પૂર્વના પશ્ચિમ પ્રદેશોમાં પોતાની મૂડી પણ રોકવા માગતું હતું

આથી તેણે પોતાના વેપારને અંગે જે જાનની નીતિ ડગરી વેપાર માટે મુક્તદ્વારની નીતિ, અને મૂકરના રામાણ માટે પ્રભાવક્ષેત્રે ડ્યુક ઓફ ડેવનશાયરે ૧૮૬૮ માં ઇંગ્લાન્ડની નીતિ સંબંધમાં લાખણ આપતા જણાવ્યું, “સાધારણ વેપારને લાગેના અંગે જે ત્યાં સુધી તે બધી જ પ્રગત્યોને સગળા લાભો અને અનુકૂળતાઓ મળવી જોઈએ એ સિદ્ધાંતને આપણે વળગી ગયેલા માગીએ છીએ આ સિદ્ધાંતને આપણે વળગી રહેવા માગીએ છીએ પરંતુ સાદસ માટે અને મૂકરના રામાણ માટે તે આ જાનની મુક્તદ્વારની નીતિનું અનુકૂળ અશક્ય છે કારણ કે એક જ પ્રદેશમાં આ ગાનનમાં જુદી દીદી વ્યક્તિઓને સગવડો મળે એ અસંભવિત છે”

આ બધામાં જર્મની અને રશિયા બેનો ડર ઇંગ્લાન્ડને વધારે હતો રશિયા ઉત્તરમાથી ધીમે ધીમે દક્ષિણ મથૂરિયામાં ઊતરવા માગતું હતું અને ત્યાં તેને પોતાનું પ્રભાવક્ષેત્ર તૈયાર કરવું હતું જે મથૂરિયામાં રશિયાનો પ્રભાવ જામે તે ઇંગ્લાન્ડના વેપારને જોડશે. ડર હતો તે કમતા વિશેષ ડર તે મથૂરિયામાંથી ચીનના પાટનગર ઉપર રશિયા સહૃદાયથી માથું મેળવી લે એ હતો એમ બને તે ચીનમાંના ઇંગ્લાન્ડના હિતોને જાનરે ફટકો રશિયા લમારી શકે અમેરિકન મત્રી હેએ ત્યારે મુક્તદ્વારની નીતિ સ્વીકારવા માટે બધા ગાળ્યો ઉપર પરિપત્ર મોકલ્યો ત્યારે રશિયાએ એ નીતિ સ્વીકારવાની પણ સાફ ના પાડી તેને મુક્તદ્વારમાં લાભ ન હતો તે ઉલ્લેખોમાં પડાત હતો તેને તે વેપાર માટે બીનહરીફ ક્ષેત્ર જોઈતું હતું આથી હવે રશિયાને ઉત્તરમાં અટકાવી રાખવાનો પ્રશ્ન મહત્વનો બન્યો વળી ચીનમાં બોમ્બગની ચળવળ વખતે રશિયાએ મથૂરિયામાં પોતાનું માથું જમાવી લીધું

ઇંગ્લાન્ડની આજ સુધીની સ્થિતિ એવી હતી કે પોતાના પાસિફિકના નૌકા માર્ગમાંથી એ રશિયાને આમ કરવું અગમ્ય શકે પણ દરમ્યાન જર્મનીએ ૧૯૦૦ માં મોટો કાર્કના બાધવાની જે ઘોષણા કરી તેને

પગિલામે ઇંગ્લાંડને ઉત્તર સમુદ્રમાં યુરોપમાં જ નૌકા કાફલો ગાફી ગાખવો પડ્યો. આથી રશિયાને અટકાવી રાખવાનું કામ કોઈ મિત્રની મદદ વગર અને એમ નહોતું પ્રથમ જર્મનીનો આ મિત્રી માટે દાણો દાની નેયો, પણ કેન્ઝર ઇંગ્લાંડને મદદ કરવા જગા પણ તૈયાર ન થયો. તેણે એ મરલેનને જણાવ્યું કે, “રશિયાને એશિયામાં આગળ વધતું અટકાવના હું તૈયાર નથી કાગ્યું કે જેમ એ એશિયામાં વધારે ઊંડું ઊતરશે તેમ એ યુરોપમાં શાંત ગહેશે... ઇંગ્લાંડના લોકો પોતાનાં દ્વિતોનું ગફાણ કરવા માટે કોઈ ખડખડ સૈન્ય લડે એમ ઇચ્છે છે, પણ હું એ રીતે ઇંગ્લાંડના હિતો જાળવવા લડાઈ કરવા તૈયાર નથી.”

આથી આખરે ઇંગ્લાંડે જાપાન તરફ નજર દોડાવી આજ સુધી જાપાનની કશી ગણતરી નહોતી તેનામાં કશી શક્તિ નથી એમ જ મનાતું પણ જાપાની લોકો નિષ્ઠાપૂર્વક પોતાની પ્રગતિ સાધી ગયા હતા અને એમના કાર્યમાં શ્રેષ્ઠિતને એમને ઘણી મદદ કરી હતી જાપાનનો નૌમ કાફલો ઇંગ્લાંડે ગાધી દીધો હતો, તે કાફલાને રીતસર તૈયાર રી આપ્યો હતો, અને નાવિકાને નાલીમ પણ તેણે જ આપી હતી આ જાનતમાં જાપાન તો સ્થિતનું શિષ્ય હતું વળી જાપાનને રશિયા તરફ અલુવિશ્વાસ તો હતો જ જાપાનની ઉત્તરે આવેલા સખાલિન ટાપુઓ મચ્છીમારી માટે અતિ મહત્તરના હતા પણ એના ઉપર રશિયા સત્તા જમારી મેકું હતું અને જાપાનને ત્યાં કોઈ સગરડો આપના માગતું નહોતું

આખરે ૧૯૦૨ માં એંગ્લો-જાપાનીઝ કરારો થયા જેમાં કરાવરામાં આપ્યું કે “(૧) પૂર્વની જે ગિચિતિ આજે છે તે જ ટકાવી રાખવી, (૨) ચીન અને કોરિયાની અખડતા જાળવી રાખવી અને (૩) એ દેશોમાં જાધા ગળેને વેપારની અતત્રતા આપવી આ સધિ પછી તરત જ પ્રખ્યાત રુસો-જાપાનીઝ યુદ્ધ થયું અને રશિયા હાર્યું જાપાન પ્રથમ પક્ષિતમાં આવીને ઊભું રહ્યું રશિયા દક્ષિણમાં આગળ વધતું અડક્યું માત્ર જાપાન મચ્છીમામાં પ્રવેશી ન થયું કાગ્યું જેમ

મંચૂરિયામાં રશિયા ચાલું ન નાખે એવી સ્થિતિની ઇચ્છા હતી તેમજ જાપાન ચાલું ન નાખે એ પણ ઇચ્છા હતી જ. જાપાન ઇંગ્લાંડની ઇચ્છા વિરુદ્ધ જઈ શકે એટલી તેની તાકાત નહોતી. તેને માત્ર દ્વારિયાથી જ સતોષ માનવો પડ્યો. વધારામાં મંચૂરિયાને છેડે આવેલ પોર્ટ આર્ચર તેને મળ્યું.

ત્યાર પછીનાં વીસ વરસ સુધી ઇંગ્લાંડ અને જાપાનની આ મૈત્રી ટકી રહી. ૧૯૦૪ માં આ સંધિની નવી આવૃત્તિ કાઢવામાં આવી, એમાં ઉપરની કક્ષએ ઉપરાંત પાસિફિકમાં સ્થિતિ કાફલો હવે નમળો પડ્યો હોવાથી હિંદ ઉપરની સ્થિતિ સત્તા સાચવી રાખવાના કામમાં જાપાનની મદદ મળે એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી.

દૂર પૂર્વના રાજકારણમાં આ સંધિ ઘણી અગત્યની છે, કારણકે જાપાન હવે ચોક્કસપણે પોતાનો અવાજ સંભળાવી શકે એવી સ્થિતિમાં આવવા લાગ્યું હતું. ૧૯ મી સદીના અંત પછી ઇંગ્લાંડ એકલે હાથે હવે પાસિફિકમાં પોતાનાં હિતોનું રક્ષણ કરવા અસમર્થ છે એનું જાન પણ જાપાનને થયું હતું. જાપાન પોતાની શક્તિ એકઠી કરતું જતું હતું. તેની આકાંક્ષાએ જરૂર પણ મેળી પડી ન હતી, પણ હજી યુરોપિયન સત્તાઓની સામે ધર્મ સકાય એવું નહોતું. એટલે તેણે પોતાની નીતિ આસ્તેક્રમની રાખી હતી. યુરોપમાં જ્યાં આ બધી પ્રજાએ સડોવાય ત્યારે તેનો લાભ લેવાનો તક માટે તે તૈયારીઓ કરી રહ્યું હતું.

૧૯૧૪-૧૮ ના વિશ્વયુદ્ધ વખતે આ તક તેને મળી. મિત્રરાજ્યોની પડખે તે જીત્યું રહ્યું. ૧૯૧૫ માં તેણે પાસિફિકમાં આવેલ જર્મનીનાં ચાલું કબજે કરી લીધાં. આ કરવામાં તેને તકલીફ ન પડી. યુરોપનાં રાજ્યો યુરોપમાં જ રોકાયેલાં હતાં, તેનો લાભ લઈને તેણે ચીનમાં પોતાનાં હિતો જમાવી લેવાનો નિરધાર કર્યો. તેણે ચીન પાસે ૧૯૧૫ માં પ્રખ્યાત ‘૨૧ માગણીઓ’ રજૂ કરી. પછી તરત જ એ માગણીઓ માટે આખરીનામું પણ આપી દીધું. ચીન જાપાનની

સામે થઈ શકે એમ નહોતું તેથી આ માગણીઓ સ્વીકારવી પડી.

આ માગણીઓથી ચીન ઉપર જાપાનનો લગભગ સંપૂર્ણ કાબૂ આવી જતો હતો. જાપાનનાં સામ્રાજ્યનાં સ્વપ્નની સિદ્ધિ તેમાં થતી હતી. આ શરતોનો સાર આ જાતનો હતો. (૧) શાંદુંગમાંનાં બધાં જર્મન હિતો જાપાનના હાથમાં આપવાં અને શાંદુંગને કિનારે બીજી કોઈ પ્રજાને એકે ટાપુ સોંપવો નહિ. (૨) મંચૂરિયા અને મેંગોલિયામાં વેપાર કરવાના, ફરવાના, રેલ્વે બાંધવાના, ખાણો ખોદવાના વગેરે સર્વ હકો જાપાનને આપવા. (૩) કોલસા અને લોખંડના ઉદ્યોગો જાપાનના મૂડીદારોના હાથમાં વિકસાવવા સોંપવા, ચીનના મૂડીદારો આમાં સહકાર આપે. બીજી પ્રજાના મૂડીદારોને સ્થાન ન આપવું. (૪) ચીનના કિનારા પાસેનાં કોઈ બંદરો, કે ટાપુઓ કોઈ પ્રજાને આપવાં નહિ અને (૫) રાજકીય, લશ્કરી અને આર્થિક બાબતોમાં ચીને જાપાની સલાહકારો રાખવા, જાપાન પાસેથી અમુક દારૂગોળો ખરીદવો, અગત્યના ચાણીની બધી પેલ્લીસ ચીન-જાપાનના સંયુક્ત અધિકાર નીચે રાખવી, અને આવાં મથકોમાં જાપાનીઝ પોલીસો વધારે રાખવા.

શરતોનું આ સ્વરૂપ જોવાથી જાપાનને ચીનમાં આર્થિક, લશ્કરી, તથા રાજકીય હક્કો કેવા પ્રકારના મળે છે તેનો ખ્યાલ આવશે. તેમાં પણ છેલ્લી દલમે તો એવા પ્રકારની છે કે જેથી ચીન જાપાનની ઇચ્છા વિરુદ્ધ એક તણખણુ પણ હલાવી ન શકે. આમ કરવામાં જાપાને જરા ઉતાવળ કરી મહાયુદ્ધ પૂરૂ થયું અને જ્યારે યુદ્ધને અંતે પારિસમાં સંધિ કરવા માટે મુત્સદ્દીઓ ભેગા મળ્યા ત્યારે જાપાનની પાસેથી આંમાંના ધણા હક્કો મૂટવી લેવામાં આવ્યા. મરણુ ચોખ્ખું હતું. ચીનમાં આટલી બધી જાપાનની સત્તા વધે એ સ્થિતિને પસંદ નહોતું. ચીનમાં ઐરશ્ચિતને ધણી મૂડી રોકી હતી, અને હજી એમાંથી તેને ધણો લાભ મેળવવો હતો. તેને જાપાનની મૈત્રી જોઈતી

હતી પણ જાપાનની મૈત્રીને ખાતર તેને પૂર્વના આવો સમૃદ્ધ વેપાર છોડી દેવો પડે એ પરવડે એમ નહોતું. પરંતુ બ્રિટન એકલે હાથે જાપાનને કેમ હંકારે તેને આ કાર્ય બીજાને હાથે કરાવવું હતું. અને આ બાબતમાં તેને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની મદદ મળી. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ આ મુદ્દને અતે દેવાદારમાંથી લેણદાર દેશ તરીકે બહાર આવ્યો. તેની પ્રતિજ્ઞા પણ ધણી વધી ગઈ, કારણ કે તેની મદદ વગર જર્મનીને હરાવવાનું કાર્ય લગભગ અશક્ય હતું. યુ. સ્ટેટ્સના વેપારીઓને પાસિફિકની પેલે પાર આવેલા આ દેશોમાં વેપાર અને મૂડીનું રોકાણ કરવું હતું. એટલે અમેરિકાએ જાપાન ઉપર દબાવુ લાવવાની શરૂઆત કરી અને જાપાનને જર્મનીના લીધેલા મુલકો તથા સધિથી મળેલા ધણા હકો છોડી દેવા પડ્યા.

મહાયુદ્ધ પછી રશિયામાં નવા સ્થપાયેલ સોવિયેટને હરાવવા માટે મિત્રરાજ્યોએ જે પ્રયાસ કર્યા તેમાં જાપાન સોવિયેટનો પૂર્વ સાઈબીરિયા કબજે કરી લીધો. પણ એ ભાગ પણ જાપાન પાસેથી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે છોડાવી દીધો. આમ મહાયુદ્ધને અંતે જાપાનને દબાવવામાં જો કોઈએ મદત્તવનો ફાળો આપ્યો હોય તો તે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ. પણ જાપાન હજી આ વખતે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સામે થાપ એ અસંભવિત હતું એટલે તેણે નમ્ર જોખું.

પાસિફિકના પ્રશ્નમાં હવે અમેરિકાએ વિશેષ રસ લેવા માંડ્યો. તેને અગે તેને જાપાનની શક્તિ કેમ તોડવી અથવા તેના ઉપર કેમ અંકુશ મૂકવો એ દિશામાં પગલાં ભરવાં પડ્યાં. વળી, તેને બ્રિટનની શક્તિ પણ પોતાની શક્તિ કરતાં વધવા દેવી નહોતી. તો જ પાસિફિકના કિનારાના પ્રદેશોમાં અમેરિકા પોતાની મૂડીના બજારો પ્રવેશ કરી શકે અને નફો મેળવી શકે. આ માટે વોશિંગ્ટનમાં મુખ્ય સત્તાઓની એક કોન્ફરન્સ બોલાવવામાં આવી અને એમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો.

આ સધિ પ્રમાણે નક્કી કરવામા આવ્યું કે —

- (૧) પામિલિકામા જે ગિથનિ છે તેમા કસો ફેફફા હરે ન કરો
- (૨) હાંનાક અને યુનાઈટેડ સ્ટેડસના નૌકા કાફલામાં મોગી સ્ટીમરોનું પ્રમાણ સરખું અને જાપાને તેમના કરતાં ઓછું રાખવું અને માટે ૫ ૫ ૩ નું પ્રમાણ નક્કી કરવામા આવ્યું
- (૩) અમેરિકાએ હવાઈથી આગમ પોતાના નૌકાયાણાં હવે પછી બાધવા નહિ
- (૪) બ્રેટસ્લિટને સિંગાપોરથી ઉત્તરે વધારે નૌકા મથકો ગમવા નહિ, અને જે તેને વધારે મજબૂત કરવા નહિ

આ સધિથી બ્રેટસ્લિટની નૌકાશક્તિ ઉપર ઓખો અકુશ મૂકવામા આવ્યો, અને જાપાનની શક્તિ ઉપર પણ અકુશ મુકાયો. છતાં જાપાનને મોટા સાબ એ થયો કે હરે જગતની મહાશક્તિઓમાં તેને સ્થાન મળ્યું, અને તે પણ ત્રીણ વગી, આ પ્રમાણ નક્કી કરવામા આવેલું તે તો મોટા લડાયક બાગડોસો માટે, પણ નાની કૂંઝરો માટે ખાસ બધી નહોતી એટલે એકદરે જાપાનને સાબ થયો.

“(૧૯૩૪ મા) જે કે સંખ્યાની દૃષ્ટિએ જાપાનનો નબળ ત્રીજો આવતો હતો છતાં તેના જહાજો વધારે હિતાવશે ચાલનારા અને વધારે મજબૂત હતા, વિમાનવાહક જહાજોની બાબતમાં તે સ્લિટન અને યુનાઈટેડ સ્ટેડસની લગભગ મરોનરીએ જ ઉછી હતા. બારે કૂંઝરોની બાબતમાં પણ એજ ગિથનિ હતી, જ્યારે હજીવી કૂંઝરો તો બીજા બન્ને ગાંઠે. ત્યાં તેની પાસે વધારે હતી, ઉપરાંત વિનાશિકાઓ અને હુબડીમા જહાજો (સગમરીનો) પણ વધારે મોટી સંખ્યામાં હતા. ચોનાના ઘર પાસેના સમુદ્રમા બધી રીતે તેને સપૂર્ણ સત્તા મળી ગઈ આ મંજોલો લાલ હાથમાંથી ચાલ્યો જઈ એ પહેલા જ તેનો પૂરેપૂરો ફાયદો ઉઠાવવાનું જાપાન શા માટે બૂલે ?”

આ સધિઓ ૧૦ વરસ માટે કરવામા આવી હતી અને એ

સમય દરમ્યાન પાસિફિકમાં પ્રમાણમાં આ મહાપ્રજ્વળો વચ્ચે શાંતિ જળવાઈ રહી હતી. આ શાંતિ સ્થાપવાનું કાર્ય મુખ્યત્વે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે કર્યું હતું, કારણ કે તેનાં પોતાનાં હિતો આ ભાગમાં વધતાં જતાં હતાં. ૧૯૩૧માં જ્યારે આ સંધિને ફરી નવેસરથી તપાસવાનું આવ્યું ત્યારે જાપાન અગાઉ કરતાં વધારે બળવાન થયું હતું. એટલે તેણે જૂનું ૫ : ૫ : ૩નું પ્રમાણ સ્વીકારવાની ના પાડી. જો કે કામ-ચલાઉ એક સંધિ લંડનમાં કરવામાં આવી. પણ સંધિની મુદત ૧૯૩૬માં પૂરી થાય એ પહેલાં જ જાપાને પોતાનું બહારવટું તો ૧૯૩૧માં શરૂ કરી દીધું હતું, અને ૧૯૩૩માં તો ખુલ્લી રીતે આ સંધિ તેણે ફાગળ પછી દીધી. આમ પૂર્વમાં સ્થાપાયેલી શાંતિને ખરી રીતે ૧૯૩૧માં અંત આવ્યો, અને જાપાને પોતાની મુલકમીરી આજ વરસે મંચૂરિયામાં પ્રવેશ કરીને શરૂ કરી. પ્રચીત મહાસાગરનાં પાણી જાપાને ડહોળવાનું શરૂ કર્યું, અને એ તોફાન ધટવાને બદલે ધીમે ધીમે વધતાં વધતાં આજે આખા મહાસાગરમાં એ તોફાન ફરી વળ્યું છે. પરિણામ તો કંઈ હવે આવવાનું છે. પણ ૧૯૩૧ની સાલથી આ રીતે પાસિફિકના રાજકારણમાં જાગરો પસટો આવે છે. એ પસટામાં જાપાનનો ભાગ અતિ મહત્વનો છે. એટલે હવે પછીની બાબતો સમજતાં પહેલાં જાપાન શા માટે મુલકમીરી તરફ વળવા લાગ્યું છે તેનો અભ્યાસ જરૂરી છે.

[૪] જપાનનું પુનરુત્થાન

પરદેશીઓના સંસર્ગમાં આપ્યા પછી જપાને બહુ જ થોડા વખતમાં જાજરા ફેરફારો કરી નાખ્યા. પરદેશીઓને હાથે મળેલી દારૂ અને ધણેકું અપમાન તેને સામ્યાં. અને પોતાની અશક્તિનું તેને જ્ઞાન થતાં એ અશક્તિ દૂર કરી સશક્ત બનવાનો પ્રયત્ન તેણે શરૂ કર્યો. દર પૂર્વના ઇતિહાસમાં જપાનનું આ પુનરુત્થાન ઘણો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.

જપાનીઓએ જોયું કે આપણે દુનિયાથી અજાત છીએ, અને જો હવે ટકવું હોય તો જૂની નકામી ચર્મ ગયેલી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરીને નવી વસ્તુઓ અપનાવવી પડશે. તેમણે પોતાના દેશનો સર્વાંગી વિકાસ સાધવાનું નક્કી કર્યું. આમ કરવામાં પ્રથમ મુશ્કેલી જપાનના તંત્રની ખામીની હતી. જપાનમાં એકતા જ નહોતી. શહેનશાહ એ રમઝડા જેવો હતો. અનેક મોટા ઠાકોરો પોતપોતાની હકૂમતો ચલાવતા હતા. દેશને જાં પરદેશી આક્રમણની સામે ટકાવવો હોય તો એકતા એ પ્રથમ જરૂરી વસ્તુ જણાઈ. અને તેને લીધે બધા ઠાકોરોએ પોતાની સત્તા શહેનશાહને સોંપી દીધી. ત્યાર પછી શહેનશાહે જે ફેરફારો

હવે તો માણસ તેનાથી આખા જાપાનનો સ્વરૂપ બદલાઈ ગયો. શહે-
નશાદે બાદશાહી ફગાવવામાં આવી પાડ્યું તે કેટલું મહત્વનું છે તે
નીચે જોતા જાણશે —

“ (૧) મોટા સમૂદાયથી જોનાવવામાં આવેલા પ્રતિનિધિઓની
એક સમાગ્ધાપવામાં આવશે, અને આમ રાજકીય વિચારો ઉપર
મહત્વનો ભાર મૂકવામાં આવશે (૨) ગામ અને ગ્રામ ખેતીના સતત
આવના પ્રયત્નથી આખી પ્રજાના સુખ તથા આમાદીની વૃદ્ધિ વધારવામાં
આવશે (૩) સમગ્ર પ્રજા, બધા લોકો તથા બીજા અમરદારો તેમજ
બીજા લોકો પણ પોતાનું જનનું બધું જ કરી છુટશે, અને પોતાની
વાજબી મુદાદોને બર લાવવા માટેના કાર્યમાં બીજાઓ નહિ (૪)
બધી જ કદગી શિલ્પોનો ત્યાગ કરવામાં આવશે, દરેક કાર્ય ન્યાય
અને ભલાઈથી હોવાઈને કરવામાં આવશે (૫) આખી દુનિયાના
કોઈ પણ ખૂણામાંથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં આવશે, અને એ ગીતે
શાહી ગાજકાજના પાયાને મજબૂત કરવામાં આવશે ”

આ ફગાવવામાં આવી કરવામાં આવ્યું તેની દરેક પ્રજા
જાપાનના આખા સરકારને બદલો નાખવાના પ્રયત્નની મુશ્કેલ એ
પ્રમાણે જાપાને ગુરુત્વ જ પ્રયત્નો શરૂ પણ કરી દીધા પોતાના ગામને
મર્યાદિત રાજાશાહીના ધોરણ ઉપર મૂકી દીધું ધારાસભા પણ ગામી
નરી અને જૂની રીતનો સંયોગ સાધ્યો પણ તેમની નજર તો
પશ્ચિમ જે ગીતે આગળ વધતું હતું એ તરફ હતી એનું વિદ્યાન,
નવી શોધો, નવું જ્ઞાન, એના કાળખાના, તેની રેલવે, બધું જ
જાપાનીઓને લાવતું હતું એ માટે દેશના નવયુવકોને અમેરિકા અને
ઈંગ્લાન્ડ મોકલવામાં આવ્યા સીમરોમાં નોંધે તરીકે જા લોકો પરદેશ
ગયા ત્યાં અર્ધો દિવસ મજૂરી કરીને અને અર્ધો દિવસ લાજુમાં
ગાળીને બધું જ્ઞાન મેળવ્યું કેટલું જ્ઞાન તો મેળવી લેવા માટે તેમને
ચોરી છૂપીથી પણ પ્રાપ્ત લેવું પડ્યું, અને પછી પોતાના દેશમાં એ

જ ગોતે ઝીમરોમા મજૂરી કડતા કડતા પાછા આ-આ દેશમા આ-સીને પોતાને મળેલું જ્ઞાન લોકોને આપના માડયુ આ બધું દાર્વ રાજ્યની જ ચોજનાથી આનુ હવે એટલે ગભ્ય તરફથી એક પછી એક દરેક ક્ષેત્રમા ફેરફારો ગુનાનું જાગી કડી દેવામા આ યુ

૧૮૭૧મા જ ફેબ્રુઆરીનું ખાનું ખોલનામા આ-યુ ૧૮૭૨મા ૩૨ માસ્યમિક શાળા અને ૨૧૦ પ્રાથમિક શાળાઓ ખોલનામા આવી ૧૮૭૩મા ૧૨,૦૦૦ પ્રાથમિક શાળાઓ, ૧૮૭૪મા ૨૦,૦૦૩ શાળાઓ અને ૧૮૭૬મા તો ૨૮,૦૦૦ શાળાઓ ગ્રંથપાઈ ચૂકી હતી આ તો ફેબ્રુઆરીનો પ્રચાર કરના માટે બહુ જ થોડા કાળમા શુ કરવામા આ-યુ તેનો ચિતાર કે આજ તો જાપાનમા ભાગ્યે જ ૧ ટકા જોડની નસ્તી નિરુદ્ધ હશે આ શાળાઓમા નૈતિક ફેબ્રુઆરી ઉપર ભાર મૂકનામા આવતો હતો જેમકે ૧૮૬૦મા એક ફરમાન બહાર પાડવામા આ યુ હવે તેમા પ્રજાને ઉદ્યોગોને કહેનામા આ-યુ હવે કે, "મામાપ તર માન ગળો, ભાઈમહેન પ્રત્યે હેત ગળો, પતિપત્નીના સબધોમા સુમેળ સાચો, મિત્ર પ્રત્યે સન્માર્થ ગળો, સાદાર્થ અને વિનય શીખો, બધા ઉપર ઉદારતા દર્શાવો . સામાજિક કિત વધારવામા હમેશા તત્પર રહો, દેશના ગભ્યતરને માન આપો, અને કાપદાનુ બગાડત પાનન કરો, કટોકટીની પળે ગભ્ય માટે તમારો જાનને કુરમાન કરના તૈયાર રહો

ત્યાર પછી નવા જમાનાના સુધાગઓ પણ એક પછી એક દાખન કરવામા આવ્યા ૦ સ. ૧૮૭૦ મા અંગ્રેજ લોકોની મૂડી તેમજ ઈંગ્લેન્ડની સહાય વડે પ્રથમ રેલવે બાધવામા આવી ત્યાર પછી એમા વૃદ્ધિ જ ચતી ગઈ સ ૧૮૬૯ મા તાગના દોરડા પણ નાખનામા આવ્યા વળી સગમત તરફથી ૧૮૬૦ મા ટેનિફોન પણ શરૂ કરી દેવામા આ-આ

જાપાન પોતે ટાપુઓનો બનેલો દેશ છે અને તેથી

આઆવિ રીતે જ તેના પ્રગતિમાં સમુદ્ર ઉપગતી રાત્રિ અતિ અગત્યની હતી સગકારે વદાણો બાધવાને અને વદાણુરદુ ખેડવાને ઉત્તેજન આપવાનો નિર્ણય કર્યો ખૂબી તો એ છે કે ત્યારે કામોડો પેરી જાપાનને બદરે આ પો દતો ત્યારે સમુદ્રની સફર ખેડી શકે એવું મોંઠું વદાણુ બાધવું એ ત્યાં ગુનો ગણાતો હતો અને તેને માટે દેદાતદડની સગ હતી.

દોનેડના બાદશાહે એક વદાણુ જાપાનના રોગીને બે આપ્યું હતું ૧૮૫૪-૧૮૫૬ સુધીમાં રોગીને વદાણુ બાધવા માટે પછી ગોદી બાધી અને વદાણો બાધવાનું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું પણ લોખંડના ધધા વગર સ્ટીમરો બાધવાનું અશક્ય હતું એસાકા આયર્ન વર્ક્સ નામનું લોખંડનું કારખાનું ઈ એચ હટ્ટ નામના અંગ્રેજે સ્થાપ્યું અને પ્રથમ સ્ટીમર ૧૮૬૮ માં તૈયાર થઈ

આમ બધા ક્ષેત્રોમાં અને ખાસ કરીને નવા યુગની યાત્રિક અને વૈજ્ઞાનિક બાબતોમાં જાપાનીઓએ અતુકગણુ કરવાનું શરૂ કરી દીધું આખા દેશમાં અનેક પ્રકારના ઉદ્યોગો શરૂ કરવામાં આવ્યા સામાન્ય રીતે જાપાનની અર્ધો વસ્તી ખેતી કરે છે બાકીની અર્ધો વસ્તી જુનાજુદા પ્રકારના ધધાઓમાં કામ કરે છે આજે જાપાને એટલા પ્રમાણમાં પોતાના ઉદ્યોગો સ્થાપી દીધા છે કે વગભગ દુનિયાની બધી બજારોમાં જાપાનમાં અનેનો માન પેસવા લાગ્યો છે જેમ જાપાની સિપાઈઓ એશિયાના એક છેડાથી બીજા સુધી પણ પેસારો કરવા લાગ્યા છે તેમજ જાપાનનો આ નવો સિપાઈ—માન—પણ દુનિયાના બધા દેશોમાં પેસવા માડ્યો છે, અને નજરે દસ્તગત કરવા લાગ્યો કે વેપારમાં જાપાનીઓનો માલ નીચા દેશોની બજારમાં આટલી સરતી કિંમતે કેમ જાર છે એનો વિચાર કરના પહેલા જાપાનના ઉદ્યોગો થી ચિત્તિમાં છે એ જોઈએ

કોઈ પણ દેશના ઉદ્યોગોની વૃદ્ધિ માટે મૂડી, કુશળી સાધનો,

મજૂરી, મજૂરીની કાર્યકુશળતા, વગેરે બાબતો અગત્યની હોય જે આમા મૂકીની બાબતમા જાપાનનો મિથિતિ ગદઆનમા તો ઘણી નમણી હતી, આજે પણ હજી મૂકીની અજાન જ ગણાય મદામુમીયતે તેને મૂકી મળે છે. કુદરતી મમદિની બાબતમા તો જાપાન નિર્ન જ ગણી સકાય કાચો માલ લગભગ બધો જ બદારથી મગાવવો પડે છે દેશમા જગલો, મઝીમારી, રેશમ, વગેરે ઉદ્યોગોને માટે મીઠ સગવડ છે બાકીના ઉદ્યોગો તો બદારથી આવતા કાચા માલ ઉપર જ નજરે છે એ રીતે એમા પણ જાપાન ઘણું નમણું ગણાય એના કગ્તા અમેરિકા, જર્મની, ઈંગ્લાંડ વગેરે જે મોટા ઔદ્યોગિક દેશો ગણાય છે એ બધા કાચા ચડિયાતા છે

મજૂરીની બાબતમા જાપાનને અગવડ ઘણી છે મનુષ્ય વચ્ચે ઘણી મોટો હાવાથી મજૂરીની તાણ પડતી નથી વળી આ મજૂરીની કુશળતા પણ એછી ગણવામા નથી આવતી મજૂરીના દર પણ બોમ્બ મોટા ઔદ્યોગિક દેશોને મુજાવલે એછા છે ઉદ્યોગોની કાર્યકુશળતા બોમ્બ દેશો કગ્તા વધારે છે ઉદ્યોગોમા રાજે રાજ નવી નવી નોધો ચાલે છે, અને નવા નવા યંત્રો ગોઠાય છે જે દેશોએ પોતાના કાગખાના અગાઉથી શરૂ કર્યા હતા તેમના કગ્તા જાપાને પાછાથી શરૂ કર્યા એટલે નવી શોધોનો લાભ જાપાન લઈ શક્ય છે દેશના લોકોનું જીવનનિર્વાહનું ધોરણ પણ નીચું હોવાથી મજૂરી નો કામો ખરચ આવતો નથી જાપાની લોકો નવી નવી શોધોમા કામો આગળ આવ્યા જણાવા નથી, પણ અનુકૂળની બાબતમા જાપાનને ભાગ્યે જ કોઈ ટપી જાય એટલું સુદર અનુકૂળ દરે છે કે મૂળ વસ્તુ કરતા આ નકન ચડિયાતો હોય છે

આમ ઉદ્યોગોની બાબતમા જે જે અનુકૂળતાઓ જોઈએ તેમા કુદરતી અનુકૂળતાઓ જાપાનને ઘણી એછી છે, જ્યારે માનવ અનુકૂળતાઓ ઘણી છે આથી જાપાને પોતાની પ્રગતિ પણ પોતાના સયોગો અનુસાર જ કરી છે શરૂઆતમા નવા ઉદ્યોગોને માટે તેમની પાસે

પૂનતી મૂડી નહોતી, તેથી વેપાર ગ્વા તરફ તેમણે વધારે ધ્યાન આપ્યું. શરૂઆતમાં ઉદ્યોગો ચલાવના માટે જે વિશિષ્ટ પ્રકારનું જ્ઞાન જોઈએ એ પણ તેમની પાસે પૂરતું નહોતું આથી પણ તેમણે વેપાર ઉપર વધારે ઝોક મૂક્યો હતો. પછી વેપાર નિષ્ણત તેમની પાસે મૂડી એટલી થવા લાગી જે કે ઝાઝા પ્રમાણમાં તો નહોતી જ, પણ નાની મૂડીથી તેઓ નાના ધંધાઓ ગરુ ગ્વા લાગ્યા અને આજે તો આ નાન ધંધાઓનું પ્રમાણ ધણુ મોટું છે પણ બધા જ ઉદ્યોગો નાના પાયા ઉપર બગાડ ચાલી નહિ શકે પણ મોટા ધંધાઓ ચલાવવા પૂનતી મૂડી દેશમાં નહોતી જે થોડા ધણા લોકો પાસે હતી તેઓ સાદસ ખેડવા તૈયાર નહોતા એટલે સરકારે પોતે મદદ આપવા માડી અને એ ગીતે મોટા ઉદ્યોગો સરકારે મદદથી શરૂ કરવામાં આવ્યા.

આજે મોટા પાયા ઉપર ચાલતા ઉદ્યોગોમાં જાપાનનો કાપડનો ઉદ્યોગ મહત્વનો ગણાય આ ધંધામાં સરકારે મદદ આપી અને પરદેશી નોકરાની શુદ્ધિનો શરૂઆતમાં ઉપયોગ કરવામાં આ પો વર્ણા આ ધંધામાં મજૂરી પણ ધણી સખ્તી મળી ગહું છે સચાઓ નધા નવીન ઢમના છે એટલે ધીકતો ધધો ચાને છે

લોખંડ અને પોલાદનો ઉદ્યોગ એ બીજો મહત્વનો ઉદ્યોગ ગણાય જે કે જે સમયકે અપડને મળી છે તે આને નથી મળી તેમ છતાં સરકારને આ ધંધો અગત્યનો હતો અને કાર્પણ દેશ માટે આ ધંધો મહત્વનો છે તેથી સરકારે મદદ આપીને આ ધંધાને વિસ્તાર્યો છે દેશની અદર કાલમે અને લોખંડ ઓછા છે તેમાં લોખંડ તો વણુ જ ઓછું નાણાય એટલે આજે ચીન અને મલાયામાંથી લોખંડ મગાવવામાં આવે છે ફિલીપાઈન્સમાંથી પણ મગાવાય છે પણ આ ગીતે આ ધંધો પગબર ચાનતો ન ગણાય કાચુ કે પરદેશથી આવતા લોખંડ ઉપર જ આ ધંધાનો આધાર

છે. દેશના સંરક્ષણની દૃષ્ટિએ આ વસ્તુ પોત્રાય નહિ. પણ બહારના દેશોમાંથી આવતો માલ જાપાનમાં સરતો પડી શકે એમ હતું, તેથી રાજ્યે દેશના ધંધાને પંખાની મદદ આપી, તથા બહારથી આવતા લોખંડના અને પોલાદના માલ ઉપર ભારે જકાત નાખી. પરિણામે આ ધંધાઓ પગલર થયા અને આજે ટકે છે.

ત્રીજો મહત્વનો ઉદ્યોગ વહાણો બાંધવાનો છે. આ ધંધો ઘણો મોટો છે. આને માટેની ગોદીઓ સરકારી છે. અને આમાં દરેક જરૂરિયાતને પદોંથી વળવાનાં જહાજો તૈયાર થાય છે. એટલે માલ લાવવા લઈ જવાનાં વેપારી જહાજો પણ તૈયાર થાય છે, તેવી જ રીતે યુદ્ધનાં જહાજો પણ બનાવવામાં આવે છે. આજે આ ઉદ્યોગ સારી ગતિે ખીડ્યો છે, અને જાપાનનો બધો જ માલ પોતાનાં જ જહાજો મારફત બહાર જાય છે અને દેશમાં આવે છે; એ ઉપરાંત લોકોને લાવનારી લઈ જનારી જાપાનની પેસેન્જર સ્ટીમરો પણ બધા ભાગમાં ફગી થઈ છે. આજે વહાણોની બાબતમાં જાપાન ત્રીજો નંબર આવે છે.

ઉદ્યોગો ચલાવવા માટે જોઈતી શક્તિમાં કોલસો પ્રથમ આવે છે. જાપાનની જરૂરિયાતોને આજે માંડ માંડ પૂરી પાડી શકે એટલો કોલસો ત્યાં છે. બહારથી ઘણો ઝોઠો મંગાવવો પડે છે અને એની વપરાશ જ એ રીતે કરવાની કાગળ લેવાય છે કે બહારથી ઝોઠો મંગાવવો પડે ૧૯૩૩ માં ૩ કરોડ ટન કોલસો દેશમાંથી નીકળતો હતો, અને ૨૩ લાખ ટન બહારથી આવતો હતો.

પણ કોલસાની ખોટ વીજળી પૂરી પાડી શકે એમ છે. જાપાન કુચરાળ મુલક છે એટલે વીજળી પેદા કરવાની ઘણી અનુકૂળતા છે અને જાપાને એનો બને તેટલો લાભ લીધો છે. જાપાનના ઘણા ઉદ્યોગો વીજળીથી ચાલે છે અને એનો વપરાશ હજી ઘણો વધારી શકાય એમ છે.

પેટ્રોનિયમની બામનમા જાપાન અત્યંત ગરીબ છે આ નવા જમાનામા આ સીજી અતિ અગત્યની છે મોડરે, એરોપેન ટેકા વગેરે પેટ્રોન વગર ચાલી શકે નહિ અને આજે તો ગ્રીમરે પણ પેટ્રોનિયમથી ચલાવવાનું શરૂ કરવામા આશુ છે તેન આટલી મહત્વની વસ્તુ છે જ્યારે જાપાનમા એની ઘણી તગી છે કાલસાની તગી કે તા આ પેટ્રોનિયમની તગી ઘણી મોઠી અને મહત્વની છે

આ સિવાય ખીજા તો અનેક પ્રકારના ઉદ્યોગો ચાલે છે રેશમનો બનાવની રેશમનો બિનનું કાપડ તૈયાર કરવાનો વીજળીના દીવા તૈયાર કરવાનો સાઈકલો બનાવવાનો, એનેમનના વાસણોનો, ગ્લેસનો સામાન બનાવવાનો, જાપવાનો સીમેન્ટનો વગેરે અનેક ગણનારી શકાય જાપાનમા લગભગ બધા જ ઉદ્યોગો ચાલે છે પણ એ બધા નાના પાયા પર ચાલતા ઉદ્યોગો છે તેમ છતાં તેની અસર નાની નથી, ઇંગ્લેન્ડે એમા ઘણો માલ તૈયાર ચાલે છે જાપાનની ખાસિયત જ એ છે કે મોટા પાયા ઉપર ઉદ્યોગો ચાલતા હોવા છતાં સાથેસાથ નાના પાયા ઉપર પણ ઉદ્યોગો ચાલ્યા કરે છે, અને એ બધાનો માન પરદેશ ચડે છે એટલે દેશના આર્થિક વિકાસમા નાના ઉદ્યોગોનો પણ અતિ મહત્વનો ફાળો છે

આ ઉદ્યોગોમા રેશમનો ઉદ્યોગ માટે ગ્રતા લગભગ બધા જ મહત્વના ઉદ્યોગો પરદેશથી આયાત થતા કાચા માન ઉપર આધાર રાખે છે અને તેથી કાચા માનનો પુરવઠો જાપાનના ઉદ્યોગોને ચાલુ રાખવા માટે મળ્યા જ આવે જોઈએ તેની જ રીતે માન વેચવા માટે બજારો પણ મળતી જોઈએ આથી જાપાન પોતાના મચા માન માટે અને બજાર માટે પોતાના દેશની બહારના સુનકો ઉપર પોતાનો કાબૂ મેળવવા માગે છે

જાપાનના ઉદ્યોગોનો આટલો આડો ખયાન લીધા પછી હવે તેના વેપાર તરફ વળીએ જાપાનનો વેપાર ફૂંકે ને જૂસકે વધવા

માંડયો છે એ વધતા જતા વેપારથી હવે બીજા સામ્રાજ્યોને ગીક લાગી છે કે તેમના હાથમાંથી જાપાન સમૂલ્લૂપણે વેપાર મૂટરી લેશે. જેમ લશ્કરથી જીતો મેળવાય છે એમ આજના જમાનામાં આર્થિક જીતો પણ મેળવાય છે અને જેમ એક કાળે ઇંગ્લાંડે આખી દુનિયા ઉપર પોતાની આર્થિક જીત મેળવી હતી તેમ આજે જાપાન પ્લિટન અને અમેરિકાની દગ્ગિકાઇમાં ઉતર્યું છે જાપાનના આ વેપારી હવ્યાનો સામનો કેમ કરવો એની મૂંઝવણમાં બધા પડી ગયા છે જેનો ઉકેલ ન થયો એટલે આખરે યુદ્ધથી ઉદ્ધવ લાવવાનો પ્રયાસ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.

ઈ સ. ૧૮૮૯ માં જાપાનનો પરદેશી વેપાર ૧૩૬૦ લાખ યેનનો હતો ૧૯૩૬ માં આ વેપાર ૫૦ ગણો વધી ગયો એ વગસે ૫ અમજ ૭૨ કોડ યેનનો વેપાર થયો હતો જનસંખ્યાની સાથે એને સરખાનીએ તો ઈ સ ૧૮૯૪ માં જણ દીઠ ૫.૬૦ યેન, ૧૮૯૯ માં ૧૦.૦૦ યેન, ૧૯૦૪ માં ૧૫.૦૦ યેન, ૧૯૧૨ માં ૨૨.૦૦ યેન, ૧૯૧૮ માં ૩૦.૦૦ યેન, ૧૯૨૩ માં ૫૨.૦૦ યેન, ૧૯૩૧ માં ૩૧.૦૦, ૧૯૩૩ માં ૫૮.૫૦ યેન અને ૧૯૩૭ માં ૧૦૪.૦૦ યેનનો થયો હતો આ વેપાર ફફે ને ભૂમિકે કેમ વધતો ગયો તેનો આપણને આ આકડા ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે માત્ર ૧૯૩૧ નો આકડો નીચે ગયેયો કે કાગણુ કે ૧૯૨૯ ની આખી દુનિયાની મદીની અસર જાપાન પર પણ થઈ હતી

જાપાનના માલથી દુનિયાની બજારો ઊભાગરા લાગી છે, અને બધી જ બજારોમાં પશ્ચિમના દેશોના માલની જગા જાપાને લઈ લેરા માડી છે આ બજારોની જીતનું મોટું કાગણુ જાપાની માલની ઝોઘી કિંમત કે પ્લિટનના વેપારને જાપાની માનથી ઘણો ફટકો પડવા લાગ્યો કે પ્લિટિશ માનની કિંમત સાથે જાપાનના માલની કિંમત જગ સરખાની બોઈએ એક ચોગસવાર પ્લિટિશ કાપડની કિંમત ૮૪

એન પડતી હતી, ત્યારે એટલા જ જાપાની કાપડની કિંમત ૧૮ સેન થતી હતી આ જોઈ કિંમતને પ્રભાવે ચીનમાં જાપાનનું અગાઉ જેટલું કાપડ આવતું તેનાથી બમણું આવવા લાગ્યું કે, ત્યારે બ્રિટિશ માવતી આધાત અગ્રી થઈ ગઈ છે ઓસ્ટ્રેલિયાની બજારમાં જાપાની બનાવટનું કાપડ ૯ પેનીએ વાગ વેચાતું હતું ત્યારે બ્રિટિશ બનાવટનું કાપડ એ સિનિંગે વેચાતું હતું ખુદ સ્વિટ્ઝરલેન્ડમાં જાપાની હોઝિનરીની વપરાશ ૧૯૨૪ થી ૧૯૩૩ સુધીમાં ચાર ગણી વધારે થઈ ગઈ હતી વેગ્ન અ ક્રિકામાં જાપાની મોગ્ગર ૭૦ પાઉંડે, બાર્મીકન ૧ મિનીએ, ટાઈપરાઈટર ૧૩ પાઉંડે, અને સાઈફની દુન ૬ પેન્સે વેચાતી હતી આમાં જાપાન મોટગરના ઉદ્યોગમાં ફાવી ન શક્યું પણ તેની બાર્મીકલોનો ઉપયોગ થયો હતો ખુદ સ્વિટ્ઝરલેન્ડની બજારમાં પણ ૧૫ થી ૨૫ રૂપિયે જાપાની બાર્મીકલો વેચાવા લાગી હતી સ્વીમરોની હાઈફ પણ તેણે કંઠા માડી હતી. માત્ર તથા માણસો જાપાની સ્વીમરોમાં જતા આવતા થયા હતા. સ્વીમરોનું ભાડું ત્રીજા ભાગનું હતું ત્યારે ભાડું જોધું લેવા છતાં સગવડોમાં એ સ્વીમરો કાંઈ રીતે જીતગતી ગણાય નહિ.

આમ લગભગ બધા જ ક્ષેત્રોમાં જાપાને પોતાનો માત્ર બજારમાં ઉનાવવા માંડ્યો અને એમ રીતે પોતાના હરીફોને બજારોમાંથી હટાવવા માંડ્યાં ઘણાને એ પ્રશ્ન સહેજે થશે કે જાપાની માલ આપો બધો સખ્તો કેમ પડતો હતો કે જેનાથી બનભલી અમેરિકન અને સ્વિટ્ઝર જેવી પ્રમુખો પણ ગભરાવા લાગી ?

પ્રથમ મગજ જાપાની લોકોની કુશળતા દુનિયામાં જાપાની લોકો સાગમાં સારું અનુભવ કરનારા છે તેઓ અસન કંતાનમંત્ર વધારે સારી બનાવે છે વધી બીજી રીતે પણ આ કુશળતાનું માપ કાઢી શકાય વ્યક્તિમત ઉત્પાદન પણ જાપાનનું કાંઈ રીતે વધ્યું તે જોઈએ તો આ કુશળતાનો ખ્યાલ આવશે. ઈ. સ ૧૯૨૯માં

૧૦,૦૦૦ ત્રાફિક ચલ્લાવવા માટે ૧૧૨ પુરુષો અને ૨૧૮૦૬ સ્ત્રીઓની જરૂર પડતી. ૧૯૩૪ માં એટલી જ ત્રાફિક ચલ્લાવવા માટે ૨૬૦૧ પુરુષો અને ૧૬૩૦૭ સ્ત્રીઓ પૂરતાં દતાં. આને લીધે જાપાની માલ સોધો પડે છે.

બીજું કારણ સસ્તી મજૂરી. જાપાનનું જીવનનિર્વાહનું ધોરણ ઘણું નીચું છે. ભાત, મચ્છી અને શાક મળે તો એટલા ઉપર પહોંચે એ લોકો ચલાવી શકે છે. અને આ ચીજો જે રાજ્યના વપરાશની છે એના ભાવ ચડે નહિ એને માટે જાપાની સરકાર ખાસ કાળજી રાખે છે. આથી જીવનનિર્વાહનું ખર્ચ વધતું નથી. અને મજૂરી સસ્તા મળી રહે છે. ૧૯૨૯ માં ૧૦,૦૦૦ ત્રાફિક ચલ્લાવવાની મજૂરી ૩૬૨૦૬૩ ચેન પડતી હતી, જે ૧૯૩૪ માં ૧૭૪૦૨૯ ચેન પડવા લાગી હતી. આમાં ઉઠાગોની અંદર થએલ સુધારાવધારા કારણમૂળ દતા. છતાં સસ્તું જીવનધોરણ એ કારણ પણ ખરું જ.

કાપડના ધંધામાં તો તેમને ધણી સસ્તી મજૂરી મળે છે. આ ધંધામાં ગામડાના ખેડૂતોની અપરિણીત છોકરીઓને કામે લગાડવામાં આવે છે. ખેડૂતો એટલા બધા ગરીબ છે કે છોકરીઓને તેઓ મીઠામાં કમાવા મોકલે છે. માખાપને માથે ભાર પડતો નથી. મીઠામાં આ છોકરીઓ પાસે કામ લેવામાં આવે છે, અને એ સિવાય એમને ગહેવાની, બજાવાની વગેરે દરેક જાતની સગવડ સુંદર રીતે મીઠા તરફથી કરવામાં આવે છે. એટલે છોકરીઓ વધારે સારું કામ કરે છે, શિક્ષણ એળવે છે, સારું રહેવાનું મળે છે અને ઉપરાંત મજૂરીના થોડાક પૈસા એકઠા કરે છે. પછી એ પૈસા લઈને એ પોતાનાં લગ્ન કરવા માટે પાછી ચાલી જાય છે. છોકરીઓ થોડા વખતમાં જેટલા પૈસા મળ્યા તે ખરા એ ઇશિદાથી જ આવતી હોવાથી તેઓ વધારે મજૂરી મળે તે માટે ખાસ કસા પ્રયત્નો કરતી નથી.

કામના કલાકો પણ વધારે હોય છે. કામનું અઠવાડિયું ૬૦

ક્યાનું હોય છે, એ રીતે પણ લાલ થાય છે આ રીતે સમી મજૂરી એ કિમત ઓછી હોવાનું કારણ છે

નાના ઉદ્યોગોમાં તે કાર્ષી જનના ધાગવોગ્ગો લાગુ નથી પડતા કારખાનાના ફેબ્રરી એન્ડ મોટા ધધાઓને લાગુ પડે પણ જપાનમાં આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ તેમ મોટા કારખાનાઓનું પ્રમાણ એકદમ છે ઘણા ઉદ્યોગો તે નાના કારખાનાઓ દ્વારા જ ચાલે છે અને એવા કારખાનામાં ક્યાંકનું નિયમન હોતું જ નથી. ત્યાં મજૂરીના દર પણ ઓછા હોય છે વળી મોટા કારખાનાઓની હરીફાઈમાં ખીજા દેશોની માફક આ નાના ધધાઓનો લોભ ધવાનો પણ ભવ જપાનને ધણો ઓછો છે ખેતીના ધધા ઉપર એટલી બધી જનસખ્યા વધી પડી છે કે ત્યાંથી લેગી મમે તેટલી ઓછી મજૂરીએ પણ કામ કરવા તૈયાર થાય છે

ત્રીજી કારણ એ લોકોની મશીનરી નવા પ્રમાણની છે આજના વૈજ્ઞાનિક યુગમાં મશીનો રોજ નવી નવી આવે છે અને નવી શોધોનો અર્થ એટલી જ મજૂરીમાં વધારે માત્ર તૈયાર કમ થાય છે જે આમાં ઇંગ્લાન્ડ જેવો દેશ જ્યાં કારખાનાઓ ઘણા જૂના છે ત્યાં મશીનો જૂની દમના હોય, પણ જપાનની ઉત્તિ પાછળથી થઈ છે એટલે ઇંદની દમના મશીનો તે દાખલ કરી શકાય છે આથી ખીજા દેશો કરતાં એ ઓછા માણસો ગાખીને વધાર કામ કરાવી શકે છે જપાની લોકો કાર્ષી નવું મશીન શોધાય કે પોતાને ત્યાં મશીનો લે છે, અને પછી એવા જ મશીનો પોતાને ત્યાં તૈયાર કરે છે, અને જૂના મશીનો નવા દાખલ કરી દે છે નવા મશીનો પોતાને જ ત્યાં જનના હોવાથી તેને મોઢા પડતા નથી સરતી કિમતોનું આ પણ એક અગત્યનું કારણ છે.

ચાલુ કારણ જુદી જુદી જગાએ માટે જુદા જુદા ભાર યુરોપના દેશોની જગાએ વધારે ભાવે માથ વેચાય છે, ત્યાં એ લોકો પોતાની ચીજોના ભાવ પ્રમાણમાં ઓછા ગણે છે પણ મચૂનિયા, કે એવા જ

પોતાના જ તાગાના દેશોમા જ્યાં પોતાની જ સના હોય છે ત્યાં એ લોકો ભાવ એકદમ ઊતર્યા હતા નથી, અને પોતાના અધિકાર નીચેની અમરોમાથી એ વળગત વાળી લે છે પોતાના દેશોમા માવ મોઘો વેચાવ એમાથી ખરચ નીકળી જાય એટલે પગદેશની અમરોમા મળા કિંમત કમતા પણ ઘણીવાર સસ્તી કિંમતે માન વેચવામા આવે કે આ પણ સસ્તી કિંમતનું કારણ છે.

પાચમુ કાગણુ પોતાના વહાણોની ઝડપ સાધાગણુ રીતે માવના જહાજને કાળેથી સિડની જતાં ૨૦ દિવસ લાગે કેટલાક જાપાની જહાજો તો આ પ્રવાસ ૧૧ દિવસમા પૂરો કરી નાખે છે એવી જ રીતે ચોકોહામાથી ન્યૂયોર્ક જતાં સામાન્ય જહાજોને ૨૮ થી ૩૫ દિવસ લાગે, તે જ પ્રવાસ કેટલાક જાપાની જહાજો ૨૫ દિવસમા પૂરો કરી શકે છે આમ જાપાની જહાજોની ઝડપ વધારે હોવાથી પણ એ જહાજોદારા આવતો માવ સસ્તો પડે છે

ચેનના બાવનું નિયમન એ સસ્તી કિંમતનું એક અગત્યનું કાગણુ છે ઈ.સ. ૧૯૩૧ માં સોનાનું ધોરણ ઊંડી દીધું અને જાપાને નહોતું હોય એટલે જાપાની વેપારને ધક્કો લાગ્યો હતો કાગણુ કે જાપાની માવ મોઘો પડ્યા લાગ્યો પણ ત્યાં પછી જાપાને પણ પોતાના ચેનનો ભાવ ઉતારી દીધો અને પછી એ જ ભાવ ટકાવી રાખ્યો અગાઉ જાપાનના ૧ ચેનનો ભાવ ૨ શિ થી ૨ શિ અને ૨ પેન્સની આસપાસ હતો ચેનનો ભાવ ઘટાડ્યા પછી તેને ૧ શિ ૨ પેન્સ ઉપર લાનીને મૂકી દીધો અને ત્યાં ટકારી રાખ્યો આનાથી દુનિયાની બજારોમા જાપાની માવ એકદમ સસ્તો પડ્યા લાગ્યો જેમકે જાપાનમા એક ચીજનો ભાવ ૧૦, ચેન છે ઈ.સ. ૧૯૩૧ માં આ ચીજ અગાઉના ભાવ પ્રમાણે ૧ પાઉંડે વેચાય ઈંગ્લાંડે સોનાનું ધોરણ ૧૧૫ પછી એ જ ચીજના ૨૫ શિલિંગ પડ્યા લાગ્યા પણ જાપાને વધારે ચેનનો ભાવ હવે મૂકી નાખ્યો ત્યારે જાપાનની એ જ

૧૦ થેનની ચીજ ઈંગ્લાંડમાં ૧૧ શિ. ૮ પેન્સે પડવા લાગી. હિંદનો વિચાર કરીએ તો ૧૦ થેનની ચીજના રૂ. ૧૬-૪-૦ પડતા હતા તે નવા ભાવ પ્રમાણે રૂ. ૭-૧૩-૦ પડવા લાગ્યા. આમ અર્ધો કિંમતે જાપાની માલ પડવા માંડ્યો. ન્યારે જાપાનમાં એ ચીજોના ભાવમાં ફેર ન પડ્યો. આ નાણાં ઉપરના નિયમને કિંમતો સસ્તી કરવામાં મદત્તવનો ભાગ ભજવ્યો.

વળી જાપાની સરકારે દેટલાક ઉદ્યોગોને મદદો આપી અને એમ કરીને પરદેશમાં ભાવ ઘટાડેલા રાખવામાં મદદ કરી. આવાં અનેક કારણોનું પરિણામ ઉપર જણાવ્યા મુજબનું આવ્યું અને પરદેશ સાથેના વેપાર વધ્યો. આ બધામાં ચેસાની દૃષ્ટિએ ખુદ જાપાનને કરો લાભ નથી મળતો, પણ બદારની બજારોમાં માલ સસ્તો જાય એટલે અગાઉ કરતાં વધારે ખર્ચે અને જેટલો માલનો ઉપાડ વધારે એટલાં કારખાનાં ઝડપથી ચાલે, તથા વધારે નવાં કારખાનાં બિલડતાં જાય અને જેમ કારખાનાં વધારે બિલડે તેમ મજૂરોની બેકારીનો પ્રશ્ન બિલકતો જાય. જાપાનમાં વસ્તીને કામે ક્યાં લગાડવી એ મદત્તવનો પ્રશ્ન છે.

દી. યાનો અને કે. શિરાસાકી કહે છે—

“ જાપાનમાં વસ્તી ઘણી વધારે છે...ન્યારે દેશમાં કુદરતી સમૃદ્ધિ ઘણી જોાછી છે, અને મૂડી પણ ઘણી જોાછી છે. જેથી માત્ર જીવવા માટે પણ તેમને કામે લગાડવાનો પ્રશ્ન વિકટ છે...આ સંયોગોમાં પરદેશમાં વેચી શકાય એવી ચીજો પોતાના પરસેવાથી જેટલી બની શકે તેટલી બનાવવા સિવાય બીજી કાંઈ ઉપાય નથી. જો આમ ન કરે તો, જીવન ચલાવવા માટે જરૂરી એવી ચીજો પણ તેઓ ખરીદી શકે એમ નથી. આથી પરદેશી વ્યાપારનું મદત્તર ધણું છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તેઓ પોતાની વધાગતી મજૂરી જ ચીજોના સ્વરૂપમાં પરદેશ મોકલે છે. ”

આ ઉપરાંત ઉપરથી કાર્ષણ્ય બોગે પરદેશી વેપાર ટકાવવો

જાપાનનું યુનરુત્યાન

કેટલો જરૂરી છે એનો ખ્યાલ આપણને આવી ગયો આજે જાપાનની મુખ્ય બજારો યુનાઈટેડ ગ્રેડમ, મંચુકો, હિંદુસ્તાન, ઓસ્ટ્રેલિયા, ચીન અને કચ્છ ઇસ્ટ ઇન્ડિઝ છે આમા મંચુકો તો જાપાનને જ તામે છે એટલે ત્યાં સરેવાઈથી જાપાની માવ પ્રવેશી શકે છે. ચીનની બજારો હવે તેને હાથ આપના લાગી છે જો કે ચીનમા જાપાની માનના બહિષ્કારની ચળવળોને લીધે ઘણી મુશ્કેલી નડે છે પણ બાકીના ચાર દેશોમા જાપાન માટે એટલું સગવડ નથી જાપાની માવ સામે જે હથિયાળો વાપરવામા આવે છે એક જકાતો અને બીજી 'કોટા' પદ્ધતિ આમા જકાતી દીનાલો તો મને તેટલી ઊંચી કરવામા આવે તો પણ તેને વટાવી જવાની જાપાનમા શક્તિ છે પરંતુ 'કોટા' પદ્ધતિમા એટલે કે અમુક પ્રમાણમા અરસપરસ માન આપનાની જોઈવણમા જાપાન કશું કરી શકતું નથી કાગણ જેટલો માલ લેવાનું કંગાળુ હોય તે કરતા વધારે માવ કોઈ દેશ પોતાના દેશમા આવવા ન દે એટલે આમા બીજી કોઈ હથિયાળ જાપાન અજમાવી શકતું નથી

જાપાનની અર્થવ્યવસ્થામા પરદેશી વેપારનું મહત્ત્વ કેટલું છે એ બાબત, તથા બીજા દેશોમા જાપાની માવને આવેના અટકાવના માટે જે મુસીબતો ઊભી કરનામા આવે છે એ જોઈએ તો આખરે સુદ્ધ કરીને પણ પોતાના માવના વેચાણ માટે મુનકો મેગનવા કેટલા અત્યંતના છે એનો ખ્યાલ આવશે

છતી લીધા છે, અથવા ત્યાં અમુક દક્કો મેળવી લીધા છે. માત્ર ચીનનું સામ્રાજ્ય ખાકી રહેતું હતું. કારણ યુરોપના સામ્રાજ્ય-લાલચુઓથી એ દૂર પડી ગયું હતું અને પછી જ્યાંજ સામ્રાજ્યોને આપી મોટી લૂંટમાંથી લાભ નોંધતો હતો. એટલે જ્યાં પ્રથમ તો દાગીબળોને લૂંટવાનો પ્રવાસ કરના હતા. પણ દરેક જાણ એટલી ખગરદારી રાખતો હતો કે ખીલે કાંઈ એકલો જ આ આખી લૂંટ પચાવી ન પાડે. પરિણામે ચીનની જેવી તેવી સ્વતંત્રતા પણ ટકી રહી. જાપાનને જ્યારે પોતાનો વિકાસ કરવાનો વારો આવ્યો ત્યારે ચીનમાં ધામા નાખી પડેલા આ પરદેસીઓની સાથે કાંતો સમજણ કરીને અથવા તો તેમની સામે યદન જ રસ્તો કરવો રહ્યો એ માટે એણે કાળજીપૂર્વક ધીમે ધીમે એક પછી એક પગલાં ભરવા માંડ્યાં.

જાપાન શા માટે સામ્રાજ્ય જમાવવા માગે છે ? શા માટે એ ખીલ મુલકો ઉપર અધિકાર જમાવવા માગે છે ? જે કારણોસર બ્રિટિશન સામ્રાજ્ય જમાવવા માગતું હતું અને આજે પ્રચ્છન્ન રીતે અમેરિકા પણ જમાવવા માગે છે એ જ કારણો વાસ્તવિક રીતે આ જાપાનનું સામ્રાજ્ય જમાવવાનાં છે. આપણે તો માત્ર જાપાનની જ ખાખતમાં શું પરિસ્થિતિ છે તે જોઈએ.

પ્રથમ કારણ આપણી નજરે આવે છે તે જાપાનની વધતી જતી વસ્તી. આજે જાપાનમાં લગભગ ૮૦ કરોડની વસ્તી છે અને તેના જ્યાં ટાપુઓની વસ્તી ગણીએ તો લગભગ દસ કરોડ થવા જાય છે. આવડી મોટી વસ્તીને પોષવા જેટલી જમીન જાપાનમાં છે નહિ. તેનો મુલક ટાપુનો બનેલો છે. વળી અંદર કુમરો અને જંગલો પુષ્કળ છે. દર ચોરસ માઈલે સરેરાશ વસ્તી લગભગ ૩૫૦ માણસોની ગણવામાં આવે છે. આટલી નાની જગ્યામાં આવડી બધી ગીચ વસ્તીને પોષવી કેમ એ પ્રશ્ન છે તેમાં વળી જાપાનમાં દર વરસે આશરે દસ લાખ માણસની વસ્તી વધતી જાય છે એટલે જાપાનના મુસદ્દોઓને માટે આ એક મહત્વનો પ્રશ્ન છે જર્મની, બેલ્જિયમ

વગેરે દેગી. પણ ગીચ વગ્તીરાળા છે, પણ જોની સાથેની સરખામણીમાં પણ જાપાનની મુશ્કેલી નિશ્ચય જણાય છે જેમકે જાપાનનો મુનક ફુગગળ હોરાથી ખેતી કરના લાખક જમીન ત્યાં ૧૫૦૬ ટકા છે, ત્યારે નેધર્લેન્ડમાં ૨૭૮ ટકા, એસ્ટ્રિયામાં ૨૪૨ ટકા, પોલિન્ડિયમમાં ૪૦૨ ટકા અને જર્મનીમાં ૪૩૭ ટકા જમીન ખેડના લાખક કે એક લેખક લખે કે “જાપાનનો મુનક દુનિયાના મુનકના ૬ ટકા જેટલો જ છે, ત્યારે તેની વસ્તી દુનિયાની વગ્તીના ૫ ટકા જેટલી છે દુનિયામાં દર ચોરસ માઈલે જે સરેરાશ વસ્તી આવે છે તેના કરતા જાપાનમાં દસગણી વસ્તી વધારે છે વળી જાપાનનો મુનક ફુગરાળ છે વસ્તીનો વધારો અને ખેડવાનાયક જમીનનું પ્રમાણ ઓછું, આ બે બાબતો આપણા અર્થિક જીવનની એક વિશિષ્ટતા છે અને એ જ આપણી અનેક આપણિઓનું મૂળ છે.”

જાપાનનો પરદેશમાંની અમાઠિ કહે છે — “જાપાનની વસ્તીને પોષનારી જમીન આપણા દેશમાં ધણી જ ઓછી છે આપણને વગ્તીનો વધારો થતો અટકાવવા માટે સતતનિયમનની સલાહ આપનામાં આવે છે પણ આ સલાહ ધણી મોડી મળે : આજે જ જાપાનના સામ્રાજ્યની વસ્તી લગભગ ૧૦ કરોડની છે પશ્ચિમના દેશોની સરખામણીએ દરેક જાપાની વધારે લાખા સમય સુધી તથા વધારે સખત મજૂરી કરે છે, છતાં તેમને પોતાના પેટપૂરતો રોટલો મેળવવામાં પણ અગવડ પડે છે એમ શા માટે ? જો આપણે આપણી વગ્તીને પોષવી હોય તો વધારે ને વધારે મુલકો મેળવવા જોઈએ.”

વસ્તીના વધારાના ઉકેલ માટે આમાં મુનકો મેળવનાની વાતનો નિર્દેશ આવી જાય છે આની સાથેસાથ આપણને એમ પ્રશ્ન જોઈ કે હિંદ અને ચીનમાં પણ પુષ્કળ વસ્તી છે, તો તેઓ કેમ નવા મુનકો મેળવવા જતા નથી ? દલીલમાં એ રીતે વજૂદ છે કે જો વસ્તીનો વધારો જો એ જ વિસ્તાર માટેનું કાળજી હોય તો ચીન-હિંદનો હક

રાજ્યવિસ્તાર શા માટે ?

પણ હે જ. વમૂદ નથી એ રીતે કે. આ બધા દક્ષો શક્તિશાળી લોકોના જ હોય છે. કાઈ શક્તિશાળી માણસને પોતાનું કામ કરાવી લેવું હોય તો ખરે તે બહાને એ કરાવે જ છે, અને તેણે આપેલું કારણ એ સાચું જ મનાય છે. બજા ઉપર નજાતી આ દુનિયામાં હિંદ-ચીન જેવા દેશો આજે નિર્જળ હોવાથી પોતાનો દક્ષ બળની શક્તિ નથી. જ્યારે નખશિખ શસ્ત્રસજ્જ સ્વેદ પ્રજાઓ પોતાનો દક્ષ પ્રાપ્ત કરી લેવાના રસ્તા શોધે છે.

જાપાનની વધતી જતી વસ્તીના ઉદ્ધેસ સામે મુશ્કેલી મેળવવા ઉપરાંત બીજા બે રસ્તાઓ સૂચવવામાં આવે છે. તેમાંનો પહેલો છે સંતતિનિયમનનો. પ્રજાઓ પોતાની સ્વેચ્છાથી પ્રજાની વૃદ્ધિ ઉપર અંકુશ મૂકવો જોઈએ. કાં તો એ આત્મસંયમથી મૂકે અથવા તો કૃત્રિમ ઉપાયોથી સંતતિ થતી અટકાવે. આત્મસંયમ વિશેષ આકરી બાબત છે એટલે બીજા ઉપાયની તરફેણ કેટલાક સલાહ આપનારા કરે છે. પણ જાપાનીઓને તેમની આ સલાહ બે રીતે માન્ય નથી. પ્રથમ તો કૃત્રિમ ઉપાયોથી સંતતિનિયમન કરવામાં આવે તો સમાજમાં જેને મર્યાદા કહે છે એ ન રહે, પ્રજા વધારે વિષયી બને અને તેને લીધે નિર્જળ બને એમ આ લોકો કહે છે. સંતાનોની વૃદ્ધિ થવાને લીધે કુટુંબસંરચા ઉપર નજાતી સામાજિક વ્યવસ્થામાં કુટુંબને માથે તેને પોષવાની જવાબદારી વધે છે, અને એ રીતે સતતિ ઉપર જે અંકુશ રહે છે એ વિશેષ લાભકારક છે એમ તેઓ કહે છે. બીજો વિરોધ લશ્કરી ખવાસના માણસોનો છે. જાપાનના અગ્રગણ્ય માણસોમાં આવા ક્ષત્રિયવર્ગનું પ્રભુત્વ વધારે છે. તેઓ તો વધતી વસ્તીને હમેશાં આવકારશે. કારણ વસ્તી વધે એટલે દેશમાં લડવૈયા વધે છે, અને જેમ લડવૈયા વધે એમ દેશની યુદ્ધ કરવાની શક્તિ વધે. બંને રીતે આ ઉપાય જાપાનમાં સ્વીકારાય એવું નથી.

બીજો ઉપાય રહ્યો પરદેશમાં વસવાટ કરવા જવાનો. ગ્રેટબ્રિટન

કે જર્મની કે ફ્રાન્સના લોકોને ન્યારે મલાઈ વચવાટ મળ્યા જવાનો વારો આ પો ત્યારે તેમના નસીમે એ જમાનામાં નવા નવા મુખો રોધાયા અમેરિકા દક્ષિણ આફ્રિકા, આસ્ટ્રેલિયા અને ન્યુઝીલેન્ડમાં ખાસ કરીને બ્રિટિશ લોકો વસવા જઈ સમ્રાજ્ય પથ જાપાન માટે આ આમન સંગ નથી આજે દુનિયામાં વલુગોધાઓના ભાગે છે જ નહિ અને જે છે તે કાર્ષને કાર્ષ પ્રજા દયાની બેળે છે જરાન ન્યારે વચવાટ કરવા માટે પોતાની નજર ફેરવે છે ત્યારે તેને ધણા દેશોમાં વસ્તી ઓછી છે, ગેમ જણાય છે પણ ત્યારે ત્યાં વચવા જાય છે ત્યારે પીગી પ્રજા હોવાથી તેમની સામે બાગલુ બંધ કરવામાં આવે છે ઓસ્ટ્રેલિયામાં દર ચોરસ માઈલે માત્ર ૨ માણસોની સરેરાશ વસ્તી છે, કેનેડામાં દર ચોરસ માઈલે ૩૦૦ માણસની વસ્તી છે સુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં ૪૧૩ માણસની સરેરાશ ગિયામમાં દર ચોરસ માઈલની ૫૧ માણસોની સરેરાશ હીંદી ચીનમાં ૭૫ = મલાયામાં ૮૧૮, ચીનમાં ૧૦૪૩, અને જાપાનમાં ૬૭૮૦૦ ની સરેરાશ વસ્તી છે આમાં સરેઆતના દેશોમાં ધણા માણસો વસી શકે એમ છે અને ત્યાં એ લોકોની નજર પણ પડે છે પણ બધા દેશોમાં પ્રતિબંધો છે આસ્ટ્રેલિયામાં તો અત્રેજ સિવાય બીજા કોઈનેય વસવા દેવામાં આવતા જ નથી ત્યાં ૩૦ લાખ ચોરસ માઈલ જમીન છે અને વસ્તી માત્ર ૭૦ લાખની છે કેનેડા લગભગ બે હિંદુસ્તાન જેવડો મોટો છે ત્યારે વસ્તી માત્ર ૧ રોડની છે ન્યુઝીલેન્ડમાં ૧ લાખ ચોરસ માઈલ જમીન છે ત્યારે વસ્તી ૧૫ લાખ માણસની છે આ મધ્ય જ પ્રેરણા બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં છે અને ત્યાં જાપાનીઓને માટે દાર મધ્ય કરના છે

મનુષ્યોમાં વસવાટ મળવાના પ્રયત્નો મનુષ્યોના મનને મેળવ્યા પછી ચાતુ કર્યા છે પણ ત્યાંના વચવાટની પ્રગતિ સતોષમયક નથી માણસો ધણા વસવા ગયા, પણ જાપાન પોતાના ખેડૂને ની વસ્તીને ધગડવા માગે છે ત્યારે મનુષ્યોમાં ખેડૂનો ઝાઝા જતા નથી બીજી વસ્તી એટલે કે વેપારીઓ સકતરો વગેરે પ્રમથની વસ્તી જાય છે

એટલે મચ્છુગિયાગા ધાર્યા જેટલા માણસો જવાનો સહન નથી
ધાત્રિયની સગકાગ તેમને આનના જેટી હતી આજ સુધીમા ત્યા
૧,૨૮,૦૦૦ જાપાનીઓ વસ્યા છે પ-તુલા પણ હવે પ્રતિનધો મુકાયા
છે યુનાઈટેડ સ્ટેટસને પણ પીગી પ્રજાની સૂગ છે આમ દરેક જગાએ
ન્યારે જાગણા બધ દેખે કે ત્યારે સહેજે જાનડામા બગ હોવાથી બળ
વાપરીને પણ જે જાગણા ખોતવાના વિચારો સેવે અને અમલમા
મુકવા પણ કગવા તત્પ- થાય તો એમા નવાઈ નથી

બીજી બાબત છે કાચા માલનો અભાવ જાપાનના ઉદ્યોગો અને
વેપારની બાબતનો વિચારતા આપણે જોયુ કે જાપાને કપાટામધ ઉદ્યોગો
વવાર્યા, અને યુરોપિયન પ્રજાને આ બાબતમા ટપી જવાનો પ્રયત્ન
કર્યો પણ તેના ઉદ્યોગોની મોટામા મોટી ખામી કાચા માનની તગી
છે ઉદ્યોગો એકનાર શરે જ્યાં પછી એ ગલ્ફસ છે તેને ખોરાક પૂરો
પાડ્યા કરવો જોઈએ અને એને માટે કાચો માલ સતત, વગર
અડચણે મળવો જોઈએ એક જમાનો હતો કે ન્યારે દુનિયામા ગમે
ત્યાથી ગમે તે માલ ખરીદી શકે આ સ્થિતિ ત્યારે હતી ન્યારે
ઉદ્યોગોવાળા દેશો ઝોજા હતા આજે ન્યારે મધ્ય જ દેશો એ જ
ગતે જવા મથે છે ત્યારે દરેકને પોતાના ઉદ્યોગો ચાલુ રાખવા માટે
સતત કાચો માલ મળ્યા કરે એનો ચિંતા રહ્યા કરે છે અને તેથી
કાચો માલ ચોક્કસ મળ્યા કરે એવી પરિસ્થિતિ ઊભી કરના માગે છે

એક લેખકે ગણતરી કરી છે કે દરેક પ્રજાને જો પોતાના જ
પગ ઉપર જીભા રહેતુ હોય તો ૨૫ વસ્તુઓ અત્યત અગત્યની
છે આ અગત્યની બાબતો પૈકી ગ્રેટબ્રિટનને પોતાના સામ્રાજ્યમા
થી જ ૧૮ વસ્તુઓ પૂરતા પ્રમાણમા મળી ગહે છે, જાપાન પાસે
૨૫ માથી ૧૭ વસ્તુઓ ખૂટે છે, જર્મનીને ૧૬ વસ્તુઓ ખૂટે છે અને
ઈટાલિને ૨૧ વસ્તુઓ ખૂટે છે જાપાન પોતાનો આ ખૂટની વસ્તુઓ
માટે પોતાની આસપાસ નજર કરે છે તો પાસિફિકની પશ્ચિમે

પેટ્રોલિયમ ઓ રબ્બર કરતાં પણ વિશેષ મહત્ત્વની ચીજ છે કુદરતે આ ચીજ બહુ ઓછા દેશોને આપી છે. એમાં પણ મોટાં સામ્રાજ્યો જમાવીને પહેલા દેશોને પોતાના સુવકમાંથી તો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ બાદ કરતાં તેલ નથી નીકળતું, એટલે તેલના પ્રદેશો કંબળે કરવા માટે એ આજસુધીમાં અનેક યુદ્ધો ખેલાયાં છે. આજે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, ગ્રેટબ્રિટન, અને હોલાંડના વેપારીઓના હાથમાં દુનિયાના તેલનો ઘણો મોટો હિસ્સો છે. પાસિફિકને પશ્ચિમ છેડે જાવા, સુમાત્રા, બોર્નિયો અને સ્લેન્દેશમાં તેલ નીકળે છે, અને પાસિફિકને પૂર્વ છેડે ફિલિપ્પીન્સ (યુ સ્ટે.), પેરુ અને કોલોમ્બિયામાં નીકળે છે. જાપાનમાં તેલ યુદ્ધ શરૂ થયા પહેલાં મુખ્યત્વે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાંથી આવતું હતું.

જાપાન લોખંડની પોતાની જરૂરિયાતના ૬૯ ટકા બહારથી મળાવે છે. ચીનમાં લોખંડ ઘણું છે. ગોકલા સાંદુંગ પ્રાંતમાં જ મોટી ખાણો આવેલી છે. વળી ચીનનું આ લોખંડ સમુદ્રની નજીક માં જ છે જેથી સહેલાઈથી જાપાન લઈ જઈ શકાય એમ છે આ ભાગમાં જ આશરે દસ કરોડ ટન જેટલો લોખંડનો જથ્થો હોવાનું મનાય છે. ઉપરાંત આજે તે મલાયામાંથી મોટા ભાગનું લોખંડ મળાવે છે. પોલાન્ડના ઉદ્યોગમાં હમણા ટંગસ્ટન નામની ધાતુ વપરાય છે અને દુનિયાની ૬૩ ટકા જેટલી આ ધાતુ માત્ર ચીનમાં જ છે. ખીજી ધાતુ શસ્ત્રો બનાવવામાં વપરાય છે તે એન્ટીમની. આજે શસ્ત્રો બનાવવાં તે અતિ મહત્ત્વનો ઉદ્યોગ થઈ પડ્યો છે. દુનિયાના ૮૦ ટકા જેટલી આ ધાતુ એકલા ચીનમાંથી નીકળે છે. ક્યાર્થ મલાયા, ડચ ઈસ્ટ ઇન્ડીઝ અને સિયામમાં થઈને દુનિયાના ૫૪ ટકા જેટલી ઉત્પન્ન થાય છે અને ચીનમાં ૬ ટકા જેટલી નીકળે છે.

ખાધાખોરાકોમાં આસ્ટ્રેલિયા-ન્યૂઝીલેન્ડના દોર, મટન, માખણ વગેરેને બાદ કરતાં ઘણી મહત્ત્વની ચીજ તરીકે આવે. આજે જાપાની લોકો ચોખા ખાય છે પણ ખોગક તરીકે ઘણુંનું સ્થાન વિશેષ છે, અને એ મેળવવાની તેમની મુશ્કેલી છે. ચીન ૧૯૦ લાખ ટન, હિંદ

૯૦ લાખ ટન અને ઓસ્ટ્રેલિયા ૪૦ લાખ ટન ધરે પેદા કરે છે મથૂગિયા તથા ચીનમાં હજી તેનું વાવેતર વધારી શકાય એમ છે

આમ પોતાની ખૂટતી વસ્તુઓ માટે તેની નજર વ્યાપ્તિ રીતે જ પાસિફિકની પશ્ચિમે આવેલા દેશો તરફ પડે છે એ જુએ છે કે પોતાને જેની જરૂર છે એ ચીજો નજીક છે, છતાં તેનો ઉપભોગ ગ્રેટબ્રિટન અમેરિકા જેવા દૂર આવેલા દેશો કરે છે ન્યારે પોતાને તો આ દેશોની દયા ઉપર નભવું પડે છે જાપાન એ રીતે ભૂખ્યો દેશ કે અથવા ગરીબ દેશ છે અને જેમની પાસે વધારે છે તેમની પાસેથી પડાવી લેવા માગે છે સત્તુષ્ટ દેશો અને અસત્તુષ્ટ દેશો એવા જે ભાગ પાડવામાં આવે છે તેમાં જાપાન, જર્મની અને ઈટાલિ અસત્તુષ્ટ દેશો ગણાય છે ન્યારે ગ્રેટબ્રિટન અમેરિકા, રશિયા વગેરેને સત્તુષ્ટ દેશો ગણવામાં આવે છે પણ આ લોકો પોતાની વસ્તુઓ સહેલાઈથી ડાડવા તૈયાર ન થાય તો જાપાનને પોતાના બળ ઉપર વિશ્વાસ આવ્યા પછી બળથી એ તેમની પાસેથી પડાવી લેવાનો પ્રયત્ન કરે એમાં એ માત્ર સત્તુષ્ટ પ્રજાઓને પગલે જ આવે છે

મીનું પ્રાણુ છે માલ વેચવા માટેની બજારોનું માલ પેદા થયા પછી તેને વેચવા માટે સ્થળ જોઈએ ઉદ્યોગો વધવા માંડ્યા પછી એને અટકાવવા મુશ્કેલ હોય છે જાપાનમાં પણ જેમ ઉદ્યોગોનું ઉત્પાદન વધતું જાય છે તેમ એ માત્ર વેચવે કયા એ પ્રશ્ન તેની સામે આવે છે જાપાનની વેપારવૃદ્ધિનો વિચાર કરતી વખતે આ માનવ ઉપર આપણે વિવેચન કરી ગયા છીએ જાપાનના માલથી બજારો ન્યારે ઊશરના માડી ત્યારે તેની સામે જમતની દીવાલો ઊભી ઠરવામાં આવી પણ એ જ ૧૮૧૧ દીવાલો ઊભી ત્યારે જ થઈ શકે કે ન્યારે તે પ્રેશ ઉપર સત્તા હોય હિંદમાં કે મરાઠામાં કે ઓસ્ટ્રેલિયામાં સિંગિશ લોકો જાપાની માલ ઉપર જકાત મૂકીને તેને આરતો અગ્રાવી શકે છે એ આ પ્રેશો જાપાનના જ હાથમાં હોય તો માનને વેચવા જવાનો પ્રશ્ન મહે નહિ અને દુનિયાના આ ભાગમાં તો લગભગ દુનિયાની

અર્થે વસ્તી રહે છે. એટલે આ હાગ દુનિયાની મોટામાં મોટી બજાર છે. એ બજાર પોતાના જ હાથમાં રહે એ જાપાનના ઉદ્યોગોની સ્થિરતા માટે બીજી અગત્યની બાબત છે. આમ જાપાનની આર્થિક જરૂરિયાતો જ જાપાનને બહારના દેશો જીતવા તરફ વાળે છે.

આ બધી બાબતો જાપાનને બહાર વિકાસ કરવા માટે, નવા નવા મુલકો મેળવવા માટે પ્રેરે છે. પણ આ જડ વસ્તુઓની સામે બીજાં પ્રેરક બળો પણ જોઈએ છીએ અને એ જાવનાનાં પ્રેરક બળો. એવાં બે પ્રકારનાં જાવનાનાં પ્રેરક બળો જાપાનમાં કામ કરે છે. જાપાની લડવૈયો સ્વાર્થ ખાતર નહિ પણ સ્વાર્થ કરતાં પણ વિશેષ મહાન એવા કોઈ ઉચ્ચ ધ્યેયને ખાતર આજે લડવા તૈયાર થાય છે.

પ્રથમ જાવના એ છે કે, જાપાનની બહાર જે પ્રજાઓ દુઃખમાં સમજતી હોય તેમને તેમના દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવી, નબળી હોય તો સમજતી બનાવવી અને ત્યાં સુધી તેમનું રક્ષણ કરવું, અજ્ઞાન હોય તો તેમને સજ્ઞાન બનાવવી અને એ રીતે પૂર્વ એશિયામાં સુખ અને શાંતિ ફેલાવવાં, એ જાપાની પ્રજાનું ઈશ્વરદત્ત દૈવી કાર્ય છે એવી માન્યતા. પ્રો. ચિકાઓ ડુજિસાવા લખે છે:—“આપણા સતરાજ શહેરનશાહે માત્ર પોતાની જ પ્રજા નહિ પણ બીજી જે પ્રજાઓ દુઃશાસન તળે કચરાય છે અને દુઃખી થાય છે તે તરફ પણ દયાથી જોવાની અને તેમનું સરક્ષણ કરવાની ફરજ છે એમ સમજવું ઘટે... પૃથ્વીના સંરક્ષણનું કાર્ય તેમને સુપરત થયેલું છે અને ઈશ્વર પાસે તેઓ આ માટે જવાબદાર છે. આ કાર્ય બળવતાં જે કોઈ અડચણ નાખે તેનું બળથી પણ શાસન કરવાની તેમની ફરજ છે... આપણા દેશનો ધ્વજ પૃથ્વી ઉપર શાંતિ સ્થાપવાના આપણા દૈવી કાર્યના પ્રતીકરૂપે આપણે ગણવો જોઈએ.”

ઈ. સ. ૧૯૩૫માં જાપાનના નૌકાખાતાએ એક પુસ્તિકા પોતાના ખાતાના અમલદારો અને ખલાસીઓ માટે બહાર પાડી

૪૮૧. તેમા પણ ઉપગ્રની જ લાવનાનો પગ જગ લક્ષ્મી ભાષામા ઉલેખ કર્યો છે એ પુસ્તિકા જોલે કે,—“ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ જોનાં પૂર્વના દેશોમા શાંતિ રચાવવાનું કાર્ય બીજી સત્તાઓએ હવે જાપાનને સોંપી દેવું જોઈએ જાપાન આ કાર્ય માટે સંપૂર્ણ સક્તિમાન થયું છે જે પ્રત્યે જાપાનના આ કાર્યને પિછાની રાખી નથી તેઓ સર્વ સક્તિમાન ઈશ્વરની હજીની અવદેશના છે કે ”

દુનિયાની પઠાત પ્રજાઓનું જાનું કરવાની આ ઈશ્વરી આજ્ઞા યુરોપિયન લોકો આજ સુધી પોતાને જ મળે ની કે એમ માનતા હવે એ જ વસ્તુ જાપાની લોકો પોતાને માટે માને છે

આ જ જગતની બીજી ભાગના ‘એશિયા એશિયાવાસીઓ માટે’ એ ધૈર્યભાગ સમાય છે યુરોપની પ્રજાઓ ઔદ્યોગિક યુગમા આગળ આવી અને એશિયાના બધા જ દેશોને તેઓએ પરાધીન બનાવ્યા અને તે પણ પોતાના જ સ્વાર્થ ખાતર આજે એશિયાના ઘણા ભાગમાં તેઓ ધામા નાખીને પચ્યા કે એશિયાવાસીઓ હવે જાગૃત થવા લાગ્યા કે ચીન હિંદુસ્તાન ફિલિપાઈન્સ વગેરે દેશોમા આ જાગૃતિના ચિહ્નો અનેક રીતે સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે પોતાની દુર્દશાનું એક અને મહત્વનું કારણ યુરોપિયનોની તામેતરી કે એમ તેઓ સમજે કે અને તેથી તેમની ધૂસરી ફગાવી દેવા માટે આ બધા દેશોમા કેવલા પચામ વરસથી તો સારી રીતે અજાણ આને છે પણ એ દેશો નિર્બળ છે જાપાન આ લાવનાનો ઉપયોગ કરી લેવા માગે છે તે કહે છે કે એશિયા એ એશિયાવાસીઓ માટે જ ગહેવું જોઈએ યુરોપના લોકોએ અહીં આવવાની તમ્લીક ઉત્તરવાની જરૂર નથી હવે અમને અમારા પ્રશ્નોનો નિમલ કેમ કરવો એ આવડી ગયું છે એટલે વહેતામાં વહેલી તકે તેમણે એશિયા ખાલી કરી જવો જોઈએ આ કાર્ય પૂર્વમાં એક જ જાગૃત ગણ જાપાન માટે શકે એમ છે જાપાન આ રીતે એશિયાની પ્રજાનું સુખદાતા

અથવા તારણહાર બનવા માગે છે. ચીના, હિંદી વગેરે લોકોએ જાપાનના આ કાર્યને વધારી લેવું જોઈએ એમ માને છે.

‘ ગોરાઓનો ગુરુભાર ’ના સિદ્ધાંતમાં જેટલી યુરોપિયન પ્રજાને શ્રદ્ધા છે એટલીજ શ્રદ્ધા જાપાનીઓને પોતાના આ એશિયાને યુરોપિયનોના સકંજમાંથી છોડાવવાના અને એશિયાવાસીઓ માટે જ રાખવાના દેવી કાર્યમાં છે. આ પ્રકારની શ્રદ્ધા તેઓને લડવામાં આત્મબળ આપે છે. આ કાર્ય પૂર કરવા માટે જાપાનીઓ પોતાનું લોહી રેડવા આજે તત્પર થયા છે. જ્યારે ૧૯૦૫માં નાનકડા જાપાને યુરોપના રાક્ષસ જેવા મોટા રશિયાને હરાવ્યું ત્યારે જાપાનીઓને પોતાને હાથે આ કાર્ય થાય એવો ઇશ્વરી સંકેત છે એમ લાગવા માંડ્યું. અને એશિયાની બીજી પ્રજાઓએ ધણું વરસો સુધી તે આ વાતનો સ્વીકાર પણ કર્યો હતો.

જાપાનીઓમાં રાષ્ટ્રવાદની બાવના બહુ તીવ્ર છે. રાષ્ટ્ર ખાતર અને રાષ્ટ્રના પતિ શહેનશાહ ખાતર પોતાના પ્રાણ પાથરતાં એ જરાય અચકાતો નથી. શહેનશાહના એક બોલે દુનિયાના ગમે તે ભાગમાં જાપાની મરવા જવા તરત તૈયાર થાય છે.

અગાઉ એક વાર આપણે જોઈ ચૂક્યા હતાં કે જાપાનમાં ક્ષત્રિય વર્ગનું મહત્ત્વ ધણું વધારે છે. વેપારીઓ કરતાં આ લશ્કરી અમલદારોનું વજન વધારે છે. અને રાજ્યતંત્રમાં પણ આ લોકોનું પ્રભુત્વ છે. વેપારીઓ પોતાની પદ્ધતિએ રાજ્યતંત્ર ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે ખરા, પણ તેમનું કશું સાધી શકવું નથી અને નિષ્ફળતા મળે છે. આ લડાયક વર્ગને પોતાની શક્તિ બતાવવાનો મોહ ઓછો થતો નથી. પોતે મેળવેલી શક્તિનો પરચો બનાવીને આખી દુનિયાને આંજી દેવી એ એમની પ્રજા મહત્ત્વાકાંક્ષા છે. અને એથી પણ રાજ્યવિસ્તારની ચોજનાઓને ધણું વેગ મળ્યો છે.

ઉપરનાં બધાં કારણો આપણને આપણા પ્રશ્નનો જવાબ આપી રહે છે. આ કારણો સંપૂર્ણ તો નથી જ. કારણ જે રીતે જાપાન ચોતાની ઔદ્યોગિક પ્રગતિ કરે છે તે રીતે દુનિયામાં શાંતિ સ્થપાવાનો સંભવ છે જ નહિ. કારણ કે એકવાર આગળ પગલુ બધા પછી તેમાંથી બહાર નીકળી શકાતું નથી. એ તો એક ચક્રાવલો છે. પણ જેમ ઇંગ્લેન્ડે એ સંક્રાંતિ અનિચ્છિત સર્વોપરિતા ભોગવી, એમ પાસિફિકના પશ્ચિમ ભાગમાં જાપાન થોડો વખત ભોગવવા ધારે અને જો સચોટો અનુકૂળ હોય તો ભોગવી શકે. એમ કરવામાં રાજ્યવિસ્તારની જાપાનની બાવના પણ સંતોષાય છે ખરી; શાંતિ અને સુખસમૃદ્ધિ તો બાવિનેા પ્રશ્ન છે.

[૬] મંચૂકુઓ અને ચીનમાં પ્રવેશ

રાજ્યવિસ્તાર કરવો જ હોય તો કઈ રીતે કરવો એની જુદી જુદી યોજનાઓ પછી રાજ્યના ધુરંધરાએ કરવી જ જોઈએ. આમાં તેમણે શું શું વિચારે સેવ્યા છે એના તરફ નજર દોડાવી જવી આજે આવશ્યક છે. જાપાને જે આગેદૂમ કરી છે તે લગભગ ચોક્કસ યોજનાઓ મુજબ જ આલે છે.

બેરન ટનાકા નામના જાપાનના એક મુખ્ય પ્રધાને ઈ. સ. ૧૯૨૭ માં જાપાનના રાજ્યવિસ્તારની સવિસ્તર યોજના શહેનશાહ પાસે રજૂ કરી હતી. આ યોજનાથી જાપાનીઓની મહત્વાકાંક્ષા કેવડી મોટી અને ગંભીર છે એનો ખ્યાલ આવશે.

“ચીન જીતવા માટે આપણે મંચૂરિયા અને મોંગોલિયા જીતવું જોઈએ. દુનિયા જીતવા માટે આપણે પ્રથમ ચીન જીતવું જોઈએ. જો આપણે ચીનને જીતી લેતા સમર્થ ચર્મશું તો એશિયાના બીજા બધા દેશો અને દક્ષિણ સમુદ્રના બધા દેશો આપણાથી બચીત બનશે અને આપણે આખીન ચર્મ જશે. પછી દુનિયાએ સ્વીકારવું પડશે કે પૂર્વ એશિયા આપણું છે...”

“ચીનનાં કુદરતી સાધનો એકવાર આપણને મળ્યા પછી

આપણે સિંદુસ્તાન, ૩૨ ઇન્ટ ઇડીઝ ટાપુઓ, એશિયા માઈનોર, મધ્ય એશિયા અને યુગેપ પણ જીતી લેવા માટે આગળ વધીશું. પણ આપણું પ્રથમ પગલું તો મોંગોલિયા અને મંચૂરિયાની સત્તા આપણા હાથમાં લઈ લેવાનું હોવું જોઈએ.

“...વહેજા કે મોઝા આપણે સોવિયેટ રશિયા સાથે યુદ્ધમાં જોતરવું પડશે.”

“એક દિવસ આપણે અમેરિકા સાથે પણ યુદ્ધ કરવું પડશે. બલિષ્ઠમાં જો આપણે ચીન ઉપર આપણી પૂરી સત્તા બેસાડવા માગતા હોઈએ તો આપણે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને કચરી નાખવું પડશે.”

જાપાનનો યુદ્ધમંત્રી અરાકી જુલાઈ ૧૯૩૨ માં કહે છે:—
“જાપાની પ્રજામાં એક પ્રકારની ભાવના છે. આ ભાવના એક જોવી વરતુ છે કે જેનો પ્રચાર માતે સમુદ્ર ઉપર અને પાંચે ખડે ઉપર થવો જોઈએ. આ પ્રચારમાં અને એના વિસ્તારમાં જો કોઈ વચ્ચે આવે તેનો નાશ કરવો જોઈએ, પછી જો એમ કરતાં યુદ્ધ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય.”

સામ્રાજ્યવિસ્તાર કેવી રીતે કરવો અને ક્યાં કરવો એનો ખ્યાલ ઉપરના જે ઉનાગમાંથી આપણને મળી રહે છે.

વિસ્તારની ખરી શરૂઆત જાપાને મંચૂરિયામાંથી કરી. ધણી વખતથી મંચૂરિયા ઉપર તેનો ડોળો દતો જ. એના કારણમાં મંચૂરિયાનાં સાધન સામગ્રી તથા મંચૂરિયામાં વસવાટ કરવાની ઈચ્છા ઉપરાંત રશિયાને દક્ષિણ તરફ આગળ વધતું અટકાવવાનો ઉદ્દેશ સમાયેલ હતો. જાપાનને પોતાનું રક્ષણ અને પોતાનો વિકાસ બન્ને માટે ખંડ ઉપર આગળ વધવાનું હતું ખંડ ઉપર ચીન અને રશિયા જે પ્રજાઓ હતી. એમાં ચીન તો અંદર અંદરના વિગ્રહેને અંગે અને બહારની પ્રજાઓની કબજેને કીધે નબળું થયું હતું. તેને તો જાપાનપૂર્વક દરની શકાય એમ હતું. પણ એમ કરતાં પહેલાં રશિયાનો

મચ્છુગો અને ચીનમા પ્રવેશ

રૂતો રાખવાની અમત્ય હતી. ૧૯૦૫ નું ગણિયા સાથેનું મુદ્દ એ આજ નીતિની ચાવીરૂપ હતું સાર પત્રી મચ્છુગિયા જીતી તો ન શકાયું પણ જાપાને કાગિયા પોતાના કમળમા લીધું અને મચ્છુગિયા માટે વધારે અનુકૂળ તમ્ની તે સહ જોવા લાગ્યું

અમાન એશિયામા નીન જાગૃતિ આવવા લાગી હતી આમા પણ ચીને આગેવાનીભર્યો લાગ લીધો ચીનમા અનેક પ્રજાઓ જુદી જુદી જગાએ પોતાના લશ્કરી ચાણા નાખીને પડી હતી તેને સહેનાઈથી હઠાની શમય એમ નહોતું ચીનમા વેપાર કરવાના પણ અનેક પ્રકારના ખાસ હક્કો લઈને આ પરદેશીઓ ચીનનું ગોળજી કરી ગયા હતા, તથા દરેક વખતે ચીનના નિર્મળ સમ્રાટોને દમાવીને વધારે ને વધારે લાભો લેવા માગતા હતા આ પરદેશીઓ પોતાના લશ્કરી સામર્થ્યના પ્રદર્શનથી અને આર્થિક શક્તિને મળે ચીનાઓને દમાવતા હતા, આગળ આવવા દેતા નહોતા, અને અનેક રીતે તેમના દેશમા જ તેમનું અપમાન કરતા હતા આ અપમાનનો એક જ માદો દાખલો લઈએ કેટલાક બગીચાઓમા ગોગ લોકોએ “ ચીના અને કૂતરાઓને માટે આવવાની મનાઈ છે ” આવી જાતના પાટિયા લગાવેલા હતા આ તો માત્ર એ- તદ્દન સાદો દાખલો કે પણ આવા અપમાનો ચીની પ્રજા ઝાઝો વખત સહન ન કરી શકે અને તેઓમા જાગૃતિ આવવા લાગી

ઈ સ ૧૯૦૦ થી પરદેશીઓ સામેના વિરોધી દેખાવો અને બળવાઓ થતા લાગ્યા પણ તેમા તેઓ કાળા નહિ, પ્રજાને લાગ્યું કે જ્યાં સુધી પેકિંગમા જૂનનાણી સહેનચાહ ગળ્ય કરે છે ત્યાં સુધી ચીનનો ઉદ્ધાર થવાનો નથી તેથી ડો સન ચત્ર મેનની મદદારી તળે ૧૯૧૧ મા ગળ્યક્રાંતિ થઈ અને ચીનમા પ્રજાસત્તાક સ્થપાયું આ નવા વિચારોને આખો દેશ પૂરતા પ્રમાણમા પચાની શક્યો નહિ. દેશમા એક મજબૂત મધ્યસ્થ સત્તા આપી શકાઈ નહિ દેશમા

જે લાગવા પડી ગયા એક ઉત્તરની સગમ અને બીજી દક્ષિણની દેવનની સગમ ઉપગત બીજા નાના મોટા સગમો પણ પોતપોતાના પ્રતિભા અવતર જેવા જ હતા અને દરેક જાણ્યું તત્ત્વ રીતે કે બીજાની મદદથી પોતાના હરીફને હરાવવા માગતો હતો આની અન્યવચ્ચામા મોવિયેટ સરકારે ચીનમા હસ્તક્ષેપ કર્યો તેણે ૧૯૨૭ માં પોતાના બોરોડીન નામના સલાહકારને મોકલ્યો મોટા પાયા ઉપર સામ્યવાદી ધોરણે સમૂહન કરવામા આનું રીતસરનું યુદ્ધ શરૂ થયું આખરે આ નવા સૈન્યે નાનકિંગ સર કર્યું અને ત્યાં ગાજવાની બનાવી આ સૈન્યને ઉપરી માર્શલ આગ કાઢી શી હતો.

આ આખો બળવો અને રાજ્યક્રાંતિ પગ્દેશીઓને ચીનમાથી દાકી મૂકવા માટે હતી પણ આંગને પગ્દેશી લોકોએ મનાની લીધી પગ્દેશી મૂડીવાળા અને ચીનના મૂડીવાળા તથા સગદાર વર્ગોનું હિત એક છે, અને સામ્યવાદીઓના ઉદ્દેશથી ઉભયપક્ષે નુકસાન છે એમ આંગને તેમણે સમજાવ્યું પરિણામે આગે સત્તા ઉપર આન્યા પછી દેશમા સખત હાથે સામ્યવાદીઓને દાબી દીધા આ જ સામ્યવાદીઓની મદદથી પોતે સત્તા ઉપર આ ચો હતો તે વાત આ વખતે અનુકૂળનાપૂર્વક એ જૂલી ગયો અને સામ્યવાદનું બી ઉખેડી નાખનારું નક્કી કર્યું આથી સામ્યવાદીઓ ચીનના અદરના પ્રાનોમા આત્યા ગયા અને આગે પોતાનો ગભ્યકારભાર પગ્દેશી લોકોની મૂડીથી અને સહાયથી ચલાવવા માડ્યો.

પગ્દેશીઓએ આંગને પૈસા, સલાહ વગેરેની મદદ આપી કાગલુ કે તેઓ જાપાનની વધતી જતી મહત્ત્વાકાંક્ષાને તથા ગંધિયાના ચીનમા વધતા જતા પ્રભાવને અનુકાવના માગતા હતા ચીન બળવાન હોય તો જ આ વસ્તુ બની શકે અને તેથી પગ્દેશીઓની છનગાયા તળે નવીન ચીન જાપાન અને ગંધિયા સામે થવાની તૈયારી કરવા લાગ્યું.

એશિયાની આ વધતી જતી અશાંતિ તરફ જાપાનનું દુર્લક્ષ

નહોતું મુરોપના ગળ્યોને ચીનમા જે સ્વાર્થ હોય તે કગતા નજીક ગહેલા જાપાનને વધારે હોય એ દેખીતું છે નાસ્તવિક રીતે ચીન તરફ આટલે બધે દૂર આવેલી સનાઓનો રનેહ ઊભગઈ જાય એ અસંભવિત છે એ સત્તાઓ તો જાપાની આક્રમણની સામે પોતાના હિતોનું સરક્ષણ કરવા માગતી હતી ચીનની મ્વાત્તની ભાવનાઓના ઓઠા નીચે તેઓ જાપાન સામે ચીનને વધેગવા માગતી હતી જાપાને પણ પોતાના પગલા ભરના માન્યતા તેણે પોતાની શરૂઆત મચ્ચુગિયામાથી કરી

ઈ સ ૧૯૩૧ ના મચ્ચેગ્ગની ૧૮ મીએ મચ્ચુગિયામાના જાપાની લશ્કરે ટોમ્બિએ પૂછવાની ગઢ પણ જોયા વગર આક્રમણ શરૂ કરી દીધું અને ૧૯૩૨ની આખર સુધીમા તો ઉત્તરના ત્રણ પ્રાંતો સુધી તેમણે પોતાનો કાબૂ જમાવી લીધો ત્યાર પછી તો એક પછી એક દર વરસે ચીનના પ્રાંતો ચીનથી અલગ થતા ગયા અને જાપાન તેને પચાવતું ગયું ૧૯૩૧ મા મચ્ચુગિયા ગયું, ૧૯૩૨ મા શાંગહાઈ ઉપર ચડાઈ ચર્ષ, ૧૯૩૩ મા જેહોન ગયું ૧૯૩૪ મા પૂર્વ હોપે પ્રાંત ગયો, ૧૯૩૫ મા હોપે અને ચહાંગ પ્રાંતો ગયા અને જાપાની લોકો ચીનની દીવાલ નજીક પહોચી ગયા

આ બધા પ્રદેશો આમ એક પછી એક જાપાન કેમ પચાવતું ગયું એની લશ્કરી વિગતોની સાથે આપણને આજે નિમ્બન નથી પણ જાપાનની આટલી બધી પ્રગતિ થયા છતાં ઐરોપિયન, અમેરિકા અને રશિયાએ કેમ કંઈ કંઈ નહિ એ પ્રશ્ન મહેજે ઉત્પન્ન થાય છે

મચ્ચુરિયા ઉપરની ચડાઈ વખતે અમેરિકાએ સખત વિરોધ ઉઠાવ્યો પણ ઐરોપિયને અમેરિકાને આ બાબતમા ઝાઝું કોહું આપ્યું નહિ એના અનેક કારણો હતા અમેરિકા વિરોધ ઉઠાવવા સિવાય મિત્રેય રજૂ કરી શકે એમ નહોતું કારણ કે આ બાબત અમેરિકાના લશ્કરી થાણા નહોતા બ્રિટિશ લોકોનું પણ માન્યતા સિવાય બીજું એક

મજાત માણ માટાથી પૂર્વમાં નહોતું સિંગાપુરનું માણ હતું તૈયાગ થયું નહોતું વળી આ વખતે જે નિશ્ચીનરજની વાતો ચાલતી હતી તેને પગિણામે તથા ૧૯૨૧ માં થયેલા વોશિંગ્ટન કોંગ્રેસને પગિણામે પૂર્વમાં લશ્કરી દૃષ્ટિએ સી તૈયારી થઈ રહી નહોતી ત્યારે જાપાનનાં પોતાના વડાઓ કામચાટમના દ્વીપ તપથી માડીને ફીલીપાઈન્સમાં આવેલ જુઝેન ટાપુ સુધી નિર્ભય રીતે પોતાના જ મદાસાગરમાં ફરી શકે એમ હતું ચીનને મિનારે આવેલી ટાપુઓની હાગમાગ જાપાનના હાથમાં હોવાથી ચીનમાં આવતી મદદ એ સફળતાપૂર્વક અટકાવી શકે એમ હતું, અને સાથોસાથ પોતાના નવહાલ માર્ગોનું સુદૃઢ રીતે ગદાણું કરી શકે એમ હતું

જાપાનને આર્થિક દૃષ્ટિએ સહન કરવું પડ્યું હતું ખરું, પરંતુ એના ઉપાય તરીકે જ તેઓએ મુલકગીરીને વધારી લીધી હતી અને પછી તો સસ્તા માલથી દુનિયાની બજારો તેણે ભગ્વા માડી હતી. પોતાના દેશમાં મોનાનું ધોરણ ઝાડી દીધા પછી આ બાબતની તેની શક્તિ કેટલી વધી ગઈ હતી તે આપણે અગાઉ જોઈ ચકા છીએ

આવા સંયોગોમાં અમેરિકાએ મચ્ચુગિયા ઉપરના આક્રમણને વિરોધ કર્યો ખરો, પણ તે પોતે રાષ્ટ્રસંઘનું સભ્ય નહોતું રહિયા પણ સભ્ય નહોતું ત્યારે કોલોમ્બિયની જાપાનને જીતેડવાની મરજી નહોતી રાષ્ટ્રસંઘ જાપાનની સામે આર્થિક પગલા લેતો જ ત, તે બિગ્ને ન થતા દીધું ૨૧મી આમ જાપાનનો વિરોધ કરવામાં અમેરિકા અને કોલોમ્બિયના વેપારીઓનો પણ વાધો હતો કાગ્લુ મચ્ચુગિયામાં લડ્યું એ દૂર હોવાથી આ સુદ્ધ ધણુ ઘણુ ચાલે એવો સંજ્ઞ હતો વળી જાપાન જે આ બંને દેશો પાસેથી પુષ્કળ માવ લેતું હતું તે માલ લેતું બંધ થાય તો વેપારીઓને ધણી ખોટ આવે પગિણામે કાઈ પણ મુશ્કેલી ગ્રજના અસરકારક વિરોધને અભાવે ૧૯૩૭ સુધી જાપાન ૨ હરખતે આગળ વધી ચક્રવ

મચ્છુકોમા જાપાનના આશ્રય તો સ્વતંત્ર ગણ સ્થાપવા પછી ઉત્તરના પ્રાંતોમા પણ આવી જ ભત્તરુ સ્વતંત્ર ગણ સ્થાપવા માટે જાપાને ચીનની નાનકડી સરકારને દબાવવા માડી વ્યાગ દાર્શિકની પૂરતી તૈયારીને અભાવે અને હજી યુરોપિયન પ્રજાઓની પૂરતી આખ જિંદગી નહોતી તેથી આમા પણ જાપાન આરતે આગતે દાનતુ ગયુ

ખાસ કરીને તો જાપાનને જે બાબતોએ વિશેષ સગવડતાએ કરી આપી પ્રથમ બાબત ૧૯૩૧ પછી અને ખાસ કરીને ૧૯૩૮મા જર્મનીમા હિટલરે પોતાના હાથમા સત્તા લીધા પછી યુરોપતુ વાતાવરણુ ગભીર ધર્ષ ગયુ યુદ્ધના વાદળ ધેરાવા લાગ્યા આ વખતે ઇંગ્લાંડે જાપાનની સહિ જે કે તોડી હતી છતાં મૈત્રી ચાલુ રાખી હતી. કાચુ કે તેને પૂર્વના ઇંગ્લાંડના હિતો સાચવવાનું સોપેનું હતુ ઇંગ્લાંડે પોતાનો નૌકા કાફો અને બધુ બળ આટલાટિક અને ભૂમધ્યમા એકદુ કરવા માડ્યુ હતુ આ વખતે જે જાપાન સાથે યુદ્ધમા ઐટલિટન બનરે તો હોગકોગ, સિંગાપુરના ચાલુ તથા અતિ દૂર સુધી ફેલાયેન સામ્રાજ્યનુ ગ્લાણ કરનાનું સામર્થ્ય ઇંગ્લાંડમા નહોતુ

ખીજી માનત ઐટલિટનનો સામ્યવાદી સોવિયેટ ગણતંત્ર સામેનો અણગમો ચીનને જાપાન સામે તેણે બગવાન બનાવવા માડ્યુ હતુ પણ એમ કરવા જતા ચીનમા મોવિયેટની સત્તા મજબૂત થતા લાગી હતી મોવિયેટ રાજ્યસ્થાપનાથી જે કાઈને વધારે નુમ્સાન થયુ હોય તો તે ફાસ તથા ઐટલિટનને ચીનમા ઐટલિટનના ધણા પૈસા રોકાયેલા છે ચીનના અદરના લાગોમા સોવિયેટતંત્ર સ્થપાર્થ ચૂકયુ હતું. ચીનના મોવિયેટ પ્રાંતો અને ગણિયાએ સ્થાપેવ ઉત્તરનુ સોવિયેટ મોગોલિયા બન્ને વચ્ચે જે સહકાર સધાય તો ચીનમાથી ઐટલિટનને જૂડે હાને ધાછા ફરેતુ પડે, અને રોકેલા પૈસા બધા પાણીમાં જાય. એટલે મચ્છુકો અને ચીનના ઉત્તરના પ્રાંતોમા જાપાન આગળ વધે એમા ઐટલિટન હવે થોડે ધણે અશે રાજી થયુ હતુ અદર અદરના આ વિરોધોનો લાભ જાપાનને ધણો સારો મળી ગયો

હિન્દુને ગાંધીજીના હાથમાં લીધા પછી ગ્રેસિયનનું ધ્યાન યુરોપમાં મોકલતા જાપાનમાં દિશ્વત આવી તેણે વોશિંગ્ટન જંગલો અને ત્યાં પછી તેનું લક્ષ્યમાં રહેલ પુનર્ગતર્તન જનને દેશની દીધા અને પોતાના દુર સુધી વિસ્તરના આગ્રાહ્ય માટે પ પ ૩ નું પ્રમાણ પૂરતું નથી એવી ઘોષણા કરીને નવો નૌન કાફલો બાધવાનું શરૂ કરી દીધું પછી તેા પૂર્વ એશિયામાં હવે જાપાન જ શાંતિ જાળવી રાખશે, યુરોપિયન પ્રજાઓએ અહીં માથું ઝાગવાની પ્રી જરૂર નથી એવું ગ્રંથ શબ્દોમાં તેણે સજાગી દીધું અને જાપાનનો મનરો સિદ્ધાંત કહેવામાં આવે છે

જાપાનની આ જાહેરગતે પૂર્વના ગાંધીજીમાં અતિ અત્યંત પયગે આપ્યો. " જનરલ હીરાટાએ ૧૯૩૪માં જાહેર કર્યું કે, પૂર્વ એશિયાની કમાનનોતો મુખ્ય આધારનો પથર જાપાન છે આખા પૂર્વ એશિયાની શાંતિ સાચવવાનું કામ જાપાનનું જ છે " જાપાનના પગદેશ ખાતા તરફથી જાહેર કરવામાં આવ્યું કે —

" પૂર્વ એશિયાની શાંતિ સાચવવાના કાર્યમાં આપણે એકલાએ જ આપણી સ્વતંત્ર જવાબદારી ઉપર ચાલવાનું છે પૂર્વ એશિયામાં શાંતિ જાળવવાના મર્મમાં જાપાનનો સહકાર કરી શકે એવો કાર્ષ દેશ હોય તો તે એકલો ચીન છે બીજો કોઈ દેશ આ કાર્યમાં સદમગ કરી શકે નહિ કોઈ પણ પ્રકારની મદદ-પછી તે આર્થિક દોષ કે બીજા પ્રકારની હોય — ને બહાને પણ બીજા પગદેશી સત્તાઓ એકત્ર થઈને કોઈ સમુદાય પગલા જાગે તો તેને ગાંધીય મદત્વના નજીવામાં આવશે સિદ્ધાંત તરીકે જાપાને આવા કોઈ પણ પગલાનો વિરોધ કરવો જ પડશે "

આ જ સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ કરતા વોશિંગ્ટનમાંના જાપાન એલમીએ કર્યું કે—

" ચીન માટે શુ સારું છે કે ચ નરમું છે તે નક્કી કરવાનું કાર્ય માત્ર જાપાનનું જ છે આવી ચીનને મદદ દેવાની રીત પણ

ચીનના શરૂ કરતા પહેલાં જો વેપારીઓ ટાઈયોની સલાહ લેશે તો
ઓમા તેમને લાભ છે. "

આ પ્રમાણે યુરોપના ગજનો સામે મોઝો જોડવા માડતી
વખતે જ બીજી બાબુથી ઉત્તર ચીનમાના પોતાના પ્રવેશની તૈયારીઓ
જાપાને થાનુ જ ગમી હતી ૧૯૩૬મા જાપાની પરદેશમત્રી હીરોટાએ
ચીન પાસે ત્રણ પ્રકારની માગણી કરી (૧) મચ્ચુકોના વ્યત્ત
રાજ્યનો વ્હીકાર કરવો, (૨) ચીનમાના સામ્યવાદીઓને કડક હાથે
દામી દેવા, અને (૩) ચીનનું ગત્યતત્ત જાપાની સલાહકારોની સલાહ
મુજબ ચલાવવાનું વ્હીકારવું આ બધું કરવા પાછળ ઉત્તર ચીનમા
જાપાનને પોતાનું વર્ચસ્વ સ્થાપવું હતું, રશિયા અને ચીન વચ્ચે ક્ષત્ર
પાડવી હતી, નાનકિંમતી ચીની સગનાં અને ઉત્તર ચીનને ભુદા કરી દેવા
હતા, અને ચીન, મચ્ચુકો અને જાપાનનું મળીને એક આર્થિક મંડળ
સ્થાપવું હતું કાગ્લુ ઉત્તર ચીનમા ચીનના ધઉના ૩૩ ટકા પેદા થતા
હતા, જિન ૬૦ ટકા પેદા થતું હતું, ચીનના કૃષ્ણ કોલસાનો ૭૦ ટકા
જેટલો કોલસો આ લાગમા હતો, અને લોખન્ડનો જથ્થો ચીનના
કૃષ્ણ જથ્થાનો ૪૬ ટકા જેટલો આ પ્રદેશમા હતો આ બધી લાક્ષ્ય
જાપાનને હતી

એક બાબુથી આ રાજકારણી દમાલુ ન્યારે ચીન ઉપર લાવ-
વામા આવતું હતું ત્યારે ઉત્તર ચીનની વેપારીઓની પ્રવૃત્તિ આનાથી
પણ આગળ વધી ગઈ હતી જાપાનની સિંગનેગેને લીધે
વગર જકાતે પાર વગરનો માલ ચીનમા દાખલ થવા લાગ્યો હતો
કોઈ ચીની અમલદાર આ દાણચોગે અટકાવી શકતો નહોતો એક
વેપારીને ન્યારે પૂજ્યમા આચુ કે દાણચોરીમા તમે કઈ કઈ
વસ્તુ ધુસાડી રોકો કે, ત્યારે તેણે હસતા હસતા જવાબ આપેલો કે
માત્ર હાથીને અમે છુપાવી શકતા નથી, એ સિવાયની કઈ પણ ચીજ
ગમે તેટલા પ્રમાણમા લઈ જઈ શકાય છે આ વેપારથી દર અઠનાડિયે

ચીનની સરકારને લગભગ ૨૦ લાખ ડોલરનું નુકસાન થતું હતું. ચીનની સરકારની આ હડ્ડોએક અવહેલના ક્યાં સુધી ચાલી શકે ?

સામ્યવાદીઓએ આની સામે જેહાદ ઉપાડી. તેની સામે થવા માટે વ્યાંગ કાઈ શેક જે સરદારને રવાના કર્યો તે સરદાર તથા તેનું સૈન્ય જ સામ્યવાદીઓ સાથે જળી ગયું. આખરે તેને દાખી દેવા માટે બ્યારે વ્યાંગ કાઈ શેક પોતે રજો અડ્યો ત્યારે તે તથા તેને રસાલો કેદ પકડાયાં. ત્યાર પછી ચીનના રાજકારણમાં એકદમ પલટો આવ્યો. વ્યાંગ જેલમાં હતો તે દરમ્યાન તેનામાં ફેરફાર થયો. તેણે સામ્યવાદીઓ સાથે જાપાનીઓને હાંકી કાઢવાની બાબતમાં સમાધાની કરી લીધી. વ્યાંગને છોડવામાં આવ્યો અને સારપછી ૧૯૩૭ના જુલાઈની ૭ મી તારીખે એક પૂલ પાસેના નાનકડા ખનાવમાંથી જાપાન ચીન વચ્ચે મુદ્દ શરૂ થઈ ચૂક્યું જે આજે સાડા ચાર વરસ વીતી ગયાં છતાં હજી પૂરું થયું નથી. અલબત્ત, ઘણા અગત્યના બાગો જાપાનના અમલ તળે ચાલ્યા ગયા છે, પણ ચીના લોકો અંદરના બાગમાં હજી લડવા કરે છે, અને એ પ્રકરણનો હજી સુધી અંત આવ્યો નથી. એમાંથી જ જાપાને આખરે અમેરિકા અને બ્રિટિશન બન્ને સાથે મુદ્દ શરૂ કરી દીધું છે. જેનું પરિણામ તે હવે બાપિ નક્કી કરશે.

[૭] પૂર્વના રાજકારણના પ્રવાહો

પાસિફિકમાં સર્વોપરિ સત્તા મેળવવા મથતી અથવા તે ચેતાનાં હિતો સાચવી રાખવા અને તેમાં વધારો કરવા મથતી આઠ મહાસત્તાઓ ગ્રેટબ્રિટન, અમેરિકા, સોવિયેટ રશિયા અને જાપાનની આજની નીતિ શી છે ? રાજકારણ પરિસ્થિતિ પ્રમાણે બદલાતું રહે છે. અને જે વખતે પોતાના દેશને જે વસ્તુ કરવી હીક લાગે તે પ્રમાણે પગલાં બદલવાં પડે છે એ તો રાજની અનતી બાબત ગણી શકાય. આવાં ઊલટાસૂવટી પગલાં શા માટે ભરવામાં આવે છે તે ધણી વાર આપણને સમજાતું નથી કારણ કે આપણે તે તે રાજ્યનું મુખ્ય ધ્યેય સમજ્યા હોતા નથી. જો એ મૂળ ધ્યેય-નીતિ સમજાય તો ધણી વાર આવા ન સમજતા બનાવેલો ઉકેલ પણ મળી રહે છે. આ દૃષ્ટિએ આપણે હવે ઉપર જતાવેલા મહાગળયેની નીતિ કેવા પ્રકારની હતી અને છે તે તપાસોશું. ૧૯૩૭ પછીની હકીકત ઉપર આપણે વધારે ધ્યાન આપીશું.

(૧)

પાસિફિકમાં રીતસર સત્તા તરીકે ગ્રેટબ્રિટને પ્રથમ સ્થાન મેળવ્યું. યુરોપમાં તેનાં હિતોની આડે આવનાર કોઈ હતું નહિ. જે કોઈ

હતા તેને પહોંચી વળવા જોટલી તેનામાં સક્રિય પણ્ હતી. પણ્ વીસમી સદીની શરૂઆતમાં ગ્રેટબ્રિટનની ત્રા સર્વોપરિ બીનહરીફ સત્તા ટકી નહિ. ઉત્તરમાંથી રશિયા મંચૂરિયામાં પ્રવેશ કરવા માગતું હતું અને યુરોપમાં જર્મનીનો નવો કર શરૂ થયો હતો. ગ્રેટબ્રિટન જોકા સાથે બંને ભાગોમાં સંરક્ષણ કરવા અસમર્થ હતું. તેને મિત્રની જરૂર પડી અને તેણે જાપાનની મૈત્રી સાધી.

૧૯૦૨ માં એંગ્લો-જાપાનીઝ કરાર થયા. અને એ કરારમાં ૧૯૦૫ માં સુધારો વધારો કરીને એને પાકો કરવામાં આવ્યા. રશિયાને આગળ વધતું અટકાવવા માટે પ્રથમ તો આ કરારો થયા. એ કાર્ય જાપાને સફળ પણ્ કરી બતાવ્યું. આથી જાપાન પણ્ યુરોપની શક્તિની સાથે બેસી શકે એમ છે એ વાત સિદ્ધ થઈ. અંગ્રેજોને જાપાનની ક્ષિપ્ત હવે વધારે સમજાઈ. યુરોપમાં જેમ જેમ જર્મનીની સત્તા વધતી ગઈ તેમ તેમ પોતાના કેન્દ્રથી દૂર પડેલા મુશ્કોળાં રક્ષણનો પ્રશ્ન તેને મૂઝવતો ગયો. અને તેથી જાપાનની સાથે કરેલી સંધિ પાકી કરી નાખવામાં આવી ત્યારથી ૧૯૨૧માં વોશિંગ્ટન કરારો થયા ત્યાં સુધી એ સંધિ અખંડિત રહી.

પૂર્વનાં હિતોનું અને હિંદુસ્તાનનું પણ્ વખત આવે સંરક્ષણ કરવામાં જાપાને મદદ આપવી એવી કલમ આ નવા કરારમાં ઉમેરવામાં આવી. ત્યારથી જાપાનની મૈત્રી સાચવી રાખવી અને પૂર્વની છૂંટમાં તેની ભાગીદારીમાં ગ્રેટબ્રિટને હવે પોતાનો વેપાર અને રાજકારણાર ચક્ષુઓ એ નીતિ ગ્રહણ કરવામાં આવી. પૂર્વનાં હિતોના ચોકિયાત (watch dog) તરીકે જાપાનને ગણવામાં આવ્યું. આ માટે જાપાનને સગવડ આપવી જોઈએ. ચીનનું શોષણ કરવાના કાર્યમાં આવી સગવડ જાપાનને આપી. દક્ષિણ ચીનમાં બ્રિટિશ હિતો રહે અને ઉત્તર ચીનમાં જાપાન પોતાનાં હિતો વધારે એવી સમજણ પણ્ કરવામાં આવી.

આ કરારોનો હેતુ ઉપર જણાવ્યા મુજબ રશિયાને દક્ષિણ

વિરુદ્ધ થયો. આપણી જાપાન સાથેની મૈત્રીની સધિનું સ્વરૂપ બદલાયું. પાસિફિકની આસપાસના દેશોએ એ લાગમ શાંતિ યાપવા માટે જે આપસઆપસમા સમજણ કરી એમાં આખો પથ લાંબા પગલું દૂર પૂર્વના પ્રદેશોની શાંતિનો ખરો આધાર ઇંગ્લાંડ અને જાપાનની મૈત્રી ઉપર જ છે.

તે વખતના સ્વિટ્ઝરલંડના પદેશી મંત્રી સર એન્ટોની એન્ગલેને જાહેર કાર્ય કે, “વિગત અને વિચાર ધોરણે થયેલી સમજૂતીને લીધે આ કરારોનો અતિ આવેન છે. ઠાઠા જે દિવસે એ સધિ કરવામાં આવી હતી તે દિવસે જે લાગમનો અમારા મનમાં હતી એ જ લાગમનો હજી એવીને એવી જ તાજ છે. અમે માત્ર એ સધિના શબ્દોને વફાદારી છોએ એટલું જ નહિ પણ તેના આત્માને પણ વફાદારી છોએ એ બાબતની નોંધ જાપાન લે એવી આશા ગણુ છું.”

મથૂરિયાના બનાવ વખતે રાષ્ટ્રસધની અરગલુના કરીને જાપાને ત્યાં પગપેસારો કર્યો. આ વખતે જ્યારે અમેરિકાએ આ બાબતને સંજ્ઞા વિરોધ કર્યો ત્યારે ક્રેટિસ્ટન કંફુ રજુ ક્રેટિસ્ટન નિર્મળ હતું અને જાપાનને હરેકયા માગતું ન હોતું. અમેરિકાની ચોડી ધણી ખફૂગી વહેરીને પણ જાપાનને સ્વિટ્ઝરલંડ આ વખતે બચાવી લીધું.

ત્યાર પછી જાપાનની હિંમત વધવા લાગી તેણે પૂર્વ એશિયામાંથી પ્રદેશોને હાંતી કાઢવાનું બીજું ઝડપું *Hands off China* ‘ચીન ઉપરથી હાથ હટાવી લો’ ની નીતિની જાપાને ઘોષણા કરી. આ વખતે પણ જાપાનની મૈત્રી તોડવાનું સ્વિટ્ઝરલંડે મનાસમ ધાર્યું નહિ. સ્વિટ્ઝરલંડ આ નમગાર્થ જાપાન પારખી ગયું હતું તેથી એણે પોતાની આગળ વધવાની નીતિ ચાલુ જ રાખી. ક્રેટિસ્ટનના ચીનગાના હિતો આખરે જોખમમાં મુકાયા.

ચીનમાં ક્રેટિસ્ટનનો આજો ઝાઝો વેપાર નથી પણ બીજા ચાપણે બેકા ઉલોગો, રેલવે વગેરેમાં યઈને ધણા પૈસા મેળવેલા છે. બે જુદા જુદા લેખકોએ આના આકાશ તારવી કાઢ્યા છે તે

પ્રમાણે ઈ સ ૧૯૩૦માં ચીનમાં સ્થિતિની મૂડી ૧ અમળ ૧૮ કરોડ ૯૨ લાખ ડોલરની હતી અને ૧૯૩૪માં આ મૂડી ૧,૨૦,૨૦ લાખ ડોલરની થઈ હતી આ આશરે સના અમળ ડોલરની મૂડીને ધક્કો ન લાગે એ ઐટલિટને જોવાનું હતું એ હિતો જાપાન સાથે લડનાથી સચનાનાને બદલે તેની સાથે સમજણ કરી લેનાથી વધારે અચવાશે એવું માનનારો પણ પ્રચલ હતો મચૂરિયાના બનાવ પછી ત્યાં એક આર્થિક કમિશન મોલનામાં આ યુ આ કમિશને મચુકુઓ અને જાપાનની મુનાકાત લીધી કમિશનના પ્રમુખ સેનિગમાને ટોકિયોમાં એક મુલાકાત આપતા જણા યુ કે, “ લગભગ દરેક સમજી સ્થિતિ એ જો-જાપાનીઝ કરારોને પુનર્જીવિત કરવામાં માને છે એ કહી શકું એમ છે ”

આ કમિશનને ચીનમાં સારો આવકાર મળ્યો, પણ મચુકુઓ કે જાપાનમાં તેને કાર્ષણે કાઠું ન આપ્યું જાપાન સ્થિતિની મૈત્રી ટકાવવા માટે બહુ ઇતેજ નહોતું ઇંગ્લાન્ડને પોતાના હિતોના જોખમો વધારે જણાના લાગ્યા એમાં પણ જ્યારે જાપાની માલથી દુનિયાની બજારો ઊભરાના લાગી અને તે તે બજારોમાંથી સ્થિતિ માલને રુખસદ મળના લાગી અને મચૂરિયામાં તો તેને માટે વગભગ દારો બંધ થઈ ગયા ત્યારે આખરે સ્થિતિ પોતાના સામ્રાજ્યના મુનકામાં જાપાની માલ ઊપર ભારે જકાતો નાખી આ પગલું લેવાયા છતાં નીતિ તો જાપાનના પક્ષપાતની જ રહી હતી

આ અસામા જાપાનના મુત્સહીઓની લાખા અને ઐટલિટનના મુત્સહીઓની લાખામાં ઘણો તફાવત માલમ પડે છે જાપાન સ્થિતિ સાથે લડવાની લાખા વાપરતું હતું, જ્યારે ઐટલિટન મૈત્રીનો શાંતિપાઠ જણા કરતું હતું પગદેશીઓને હાથી મૂકના અને એમ કરતા યુદ્ધ કરતું પડે તો તેમ કરના પણ જાપાન તૈયાર જ હતું લેફ્ટનન્ટ કમાન્ડર ટોટા ઈશિમારુ નામના લેખકે એક પુસ્તક (Japan Must Fight Britain) લખ્યું છે તેમાં તે લખે છે —

“ઈંગ્લાન્ડની હવે પડતી ચવા લાગી છે” જાપાનની ઉન્નતિ શરૂ થઈ છે બંનેની અથડામણ ચરીજ જોઈએ, કાગણ કે પોતાની પામે જે છે તેને સાચી રાખવાનો ઈંગ્લાન્ડ પ્રયત્ન કરે છે, જ્યારે જાપાનને મુલકો મેળવ્યા સિવાય છટકો નથી

“ઈંગ્લાન્ડ પાસે પુષ્કળ મુલકો છે, તેમાથી થોડોક દિરસે તે જતો કરી શકે એમ છે જાપાનની પાસે મુલકો પૂરતા પ્રમાણમાં નથી, અને જાપાનને તો આ નવા મુલકો એટલે જીવનમગ્નુનો પ્રશ્ન છે બિટને પોતાની પ્રતિષ્ઠાને ગણી જવી જોઈએ, છટછાટો મૂંઝી જોઈએ અને અથડામણ અટકાવવી જોઈએ ઊગતા સૂર્યના સામ્રાજ્યને મચ્છુગિયા અને ચીનમાં ગમે તે કરવાની સપૂર્ણ છૂટ હોવી જોઈએ, તેમજ ઓસ્ટ્રેલિયામાં અમારે મારે હાગ ખુલ્લા મૂંઝીને અમને આવકારવા જોઈએ. . . .

“જો બિટન આ પ્રશ્નનું ખરું મહત્ત્વ નહિ સમજે તો, બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની નમજાઈનો, મર્યાદાના વિરોધનો અને બ્રિટિશ કાફલાની નિર્નળતાનો જાપાન લાજ લેશે જ્યારે આ નીકા કાફલો સાતે સમુદ્ર ઉપર વેરાયેલો પડ્યો હશે ત્યારે અચાનક જાપાન એના ઉપર હુમલો કરશે જાપાની જીતોની પહેલી નેમ ઓસ્ટ્રેલિયા અને ન્યૂઝીલાન્ડ હશે હોમગોંગ તો તુરંત જ લઈ લેવામાં આવશે અને હિંદુસ્તાનને ચડાઈ કરીને મદદ કરવામાં આવશે ”

જાપાનના અમલદારોની આ લાપા અને લાવના હતા છતાં એટલિટન હજી જાપાન સાથે ગમે તે બોગે મૈત્રી ટકાવી ગળવા માગતું હોય એમ જણાય છે માર્ક ગાયન (Mark Gayn) નામનો લેખક લખે છે કે—“બ્રિટિશ જી તથા પુરુષોને નમ કરવામાં આવતા હતા, તેમની ઝડપી લેવામાં આવતી હતી, તેમને માર માગવામાં આવતો હતો, જૂથમાં રાખવામાં આવતા હતા અને જોવામાં પૂરવામાં આવતા હતા, એટલિટનની મહત્તા અને પ્રતિષ્ઠા સંનિકાના હાથે

ગમકક થઈ પડી હતો, તેમ છતાં જિયારી (૧) સગમ કચુ કરી રાખી નહિ ”

ગિજેન્દ્રસીનના મામનાને અંગે લૉર્ડ હેલિફાક્સ બોલ્યા હતા કે—“ટામ્પોની સગમ એટલિટનની દૂરપૂર્વની પ્રતિષ્ઠા અને નીતિને જાણી જોઈને એવેજ આપવા માગતી હોય એમ માનતો નથી આજ સુધી અનેક વાર જાહેરાત કર્યા મુજબ દૂરપૂર્વમાં આવેલા એટલિટનના હિતોનો નાશ કરવાનો તેમનો ઇગદો નથી એની જો સાબીતી જાપાન આપી શકે, તો મને લાગે કે ગિજેન્દ્રસીનનો મામલો સમાધાનીથી પતી જાય એમ છે ”

ઈ સ ૧૯૩૮ માં આમસજા સમક્ષ જાણણુ આપતા વડા પ્રધાન મી એમગલેઈન બોલ્યા હતા કે—

“પુખ્ત મૂડીના રોકાણ વગર ચીનને પૂરી રીતે રિક્તસાની રાખવું એમ નથી આ યુદ્ધમાં ધણી મૂડીનો નાશ થાય છે આથી તો ઊનડુ જ્યારે યુદ્ધ પૂરું થશે (ચીન-જાપાનનું યુદ્ધ) ત્યારે ધણી વધારે મૂડી ચીનમાં રોકવાની જરૂર પડશે આ મૂડી કેણુ આપવાનું છે ? જાપાન એ મૂડી પૂરી પાડી શકે એમ નથી એ સ્પષ્ટ છે એક સદ્ગૃહસ્થ એની કલ્પના કરે છે કે જાનિયમાં ચીનના વેપારનો ઈજારો જાપાન રાખી લેશે, અને આપણને ત્યાંથી સદતર હાકો મૂકવામાં આવશે હું કે છુ કે આપણે ઉપર જતાવેલી નક્કર હકીકતોને માનવા તૈયાર નથી ”

ઈનાડના વડાપ્રધાનની આ જાણ ધણુ ધણુ બોલે છે જાપાનની સામે આજે પગલા લગવાની જરૂર નથી ડાંગણુ કે યુદ્ધ પૂરું થયા પછી આખરે મૂડી માટે આપણી પાસે જ જાપાને આવવું પડશે આપણે તે રખતે ફરી જાપાનને મૂડી આપગ વધારે રમાણુમાં આ મૂડી જોઈશે એટલે આજે જો નુસ્તાન થાય છે તે જગપાઈ પણ

યર્ષ થશે. આવી લાલચો આપીને તો જીવંતું ખુદ વડા પ્રધાન પોતે જ નક્કર દરીકતોને માનવા તૈયાર નહોતા એમ માનવું પડે છે. જપાન તરફની આ જાતની મૈત્રીની ભાષા કે તેને ન જાહેડવાની ભાષા પણ તે ક્યારે બોલે છે ? વડા પ્રધાનના ઉપરના ભાષણ અગાઉ થોડા દિવસ ઉપર જ જપાનના પરદેશ મંત્રી પ્રિન્સ કાનોએ બોલ્યા હતા કે—

“ દુનિયાની પ્રજાએ પૂર્વની પરિસ્થિતિનો પણ સ્વીકાર કરવો જોઈએ. ભૂતકાળમાં ચીન બીજી પ્રજાઓની સામ્રાજ્યવાદી લાલસાનો ભોગ યર્ષ પડેલો કેસ હતો. આ પરિસ્થિતિમાં ધગ્ભૂળથી ફેરફાર કરવાની જરૂર છે એમ જપાન માને છે, અને ન્યાય ઉપર સ્થપાયેલી શાંતિ અને નવી વ્યવસ્થા પૂર્વ ઝોશિયામાં સ્થાપવા માગે છે. . . જપાન બીજી સત્તાઓના સહકારની ના પાડતું નથી, તેમજ તે બીજી પ્રજાઓના વાજબી હક્કોને નુકસાન પહોંચાડવા માગતું નથી. જો આવી પ્રજાઓ જપાનના સાથા હેતુઓને બરાબર સમજે, અને પેદા થયેલી નવી પરિસ્થિતિને અનુકૂળ પોતાની નીતિ થકે તો જપાન તેમની સાથે સહકાર કરવામાં આનાકાની નહિ કરે. . . ”

ભાષા રાજકારણની છે છતાં અર્થ મણે સ્પષ્ટ છે. ઇંગ્લાંડે એ અર્થ સમજવો જોઈતો હતો. છતાં પણ એંગરલેઈનના ઉપરના વક્તવ્ય ઉપરથી જોઈએ છીએ કે ઇંગ્લાંડની નીતિ જ બધાં અપમાનો ગળી જઈને પણ જપાન સાથે મૈત્રી રાખવાની હતી. જપાનને ઇંગ્લાંડ દરાવી શકે એવી ગિથિતિમાં નહોતું રહ્યું એને લીધે જ તેણે આ નીતિ સ્વીકારી હતી. અને જો તેનું ચાલ્યું હોત તો આ વખતે પણ તે જપાન સાથે યુદ્ધમાં જિતરત નહિ. પણ આજે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને જપાન વચ્ચે યુદ્ધ શરૂ થયા પછી ઇંગ્લાંડને છુટકા નહોતો. કારણ જે વખતે ઇંગ્લાંડને યુરોપમાં કાઈ મિત્ર રહ્યો નહોતો, અને દિલ્લર સામે એકલે હાથે લડવાનું આવ્યું ત્યારે માત્ર યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે તેને મદદ આપી. એટલે જપાન સામેના તેના યુદ્ધમાં જિત્યાં

વગર શ્રેષ્ઠિતનને છુટકો નહોતો. હજી હમણું જ ઈંગ્લાંડના વડા પ્રધાન મિ. ચર્ચિલે પાર્લામેન્ટ સમક્ષ જોડનાં જણાવ્યું હતું કે, "યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ યુદ્ધમાં જીતવાનું છે એવી ખાતરી ત્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ પણ બોએ જાપાનની સામે અયશમભૂમાં ન જીતરતું એવી અમારી રીજિનેટની નીતિ હતી."

દરપૂર્વના રક્ષણની આખી યોજના ઈંગ્લાંડે જાપાનની મૈત્રી ઉપર જ કરેલી. પણ ત્યારે જાપાન સામે યુદ્ધનો વારો આવ્યો ત્યારે આ આખી યોજના ભાંગી પડી અને ઈંગ્લાંડને સખ્ત ફટકો પણ સદન કરવા પડ્યા.

(૨)

યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે ૧૮૫૪ માં જાપાનનાં દ્વાર ખોલ્યાં. ૧૯૨૧ સુધી શ્રેષ્ઠિતનની નીતિ અનુસાર જ ચાલવાનું તેણે નક્કી કર્યું હતું. કારણ, આ સમયમાં શ્રેષ્ઠિતનની તાકાત પાસિફિકમાં ઘટવા લાગી હતી, પણ અમેરિકાની ઝાઝી વધી ચકી નહોતી. એન પાસેથી છતી લીધેલ ફિલિપાઈન્સ ટાપુઓ પોતાના દેશથી ધણે દૂર આવેલા હતા. ત્યાં સુધી પહોંચવાના માર્ગમાં આવતા ટાપુઓ આ માટે તેણે કબજે કરવા માંગ્યા હતા. છતાં શ્રેષ્ઠિતનની મદદ વગર ફિલિપાઈન્સનું રક્ષણ કરી શકાય એમ નહોતું.

. ૧૯૨૧ પછી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઘણું આગળ આવ્યું. તેની મદદથી મહાયુદ્ધ ગિતાયું હતું અને શ્રેષ્ઠિતન ટકી રહ્યું હતું. દરેક દેશને તેણે પૈસા ધીર્યા હતા. એટલે હવે તે ફેલ્ડાર મટીને લેલ્ડાર બન્યું હતું. તેના વેપારીઓ તથા ઉદ્યોગપતિઓની મહત્વકંક્ષાઓ હવે પાસિફિકની પેલે પાર આવેલા અલ્યુવિક્સેલા દેશો તરફ પહોંચવા લાગી હતી. આથી તેની નીતિમાં પણ પલટો આવવા લાગ્યો.

ઈંગ્લાંડની જગજગ તથે વધારે જળવાન ચતા જતા જાપાન

તરુ દવે તેનું ધ્યાન ગયું જાપાનની વધતી જતી સત્તા અટકાવવી જોઈએ એમ તેને લાગવા લાગ્યું પાસિફિક ઉપર અને પાસિફિકની સામે પણ અમેરિકાનાં હિતો કે એ સાચવવા માટે પાસિફિકનો કાળ મેળવવાની તૈયારી તે કરવા લાગ્યું તેના આ કાર્યમાં તેની હરોફાર જાપાન જ કરી શકે એમ હતું પાસિફિકની હવે પછીની હરોફારમાં સિટનની ગામનરી થઈ શકે એમ નહોતું જાપાન અથવા અમેરિકા એમાંથી એક જ પાસિફિકમાં બચવાન થઈ શકે

ચીનમાં પણ અમેરિકાના હિતો વધવા લાગ્યા અત્યંત હજી આજ સુધી ચીનમાં સિટનની જ મૂંઝવણ છે, છતાં અમેરિકાની મૂંઝવણ કાઢી નાખવા જેવી ન જ ગણાય. ઈ સ ૧૯૩૦ માં અમેરિકાની ચીનમાંની મૂંઝવણ ૧૯,૬૮ લાખ ડોલર જેટલી હતી તે વધીને ૧૯૩૪ માં ૨૩ કરોડ ડોલર થઈ આ જ અગ્રસામાં સિટનની મૂંઝવણ જેટલા ટકાનો વધારો થયો હતો તે કરતાં અમેરિકાની મૂંઝવણ વધારો થવા લાગ્યો હતો અને હજી વધારો થવા સભવ હતો વેપારમાં પણ ચીનના કુલ વેપારના ત્રીજા ભાગનો વેપાર-યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સાથે છે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાંથી ચીનની આયાતનો ચોથો ભાગ આ છે, જ્યાં ચીનની નિકાસનો ત્રીજો ભાગ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ લે છે

આ બધા વધતા જતા હિતોને સાચવવાનો પ્રયત્ન અમેરિકાના ગાળદારણમાં મહત્વનું ધ્યાન ધરાવવા લાગ્યો આમાં જાપાનની વધતી જતી સત્તા આડખીલીરૂપ હતી જાપાન પોતાની સત્તા વધારીને એ પ્રેરણામાંથી બધા યુરોપિયન અને અમેરિકાનાં હિતોને હાની મૂકે એ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સહન ન કરી શકે આથી જ મથુરિયાના બનાવ પછી તેણે જાપાનને દબાવવાના પ્રયત્નો કરેલા પણ અમેરિકાએ કાઠું ન આપ્યું એટલે અમેરિકાને શાત બેસી ગયું પડ્યું

અમેરિકાને લોકો માને છે કે પૂર્વમાં જાપાન જો બચાવવાન થશે તો તેથી આખરે અમેરિકાને લોકોને નુકસાન થશે અમેરિકાના આર્થિક

દિતો ચીનની આર્થિક ઉન્નતિ સાથે સંકળાયેલા છે જો જાપાન ચીનમાં અનુચિત હસ્તક્ષેપ કરે અને એ પ્રદેશની ખીણપટ્ટી મગાવું કાર્ય પોતાના જ હાથમાં રાખી લે તો અમેરિકાને એટલો ગેરલાભ થાય કે તેથી હરકાઈ ઉપાયે જાપાનને બાંધવાનું ચતુ અટકાવવું જોઈએ. દૂરપૂર્વના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતા “અમેરિકા” નામના એક નિયત-કાનિકમાં આવેલા લેખમાં ઉપર બતાવેલી જાનના જોડા મળે તે-જોમાં લખનામાં આનુ છે —

“દૂરપૂર્વની નજરે અને તેમાં પણ ખાસ કરીને ચીનની બજારમાં જો આપણને દ્રષ્ટી પ્રવેશવા દેનામાન જાન તો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની આર્થિક સ્થિતિમાં લાભો મળી રહે શકે નહિ. ચીન અને વિસ્તૃત થયેલ ચીનની સાથેના વેપારમાં અમર્યાદ શક્યતાઓ રહેતી છે જાપાનના સમગ્ર એશિયાનું એક સામ્રાજ્ય ધરાવનાર અખની ધૂનમાં ભાગીને મુઠ્ઠો થોલ ચીન સાથે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ પોતાનો વ્યાપ્તિ વ્યાપાર લાભો વખત ચલાવી શકશે નહિ એમ ખુશીથી કહી શકાય કે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ દૂરપૂર્વના પ્રદેશોમાંથી હવે પીઝેલું કંઈ તો તેનાથી તેની આર્થિક સ્થિતિમાં જોખમો વગર રહેશે નહિ.”

વાસ્તવિક રીતે જોતા આજે તો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનો વેપાર ચીન કરતા જાપાન સાથે વધારે છે જેટલી ચીનને ચીન ખરીદે છે તે કરતા જાપાન વધારે ખરીદે છે હમણા હમણા તો જાપાને પુષ્કળ ખરીદી કરવા માંડી હતી તાત્કાલિક વેપાર આમ જાપાન સાથે ચીન કરતા વધારે હોય તો પણ જાપાન આખરે પગભર થવા માટે આ બધું કરવું હતું એકરાર પગભર થવા પૂછી અમેરિકાને એ ખસવું મેલી દે ત્યારે અમેરિકાનો વેપાર વૂરી પડે જ્યારે ચીનમાં વિશ્વસને ઘણો અવકાશ છે ચીન જ્યારે ચીન ત્ર થાય ત્યારે તેને વિસ્તારવા માટે મૂડી આપનાર દેશ અમેરિકા જ હોય કારણ તેની પાસે જ વધારે મૂડી છે આ ભવિષ્યના લાભનો વિચાર ગમે જ અમેરિકા જાપાનને પોતાનો દુશ્મન ગણવા લાગ્યું હતું

ચીને યુદ્ધ શરૂ થયાં પછી અમેરિકાને ત્યાં અમલો ડોલરનેા યાજ્ઞમ
 ૭ જામ પછુ મોખ રો છે તેના પૈસા પાછા મેળવવા એ પચુ અમેરિકા નો
 સ્વાથ ૧ સૌ કગ્તા વધારે તો ફિલિપાઈન્સઝ જાપાન ને પ્રતિષ્ઠા
 ચનાવવા માડયુ હતુ અને ત્યાં ધીમે ધીમે ધૂમરા લાગ્યુ હત એનો
 ડગ પણ લાગેો હતો ફિલિપાઈન્સ છાડવા અમેરિકાને લોખ તૈવાન થવા
 હત ખગ પચુ જાપાનના ડગથી છોડે તો નામોચો અભ્યાય વર્ણી
 સગ્યાનો ગમ્મના એમા પચુ આજના જમાનાની ગોખ પ્રતિષ્ઠા છે
 આ પ્રતિષ્ઠાની હાનિ થવા દેવા અમેરિકાને લોખ તૈવાન કેમ થાય ?

ચીન સાથે જાપાને યુદ્ધ શરૂ થયાં પછી જાપાન-અમેરિકાનેા આ
 વિરોધ તોન થવા લાગેો હતો જાપાન તરફ અમેરિકાને નેકો વૃણુ
 રાખવા લાગ્યા હતા જાપાનને દયાવી દેવુ જોઈએ એ એમનુ ધ્યેન
 હતુ ચીનને જાપાન ગળી જઈ શકે તો આ ધ્યેય સાધી ન શકાય

આ ધ્યેય સિદ્ધ કરવા અમેરિકાએ નીચેની બાબતોને ચોનાની
 નીતિનુ કેન્દ્ર બનાવી હતી — (૧) ચીનની વહીવટી અને મનકી
 અખડિતતા સાચવી ગમ્મની તેનો વહીવટ તેને મ્વતત્ર રીતે રવા દેવો
 તથા તેમાથી બિલકુલ મુનક છુટો પડવા દેવો નહિ (૨) પૂર્વના
 પ્રદેશોમા દરેક દેશને વેપાર તથા મુડી માટે દાર ખુલ્લા મમ્મા
 (Open Door Policy)

આ નીતિનો અમલ કેમ કરવા ? ચીનની અખડિતતા સાચવી
 રાખવી હોય તો જાપાન હારવુ જોઈએ અથવા જાપાને ચોનાનો
 પગ ચીનમાથી બહાર કાઢવો જોઈએ સમજવટથી જાપાન આ દાર્
 ન કરે તો કા તો અમેરિકાએ જાપાન આમે યુદ્ધ શરૂ રવુ જોઈએ
 અથવા તો ચીન જાપાન સામે લડવા કરે અને આખરે જાપાનને
 હરાવે એ ઉદ્દેશથી ચીનને પૂરતા પ્રમાણમા સાધન તર જમ મોખવો
 જોઈએ અમેરિકાને તોકો હમેશા યુદ્ધવિરોધી વત્તણ બતાવના રહ્યા
 છે ચોતે દુનિયામા ને રીતે બધા ખડેથી દૂર આવેલા છે એ

પૂર્વના રાજકારણના પ્રવાહો

જોતાં દુનિયાથી અલિપ્ત રહી શકે એમ તેમને લાગે છે અને તેથી દૂરથી મદદ કરવી પણ યુદ્ધમાં ન જિતવું જોવી જાતનો અમેરિકન કોએસે એક કાયદો પણ ઘડ્યો હતો. યુદ્ધથી જાપાનને ન હટાવવાય તો ચીનને મદદ મોકલવાનો રસ્તો લેવાનો. આ રસ્તો અમેરિકાએ ચાલુ રાખ્યો. આજે સાડા ચાર વરસથી ચીન જાપાનની સામે ઝઝૂમી રહ્યું છે તેમાં આ મળતી મદદનો ધણો મોટો ફિરસો છે. આ મદદનું પ્રમાણ ધીમે ધીમે વધતું જાયું.

બોલે રસ્તો હતો જાપાનને અમેરિકામાંથી યુદ્ધમાલિય મોકલવામાં અટકાયત કરવી. હમણાં હમણાં અમેરિકાએ આ પગલાં પણ લેવા માંડ્યાં હતાં. કઈ બોલે ઉપર અંકુશ મૂકવો, કઈ ઉપર ન મૂકવો એ બધું નક્કી કરીને વસ્તુઓ મોકલવાનું જોઈું કરવામાં આવ્યું. છેલ્લે છેલ્લે તો લમબગ બધી જ વસ્તુઓ જાપાનને મોકલવાનું બંધ થવા આવ્યું હતું. આની સાથેનું જ પગલુ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં આવતા જાપાનીઝ માણ ઉપર અંકુશ મૂકવાનું. તે અંકુશ પણ મૂક્યા.

યુદ્ધ શરૂ થયું તે વખતની યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની નીતિ ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણેની હતી. જાપાનને અમેરિકન લોકો આગળ વધવા દેવા માગતા નહોતા, પણ તેની સાથે લડાઈમાં જિતવા પણ આખો દેશ તૈયાર ન હોતો. ખરી રીતે અત્યારે પણ અમેરિકા જાપાન સાથે લડવા માગતું ન હોતું, પણ અમેરિકા ભવિષ્યની આવા પ્રકારની લડાઈની તૈયારી કરતું હતું એટલે જાપાન અત્યારે જ લડાઈ પતાવી દેવા માગતું હતું.

(૩)

ઝારશાહીના જમાનામાં રશિયા કેમ આગળ વધવા માગતું હતું તથા તેને ૧૯૦૪ માં એટલિન્ટનની સહાયથી જાપાને કેમ અટકાવી રાખ્યું એ આપણે તપાસી ગયા છીએ. એ કાળ સુધી રશિયાની

નીતિ પાસિક્ષના બદલ મુખી પદોચ્ચાની હતી ત્યાંથી મન્યુરિયામા
જનરૂને પછી ચીન ઉપર પોતાનો અધિમા જમાવવો હતો પરંતુ
જનપાને તેને હરાવ્યા પછી રશિયાની આ મદદવા દ્વારા ઉપર
અગ્રણ મુકાયો.

૧૯૧૭ મા ત્યા સામ્યવાદી ગળતક્રાંતિ થઈ તે ક્રાંતિ પછી થોડો
માસ તો રશિયાને દામી દેવાના સ્વપ્ના સેનાયા મિન ગળતોએ
ચારે બાજુથી તેના મુનક ઉપર હતો કર્યો જનપાને પણ આ વખતે
પૂર્વ સાઈમીરિયામા પ્રવેશ કર્યો પરંતુ આ પ્રયત્ન યશસ્વી ન થયો
જનપાને આખરે પૂર્વ સાઈમીરિયા ખાતે મૃત્યુ સોવિયેટની પોતાની
નીતિ તો પોતાના પગેથી ગળતો સાથે શાંતિ સાચવી ગળવાની જ
હતી તેમજ જે મર્દ દેશ પગેથી મૂડીવાદીઓના ગોળીમાથી છૂટવા
માગતો હોય તેને એ મર્દમા મદદ કરવાની હતી.

મન્યુરિયામા થઈને રશિયાની એક રેલવે લાઈન બસાડીવાંટોક
જતી હતી આ રેલવે લાઈનને અંગે જનપાનની સાથે અચકામણ થવાનો
સંભવ હતો પણ રશિયાએ જનતા લગી આ અચકામણો ઓછો
કરવાનો જ ગરતો અખત્યાગ કર્યો હતો.

૧૯૩૧મા મન્યુરિયામાં જનપાને પ્રવેશ કર્યો ત્યારે પરિસ્થિતિ
વિષમ બની હતી ખરી છતાં રશિયા કંઈ બોલ્યું નહિ રશિયા
રાષ્ટ્રસંઘનું સભ્ય પણ નહોતું અમેરિકાએ બીજા રાજ્યોને ત્યારે
જનપાનના આ આક્રમણનો વિરોધ કરવા માટે આગ્રહ મ્યો ત્યારે
રશિયાને સહાય નહિ અને રશિયાએ તેની દગમગ પણ ન કરી રશિયા
હજી પોતાની તૈયારીઓમા પડ્યું હતું પોતાની સગદમજાજ એટલું
બધું મર્દ કરવાનું હતું કે બહાર તેણે પોતાની નજર ફેરવવાનું માંડી
વાળ્યું હતું ૧૯૩૭મા તેણે ચીનને મદદ રેલો પણ ત્યાર પછી ચ્યાંગ
કાઈ જેકે સામ્યવાદીઓને ચીની નાખવા બીજી ઝડપ્યું હતું અને ચીનની
સરકાર સાથેના રશિયાના સંબંધો બગડેલા હતા.

ત્યાં પછીના રમોમા પણ આ નીતિ રશિયાએ ચાલુ રાખી. ૧૯૩૩મા મચુગિયન બનાવ ઉપર બોનતાં રશિયન પરદેશમંત્રી યિ. પી. નોરે કહેલું —

“ જાપાને બે વગસ પડેલા પોતાની લશ્કરી હીનચાલો શરૂ કરી દીધી હતી તે વખતે તેની કદપના એવી હતી કે આ લીધચાલો સોવિયેટ સામે જે એમ નહોતું કંવાથી દુનિયાની મોઝું મત્તાઓ જાપાનના આ અન્યાયી પગલા સામે તિરંગાગથી નાદિ જુએ પણ બીયટુ જાપાનના આ કાર્યમા નૈતિક સદકાર આપશે. અમે જાપાનને હદીએ હીએ કે અમારો ઈગદો તમને હદી મમકો આપવાનો નથી, અમારે તમારો કોઈ પ્રદેશ જોઈતો નથી, અમે આજ સુધી ગદેતા આન્યા હીએ એ જ રીતે હવે પછી પણ તમારી સાથે શાંતિથી ગહેવા માગીએ હીએ અમે તમાગ દક્કો અને દિતોને માન આપીશું, અને તમારે અમાગ દક્કો અને દિતોને માન આપવું જોઈએ ”

રશિયાની જાપાન પ્રત્યેની નીતિનો ખ્યાલ આના ઉપરથી સારી પેઠે આવી શકશે જાપાન સાથેનું ધર્ષણ એાણુ કંવા માટે મચુકુગોમા આવેલી રેનવે પણ રશિયાએ જાપાનને મોપી દીધી

જાપાન સાથે મુદ્દમા ન બીતવું પડે એની કાળજી રશિયન લોકો રાખતા હતા, તેનો અર્થ એવો તો નહોતો જ કે રશિયન લોકો જાપાનથી ડરતા હતા જાપાન પણ આ બાબત બગાવર સમજે એ માટે તેમણે પોતાના પૂર્વના ભાગનું સગદાર કંવાની જમગદસ્ત તૈયારીએ કંવા માડી પૂર્વનું લશ્કર જ જુદું ગમ્યુ વ્યાડીરોગટોકમા દરેક પરિસ્થિતિને પહોંચી વગવા પૂરતી વ્યવસ્થા કરી રાખી હતી, અને હજી આજે પણ છે

જો હદાય જાપાન હલો કરે જ તો તેને સફળતાપૂર્વક પાડો હામવા માટેની આ તૈયારી હની જાપાનના મુનક ઉપર રશિયાને જવું નહોતું, પણ જાપાન રશિયાના મુનક ઉપર પણ મૂકે

તો રશિયા તે સહી લેવા પછી તૈયાર ન હોતું આ અનગદારી રશિયા સતત રાખ્યા જ કરતુ હતુ અને એટલા જ હેતુથી પૂર્વના લશ્કરને પશ્ચિમના લશ્કરથી તદ્દન રાત ન અને સંપૂર્ણપણે સંજ્ઞા રાખેલ છે.

આ ઉપરાંત ચીન-જાપાનનું યુદ્ધ શરૂ થયા પછી સામ્યવાદીઓ અને આગ કાર્પ શેકને પક્ષ બને સદમરથી જાપાન સામે લડતા હતા. આથી તેને મદદ પહોંચાડી એને રશિયા પોતાની ફરજ માનતુ હતું આમ કરવામાં બીજો ઉદ્દેશ એ પણ હતો કે ચીનને મદદ મળ્યા કરે તો ચીન જાપાન સામે લડ્યા કર, જાપાન યુદ્ધમાં રાખાયેલું ગ્રહે, અને તો પોતાની તૈયારી કરી લેના પૂરતો સમય મળે આથી આ મદદ પહોંચ્યા કરે એની પછી તે અનગદારી રાખતુ હતુ પછી આ મદદ મોકલવાનું કાર્ય સંજ્ઞા નહોતું વચ્ચે ઉત્તર પ્રદેશ અને ગ્લો આવતા હતા તેમાં ઘર્ષને ગતો બનાવીને મદદ મોકલવામાં આવતો હોવાથી તેનું પ્રમાણ પછી ઝાઝું નહોતું છતાં આ મદદ તો જાપાનના વિરોધની અગણના કર્યા વગર ચીનને મળ્યા કરે એવો રશિયાનો નિરધાર હતો રશિયા પોતાના ખેડવાદથી ચ્યુત થયુ નહોતું.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણેની નીતિ લગભગ ૧૯૪૧ સુધી ચાલુ રહી હતી ૧૯૩૫-૩૬ માં જર્મની જાપાન અને ઇટાલિએ સામ્યવાદ વિરોધી સંઘ બનાવ્યો હતો, છતાં રશિયા અને જાપાનના શાંતિભર્યા સંબંધો સચવાઈ ગયા હતા જાને દેશો વચ્ચે મચ્છુઓ અને સોઈયોગિયા કે મોજોનિયાની સગદર ઉપર વાગવાર લશ્કરો વચ્ચે ગપાઝપીઓ થતી, પછી એ બધાનો ઉદ્દેશ શાંતિભરી રીતે જ લાવવાનો રશિયાએ આગ્રહ ગાખ્યો હતો ૧૯૩૮નો આગ કુદેશના બનાવમાં અને ૧૯૩૯ માં મોજોલિયા-મચ્છુઓની સરહદ ઉપર બનેલા બનાવમાં જાપાનને નમતુ જોખતુ પડ્યું ત્યારથી જાપાનને પછી રશિયાનો પરચો મળી ચૂ ચો તેણે પછી હાથ છુટત રશિયાને છોડવાનું પમદ ન કર્યું અને દક્ષિણ તરફ જ પોતાની નજર દોડાવી

આજ સુધી હજી આ નીતિ ચાલુ છે. જાપાને સાંઈમોરિયા તરફ આગળ વધવાને બદલે પ્રથમ દક્ષિણના વખાડે સમૃદ્ધ મુલકો તરફ આગળ વધવાનું નક્કી કર્યું. યુરોપમાં મદાયુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારે જર્મની અને રશિયા વચ્ચે સંધિ થઈ હતી એ અરસામાં જાપાને પણ રશિયા સાથે એક સંધિ કરી છે. આ સંધિ ૧૯૪૧ ના એપ્રિલમાં કરવામાં આવી છે. સોવિયેટ અને જાપાન વચ્ચેની તટસ્થતાની આ સંધિ છે. આ સંધિનો મુખ્ય સાર છે:—

(૧) બન્ને દેશો વચ્ચે શાંતિભર્યા મિત્રાચારીના સંબંધો જાળવી રાખવા; (૨) બન્ને દેશોના પ્રદેશોની અખંડતા જાળવી રાખવી અને એક બીજા ઉપર હુમલો ન કરવો; અને (૩) આખા યુદ્ધ દરમિયાન તટસ્થ રહેવું.

આ સંધિ કરતી વખતે ચીનને મદદ આપવાનો પોતાનો હક્ક રશિયાએ સાચવી રાખ્યો છે. એટલે તેને પોતાના ધ્યેયથી વ્યુત થવું પડતું નથી. શાંતિ જાળવવાની તો તેના અગાઉથી જ ચાલતી આવેલી નીતિ છે. એટલે આ સંધિથી ફાર્મને શુભાવવાનું નથી. ચીનને મદદ મળ્યા કરે એટલો જાપાનને વાધો ખરો, પણ આમી મદદ પહેંચી નહિ શકે એ હિસાબે જાપાન એ વાત ગળી ગયું જાણાય છે. એના બદલામાં તેને દક્ષિણમાં જતી વખતે રશિયાની મૈત્રી સચવાઈ રહે છે, અને પોતાના દેશનું એ બાલુથી સરક્ષણ કરવાની ચિંતા રહેતી નથી.

ત્યાર પછી જર્મની અને રશિયા વચ્ચે યુદ્ધ શરૂ થયું છતાં જાપાને જર્મનીના મિત્ર તરીકે રશિયા ઉપર પૂર્વ બાલુઓથી હુમલો કર્યો નથી. જાપાને અમેરિકા અને બ્રિટન સામે જે માસ પહેલાં યુદ્ધ શરૂ કર્યું ત્યારે રશિયા બ્રિટનનું અને અમેરિકાનું મિત્ર હોવા છતાં તેણે પણ જાપાન સામે યુદ્ધ શરૂ કર્યું નથી.

[૮] પાસિફિકની સત્તાઓનું બલાબલ

(૧)

પાસિફિકની આ ચાર મહાશક્તિઓનું મુદ્દકાળમાં શત્રુબળ ફેટકું એ વિચારવાનું રહે છે. મુદ્દ શરૂ થતી વખતે ફેટકું હતું એનો ખ્યાલ તથા આજે મુદ્દ ચાલુ છે ત્યારની પરિસ્થિતિ એ બન્નેનો ખ્યાલ આપણને આવી શકે એમ છે. જો કે ૧૯૩૬ પછી તે સમસ્યા દુનિયામાં શત્રુવૃદ્ધિ એટલી કંપાટાભેર ચલાવાઈ હતી કે એક વર્ષના આંકડા બીજે વરસે ખોટા પડે. કોઈ રાજ્ય આમાં વિશેષ પ્રગતિ કરતું હતું તે કોઈ રાજ્ય ધીમી પ્રગતિ કરતું હતું, પણ દરેક રાજ્યની આગેદમ્બ ચાલુ હતી. બીજી બાજત આ આંકડાઓ સંબંધની શુભતા છે. દરેક રાજ્ય પોતાનું બળ ફેટકું છે તે બીજાથી છુપાવવાનો જ પ્રયત્ન કરતું હતું, જ્યારે કોઈ કોઈ વર્ગો હોય તે કરતાં શક્તિ વધારે દેખાડવાનો પણ પ્રયત્ન કરતું હતું. આવી અનિશ્ચિત પરિસ્થિતિમાં અહીં આપવામાં આવેલા આંકડામાં થોડો ધણે તફાવત હોવાનો સંભવ હશે, પરંતુ એકંદરે એ આંકડા સંપૂર્ણ સત્ય નહિ તે પણ સત્યની આલુઆલુના લાગ્યા છે એટલે એટલા ટાંક્યા છે.

રીતસરનાં લશ્કર અને સાધનો ઉપરાંત સાધનો પેદા કરવાની

દરેક ગાંધીની શક્તિ કેટલી છે, એનો પણ વિચાર યુદ્ધક્ષમતાને અંગે કરવો જરૂરી હોય છે. યુદ્ધ જે વિદ્યુદ્વેગી બની જાય તો આ યુદ્ધ-ક્ષમતાનો વિચાર ગોણું બને ખરો, પણ યુદ્ધ જે લાંબાય તો યુદ્ધ-ક્ષમતા વિશેષ અસરકારક બની શકે દરેક શક્તિના બળાબળનો વિચાર કરતાં સાથે સાથે આ યુદ્ધક્ષમતા પણ વિચારતી જરૂરી છે.

પાસિફિકના આ યુદ્ધમાં રશિયા હજી મુઠ્ઠી અથગ રહ્યું છે. જાપાને પોતાની સમગ્ર ખાતર રશિયા સાથે યુદ્ધ શરૂ કર્યું નથી. અને રશિયાએ પણ સમગ્ર ખાતર જાપાન સાથે યુદ્ધ શરૂ નથી કર્યું. પરંતુ રશિયાએ હમેશા પૂર્વના પ્રશ્નને પશ્ચિમ જોઈતું જ મદદ આપ્યું છે. સોવિયેટ તંત્ર સ્થપાયા પછી રશિયાએ પૂર્વમાં નવા મુશ્કે મેળવવાની ઇચ્છા કદાપિ કરી નથી. પણ ૧૯૨૭ સુધી એશિયાનાં રાજ્યો જે સામ્યવાદી થવા માટે પ્રયત્ન કરે તો તેમાં મદદ આપવાની નીતિ ચાલુ જ રાખી હતી. ચીનને એ રીતે મદદ આપીને રાજ્યક્રાંતિમાં મદદ કરેલી આપણે જોઈએ છીએ. આખરે ત્યાં સામ્યવાદી રાજ્યનું સ્થપાયું ત્યાર પછી મોગોલિયામાં રશિયાના ગણતંત્રને એક સોવિયેટ પ્રજાતંત્ર સ્થપાયું ત્યાંથી ચીનના અંદરના બાગોમાં સ્થપાયેલ સોવિયેટ પ્રતિને મદદ આપવાની નીતિ ચાલુ હતી, પણ કદી આ બાબત આક્રમણકારી પગલું ભરવાનું રશિયાએ વિચાર્યું નથી આમ આ બાબતના પ્રશ્નમાં આક્રમણનો વિચાર નહોતો; ગણતંત્રનો વિચાર હતો.

રશિયાને મોટો ડગ જાપાનનો જ હતો જાપાન જેમ જેમ શક્તિ વધારતું ગયું તેમ તેમ રશિયાએ પણ પોતાના ગણતંત્રની વ્યવસ્થા વધારવા માંડી. ત્યારથી જાપાન-જર્મની-ઈટલિના ત્રિપક્ષી કંગા થયા ત્યારથી રશિયાની આ બાબત પૂરી જોખમમાં મુકાઈ હતી કાગણી આ સધિ કરવામાં જર્મનીની નેમ રશિયાને જે બાબતથી દેખાવવાની હતી. ત્યારે પશ્ચિમમાં જર્મની રશિયા ઉપર હુમલો કરે, ત્યારે પૂર્વમાંથી જાપાન પણ સાઈબીરિયા ઉપર હુમલો કરે આમ જે બાબતથી રશિયા સીસાર જાય રશિયાએ પણ આ બંને પહોંચી વળવા કમ્મર કસી હતી.

રશિયાનું લાલ લશ્કર જંગવિખાત ઘર્ષ ચૂક્યું હતું. યુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારે ૧ કરોડથી સવા કરોડ જેટલું લશ્કર તેની પાસે હતું. આ લશ્કરને નવા પ્રકારની શસ્ત્રસામગ્રી આપીને તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. આખા દેશમાં સ્વદેશનું અને સેવિયેટ તંત્રનું રક્ષણ કરવાની ભાવના પણ અતિ પ્રબળ બનાવી હતી. દુનિયાને આ લાલ લશ્કરને જાણે ભય લાગતો હતો.

આજના જમાનાની યુદ્ધસામગ્રી જેવી કે ટેંકા, મોટરો અને વિમાનો પણ ધણાં બનાવ્યાં હતાં. રશિયાની ટેંકા વધારેમાં વધારે વજનદાર હતી. મોટરો પણ પૂરતા પ્રમાણમાં તૈયાર હતી અને વિમાનોનું ઉત્પાદન પણ ઝપાટાભેર વધવા લાગ્યું હતું. લડાઈ શરૂ થઈ ત્યારે જ તેની પાસે પહેલી હરોળમાં ચૂકી શકાય એવાં ૬૫૦૦ વિમાનો હતાં એમ કહેવાય છે. આવડી મોટી સંખ્યા જર્મની પાસે પણ હતી. રશિયા એક જથ્થે આવેલ દેશ છે વિસ્તાર ધણો મોટો છે. આવડા મોટા વિસ્તારમાં અને વળી એક જથ્થે આવેલા વિસ્તારમાં વિમાનોનું મહત્ત્વ ધણું મોટું છે એ રશિયાને જર્મની કરતાં વહેલું સૂઝી ગયું હતું, અને તેથી રશિયાએ વિમાનો તરફ ધણુ લક્ષ રાખેલું. પેરેશન-માંથી ઊતરવાની ઠળા શીખવાની રશિયાએ પહેલ કરી હતી. દરેક દરેક નાના કર્યામાં એકાદ મોટા મિનારા ઉપરથી પેરેશન મારફત ઊતરવાની રમત એ તો રશિયાની એક પ્રિય રમત ઘર્ષ પડેલી હતી. વિમાનો મારફત નાની ટેંકાને કુસ્મન લશ્કરની પાછળ લઈ જવાની શરૂઆત પણ રશિયાએ કરેલી અને લશ્કરી દેખાવો વખતે આવા પ્રગોળા તેમણે કરી બતાવેલા. આમ વિમાનો પાછળ રશિયાએ ધણી તૈયારી કરેલી.

ઈ. સ. ૧૯૩૭ માં રશિયા પાસે ૧૦,૦૦૦ ટેંકા હતી, દોઢ લાખ ટેંકર્સ હતી, અને ૧ લાખ મોટર એન્જિનો હતાં. ૧૯૪૮માં ૧૫ થી ૨૦ હજાર જેટલી ટેંકા હતી. આ દિસાએ ૧૯૪૧ માં બ્યારે તેને યુદ્ધમાં ઊતરવાનો વારો આવ્યો ત્યારે સારી સંખ્યામાં ટેંકા હોવી જોઈએ.

ગશિરાને સમુદ્ર ઓઝો હોવાથી નૌમ કાફો પ્રમાણુમા ઓઝો હતો. પણ ગેમા પણ આરી રીતે દિદિ થરા લાગો હતી ૧૯૩૭ ની ચરૂઆતમાં તેની પાસે કુલ અઢી લાખ ટનનો નૌમ કાફો હતો.

• ગશિરાએ પોતાની બધી તૈયારી બે સરહદોને પડોચી વળરા માટે કરી હતી બન્ને બાજુની સરહદ વચ્ચે અતર ધણુ હોવાથી બન્ને બાજુએના લશ્કરોને સંપૂર્ણ રીતે અનગ અનગ તૈયાર કરવામાં આવ્યાં હતા એક બાજુનું લશ્કર લડનામા રોકાયુ હોય તો પણ બીજી બાજુના લશ્કરને સંપૂર્ણ રીતે અનગ ગણી શકાય, એટલી તૈયારી કરી નાખી હતી આપણને તો પાસિફિકની બાજુનું મહત્વ વિશેષ છે.

પૂર્વમાં તેનું ઉદ્દતુ બદલ નાડિવોસ્ટોક આ બદલે રશિયાએ સંપૂર્ણ તૈયારી કરી હતી ૩૦ લાખ માણસોની લાલસેના કાયમ આ જગાએ તૈયાર રાખવામાં આત્વી આજે પશ્ચિમે ગશિયા જીવન-મગ્નુનો જગ બેને છે, તોપણ પૂર્વના લશ્કરને હજી સંપૂર્ણપણે સજ્જ ગણેતુ છે, અને કહે છે કે ત્યાંથી બિનકુલ ખમેડતુ નથી જપાનના આક્રમણને પહોંચી વળવા માટેની આ તૈયારી છે મેનાની અખ્યાના પ્રમાણુમા વિમાનો, ટેન્કો વગેરે હશે જ માત્ર નૌકાકાફનાનું પ્રમાણુ જપાનના પ્રમાણુમા ઘણુ ઓછુ ગણાય વિમાનો ૬૧ પણ આ જગાએ ઘણુ મોટું ગખનામા આ પુ હતુ વળી આ લાગમાથી ગમે ત્યારે વધારે નવુ લશ્કર જીલુ કરી શકાય એ ધાગણાથી અઢી વસ્તી વધારવાના પ્રયત્નો પણ કરનામા આવ્યા છે.

ગશિયાની આ સુરક્ષિતતામાં એક નમણી કડી છે ગશિયાના મુખ્ય કેન્દ્રસ્થળથી આશરે પાંચ સાડાપાંચ હજાર માર્ચન દૂર આ સરહદ આવેલી છે યુદ્ધ શરૂ થાય ત્યારે આ અતર સુધી માત્ર પહોંચાડવો કેમ એ પ્રશ્ન ઘણો વિકટ હતો અને હજી પણ છે આજ સુધી આ રસ્તે બેવડા પાટા પણ નહોતા આથી ગાડીઓને

કોસિંગ માટે રોકાવામાં પણ ઘણો સમય જતો આથી પ્રથમ કામ તેમણે બેવડા પાટા નાખવાનું શરૂ કરી દીધું અને તે પૂરું થઈ પીછ વગર આ લાઈન મચ્છરિયાની સગદથી તદ્દન નજીક થઈને જતી હતી, એટલે ચિતા સ્ટેશનથી એક પીછ લાઈન જગા વધારે ઉત્તરમાં નાખી કે જેથી સ્ટેનાઈથી આ લાઈન તૂટે ન શકે વળી બ્લાડીવોરોટોક બહુ દુસ્મનના સુવકે વચ્ચે સપડાયેતું છે નમ્શા ઉપરથી જોતા જાણ્યો કે મચ્છરિયાના ઉત્તર ભાગમાંથી આ લાઈન તરફ ધસારો કરીને જાપાની સમુદ્ર તરફ જાપાની લશ્કર કૂચ કરે તો બ્લાડીવોરોટોકનો અબધ બિલકુલ તૂટે જાય. એ બહુ ઘેરાઈ જાય. ઉત્તરમાં નવી કાટેરી લાઈન આવે વખતે ઉપયોગી થાઉં

ગણિયાના બધા મગખાના પશ્ચિમ તરફ જ આવેલાં કે આમાંના મોટા ભાગના યુકેઈનમાં છે આજે આ પ્રદેશ જર્મનીને હાથ ગયો છે આ ભય આવશે એમ રશિયનોએ અનુમાન તો કરી લીધું હતું. અને આ ભયને પહોંચી વળવા તેમણે સુગ્લમાં અને મધ્ય સાઈબીરિયામાં નવા કારખાનાઓ ઉદ્દન પાત્ર સાત વગસથી શરૂ કરી દીધા હતા મધ્ય સાઈબીરિયામાં કાલસો તથા લોખંડ પુષ્કળ મળી આવ્યા છે. આથી ત્યાં ઉદ્યોગોનું જાગરું કેન્દ્ર થયું છે દુસ્મનોના હાલાકાત મારાથી આ સ્ફુળ થયે હો આવેયુ હોવાથી આ કારખાનાઓ ઉપયોગી થાય પણ આખા ગણિયાની જરૂરિયાતને પહોંચી વળે એટલે માન હજી અહીં તૈયાર થતો હતો કે કેમ એ શકારૂપ કે રશિયાના મગખાના હજી શરૂઆતની સ્થિતિમાં કે ગણિયાના લોકો એકબીજા હતા તેઓ આવી યજ્ઞિલામ માન ૨૦ વગસથી જ કેળવનારા લાગ્યા કે આથી ટેન્નિસ જા તોમાં જર્મનીની તોને આવી શક્તા નથી એમદ યત્ર તૂં તો સામાન્ય જર્મન અને જેટની સરેલાઈથી ફરી ગણુસેન ઉપર જ આવતુ મગવાની શક્તિ ધરાવે છે તેટલી શક્તિ રશિયન સૈનિકમાં આવી નથી આ સુદમાં આ આવતની આખી જણુઈ આવે કે તેમ છતાં જર્મની જેવા પ્રમળ અતિદક્ષીની

સામે આટલા મહિના ખેતી શમ્યુ અને તે પણ યુદ્ધનિ ગયા છતાં, એ ઉપરથી જણાય છે કે યુદ્ધની પાછળનાં અને મધ્ય માઈગ્રીયાના કારખાના સાગ આલતા દરે જો કે એ તૈયારી સંપૂર્ણ જણાતી નથી

પાસિફિક ખાલુનું રશિયાનું બગ ઉપર ગણાવ્યું તેનું ગણાય એમના જાપાન સામે તો લડવા માટે તે નિશક સમર્થ છે પણ જે સગદર ઉપર લડવા માટે પૂરતું ન ગણાય. સાધનસામગ્રી તેને દૂરથી લાવરી પડે એ બીજી ખામી બ્લાડીવોરોડોની નજીકના જ દરે પૂરતા પ્રમાણમાં કારખાના હોવાનો સબત નથી. ત્રીજી ખામી બ્લાડીવોરોડોનો રસ્તો મયૂગ્રીયાની ઉત્તરમાંથી જો કાપી નાખવામાં આવે તો એ ભાગ ઘેરાઈ જાય

જાપાનની સાન નજીકમાં રશિયાનો આ ભાગ આવ્યો હોવાથી જો રશિયન વિમાનો યુદ્ધમાં પહેલ કરે તો જાપાનના કારખાનાના ધણી કાઢી નાખી શકે બીજી ખામત જાપાની લોકો નૌકાયુદ્ધમાં જેટલા પ્રવીણ છે તેટલા જમીનના યુદ્ધમાં હોય એવો સબત ઓટો જણાય છે જર્મની સાથેનું યુદ્ધ જોતા રશિયન લોકો ધણા મજબૂત છે એમ ખૂણ કર્યા નિના છૂટકો નથી.

હાન છુટત તો રશિયા અને જાપાનને સધિ છે ત્યાં સુધી અહીંના પ્રશ્ન જોભો થતો નથી જાપાનનું ધ્યાન આજે દક્ષિણમાં કેન્દ્રિત થયું છે ત્યારે રશિયાનું ધ્યાન અત્યારે પશ્ચિમે જર્મની સાથે લડવામાં છે એટલે જાપાનને આ બાબતે યુદ્ધ શરૂ કરવામાં ઝાઝો લાભ નથી પણ જાપાનને વચ્ચે ધ્યેયનો વિરોધ જોભો જ છે જાપાનને તદ્દન જુદા જ પ્રકારની દુનિયા રચવા માગે છે જાપાની લોકો સામ્યવાદના મૂળ વિરોધી છે એટલે આજ નહિ તો આવતી કાલે પણ આ બાબતે યુદ્ધ થવાનો સબત ધણો છે માત્ર જાપાન દક્ષિણમાં રોકાયું છે એટલે તે ઉત્તરમાં કશું કરવા તૈયાર નથી પણ દક્ષિણનું કાર્ય પૂરું કર્યા પછી તે બ્લાડીવોરોડો ઉપર હુમલો કરે તો નવાઈ નહિ. અથવા

ત્રિપક્ષી કગગને અગે જર્મનીના દગાણુથી પણ તેને આ બાલુ યુદ્ધમાં જીતવું પડે. આમ કગે તો કોઈ મુલક મેળવવાની લાલસાથી નહિ પણ જર્મનીની દોષ્ટી ખાતર અથવા જાપાનની તદ્દન નજીકમાં દુશ્મનોનું આનુ મજબૂત થાય એ જાતી ઉપર ધરી ગએલી પિસ્તોલ સમાન ગણાય માટે આ પિસ્તોલને નક્કી કરી દેવાય તો જ જાપાન ગ્રન્થ થઈ ગોકે પહેલ જાપાને કમ્પી જોઈએ. જો ગશિયા આ બાબતમાં પહેલ કરે તો જાપાન આ ચાણુનો નાશ કરી શકે તે પહેલા જાપાનના શસ્ત્રો ઉપર કગવાના કાગખાનના ગશિયા સહેલાઈથી નાશ કરી શકે પણ પ્રશ્ન એ છે કે જર્મની સામેના યુદ્ધમાં ગશિયા ફાવશે અને કદાચ ફાવશે અને વિજયી થશે તો પણ બ્વાડીવારોએને ધૂનો માથ પહેાચાડી સકાય એટલું બળવાન ગ્રેને ?

જો ગશિયા એ યુદ્ધમાં વિજયી થાય તો જાપાન આ બાલુ લડનાનું સાદમ કદાચ ન કરે, અને ચોતે દક્ષિણમાં જે કંઈ વિજયો મેળવશે તેનો જ પકો જદોનગર કરવામાં રોકાઈ જશે એમ કગવામાં જ એને વામ છે જો જાપાન દક્ષિણમાંથી આગે મનનું જાય છે એમ ધાર્યા કરતા વહેતું નવતું થઈ જાય અને ગશિયા-જર્મનીના યુદ્ધનો અંત ન આવ્યો હોય તો જાપાન બ્વાડીવારોએનો નાશ કગવામાં ફાવી જાય ખરું.

(૨)

જાપાની ગ્રન્થ દેવભાવે જ લડાયક ગ્રન્થ છે. અને પોતાની આ લડાયક વૃત્તિ ટકાવી ગખવાના એ સતત પ્રયામે કરે છે. લડાયક વર્ગને ત્યાંના સમાજમાં અગ્રસ્થાન મળે છે ગજકગ્લુમાં તો જાપાની લશ્કગખાતાના માણુએ જે બાબતમાં સમત ન થાય એવી કોઈવસ્તુ કરી જ શકાતી નથી આ લડાયક ખમીર સાચવી ગખવા માટે જે પ્રયત્નો થાય છે તેમાં સાદાર્નને જે લોકોએ ધણ મદદ આપ્યું છે. બાદશાહ મૈજીએ ફરમાનમાં લખ્યું છે કે :-

“દરેક સૈનિકે અને નાવિકે સાદાર્થને પોતાનું ધ્યેય માનવું જોઈએ. જો તમે સાદાર્થને ધ્યેય તરીકે નહિ સ્વીકારો તો તમે નિર્જળ બનશો, આછકલા બનશો અને તમને વૈભવો તથા ખર્ચાળ ટેવો પડશે.” આખરે તમે સ્વાર્થી અને કૃપણ બનશો તથા નીચતાની પરાકાષ્ટાએ પહોંચશો; અને તો તમારી વફાદારી કે બદાદુરી તમને દુનિયાના તિરસ્કારમાંથી બચાવી શકશે નહિ.”

આ છે જાપાની સૈનિકોનો આદર્શ. આથી સૈનિકોનો ખર્ચ પણ ઘણો ઝોઝો આવે છે, તેમજ અમલદારોનો ખર્ચ પણ ઘણો ઝોઝો આવે છે. લશ્કર મોંઘું નથી પડતું. વળી ખીજો ગુણ છે શહેનશાહ પ્રત્યેની વફાદારી. કદાચ દુનિયાના કોઈ દેશમાં રાજા પ્રત્યેની આવી વફાદારી નહિ હોય. કહેવાય છે કે જેમ દરેક ઘરમાં પૂજા કરવાને માટે ઈશ્વરની મૂર્તિ હોય છે એવી જ રીતે જાપાનીઓના ઘરમાં શહેનશાહની છાંત્રી હોય છે. હંમેશાં ભક્તિભાવપૂર્વક તેનું પૂજન કરવામાં આવે છે. શહેનશાહને ખાતર પ્રાણુ પાથરવા આ લોકો સદા તત્પર છે. મરણથી તેઓ ગિલ્લકુલ કરતા નથી. દુસ્મનને અધીન થવા કરતાં મરણ વિશેષ પસંદ કરે છે. મરણ પ્રત્યેની આવી બેપરવાઈથી જમે તે ચિકટ સાહસો એકવા જાપાનીઓ તૈયાર થયા છે અને હજી થાય છે.

પોતાના લશ્કરને તેઓએ આધુનિક રૂબે તૈયાર કર્યું છે. અને હમણાં હમણાં જર્મન અમલદારો મારફત તેને કેળવ્યાનું સંભળાય છે. ટાપુ હોવા છતાં તેની નજર એશિયાના ખંડ ઉપર પણ છે જ, માટે ઈર્જાક કરતાં તેણે જમીન ઉપરનું લશ્કર તૈયાર કરવાની કાળજી વધારે રાખી છે. પ્રથમ આ લશ્કર ૨૫ લાખનું મનાતું હતું. હમણાં હમણાં તો આ લશ્કરનો આંકડો ૬૦ લાખનો બોલાય છે. જેટલી જગાએ એ આજે યુદ્ધ કરે છે એનો ખ્યાલ કરીએ તો ૬૦ લાખનો આંકડો અહુ વધારા પડતો નથી. કોઈ પણ દેશ પોતાની વસ્તીના છઠ્ઠા ભાગનું લશ્કર બિંબું કરી શકે. જાપાનની વસ્તી ૮૧ કરોડની અણીએ તો પણ દોઢ કરોડનું લશ્કર એ બિંબું કરી શકે.

આ સંન્યની લડવાની સક્રિય એક માંપ ચીન સાથેના યુદ્ધ ઉપરથી લોકોએ ઠાઠ્યું હતું. ચીનમાં આજે સાક્ષ્યાર વરસથી યુદ્ધ ચાલે છે. જાપાનીઓ પાસે યુદ્ધસામગ્રી ઉત્તમ પ્રકારની છે. જતાં પણ ચીના લોકોને દરમી શક્યા નહિ એ ઉપરથી જાપાની લોકોની લડવાની તાકાત એટલી છે એવું અનુમાન કરવામાં આવ્યું છે. પણ વારત્તિક રીતે ચીના લોકોની સાથેની પહેલા વરસની લડાઈઓ એ જ ખરી લડાઈઓ હતી. યુદ્ધની શરૂઆતમાં ચીનના કિનારાની પાસેના પ્રદેશો તથા અંદરનાં મેદાનોના પ્રદેશો જાપાની લોકોએ જીતી લીધા. ત્યારપછી ચીના લોકો અંદરના ભાગમાં ગયા. એટલે કુંગરી મુલકની અંદર જાપાની લોકો પ્રવેશ નથી. પરિણામે ત્રણ વરસની લડાઈ એ તો લગભગ સ્થગિત થઈ ગયા જેવી છે. ચીના સિવાય બીજા કોઈ પ્રથમ પંક્તિના સૈન્યની સામે હજી સુધી જાપાનને લડવાનું આવ્યું નથી. એટલે આ સૈન્યની દરોડી થઈ નથી. જેટલા ત્રણ માસથી ગ્રેટ-બ્રિટન અને અમેરિકા સાથેના યુદ્ધમાં તેને જે લડાઈઓ આપવી પડી-આસ કરીને મલાયાની લડાઈઓ-એ જામીન ઉપરની લડાઈઓ ગણાય. આજે લશ્કરમાં પણ જામીન ઉપરની લડાઈઓ ચાલે છે. અને તેમાં જાપાની લોકો સરસાર્થ મેળવી શક્યા છે. એટલે જાપાની લોકો નિર્બળ છે એ માન્યતામાં ફેર કરવો પડે એમ છે. અલગત જર્મન કે રશિયન સૈનિકની તોલે જાપાની નહિ આવી શકે, પણ બ્રિટન કે અમેરિકનનો આમનો કરી શકે એટલું સમર્થ તો લાગે છે.

આ લશ્કરને તાલીમ પણ એ જ રીતે આપવામાં આવે છે. સખન શિયાળામાં અને ગરમમાં ગરમ ઉનાળામાં તેમને આખો દિવસ કૃત્ય કરાવીને દરેક પ્રકારની આબોહવામાં કામ કરવાની તાલીમ આપવામાં આવે છે.

વિમાનો જાપાન પાસે ઘણાં જાણાં છે એમ માનવામાં આવતું હતું. વિમાની સક્રિય તો જાપાન પાસે છે જ નહિ, ઘણી એટલી સંખ્યા હશે, અને તે પણ ગ્રેટબ્રિટન કે અમેરિકાનાં વિમાનોની સામે ટકી

શકે એવાં નદિ હોય, જાપાનીઓ સારા વૈમાનિક પણ નથી, વગેરે માન્યતાઓ આ યુદ્ધ શરૂ થયું ત્યાં મુખી હતી. યુદ્ધની શરૂઆતે આ બંધી માન્યતાઓને ખોટી પાડી છે. ૪૦૦૦ થી ૫૦૦૦ વિમાનો. જાપાન પાસે છે એમ હવે માનવામાં આવે છે. અને તેના વૈમાનિક પણ સારા કેળવાયેલા છે. માત્ર વિમાનોની શક્તિ ઓછી હોય એમ જાણાય છે. વિમાનોની સામાન્ય ઝડપ કલાકે ૧૫૦ માઈલની છે, અને સારાં વિમાનોની ગતિ ૨૫૦ માઈલની છે. એનાથી વધારે ઝડપવાળાં વિમાનો જાપાન પાસે હજી જણાતાં નથી.

લશ્કરને ઉપયોગી વસ્તુઓ આ જમાનામાં ટૂંકા છે. આજે જાપાન પાસે ચોક્કસ કેટલી ટૂંકા હશે એ કહેવું મુશ્કેલ છે. આ યુદ્ધમાં હજી મુખી ખોટા પ્રમાણમાં ટૂંકાનો ઉપયોગ થયો નથી. દર વરસે જાપાન લગભગ ૩૦૦૦ ટૂંકા નવી પેદા કરી શકે છે એવું તજ્જોતું માનવું છે.

જાપાનની ખરી શક્તિ તો નૌકાસૈન્યની છે. બ્રિટનની માફક તે પણ ટાપુઓનો અનેકો દેશ છે. અને તેને જે મહાસત્તાઓની સામે થઈને પોતાનાં રવખાં સિદ્ધ કરવાની આકાંક્ષા છે તે પણ નાવિક સત્તાઓ છે એટલે તેણે પ્રથમથી જ જહાજો બાંધીને નવો નૌકા કાફલો તૈયાર કરવા તરફ ખાસ લક્ષ આપ્યું. ઇંગ્લાંડે તેને આ બાબતમાં બંધી જ મદદ આપી. એને નાવિકવિદ્યા શીખવનાર ગુરુ ઇંગ્લાંડ જ છે. ત્યાર પછી જાપાન પોતાની આ શક્તિ વધારતું જ ગયું. વોશિંગ્ટન કરારમાં તેને ૫ : ૫ : ૩ નું પ્રમાણ આપ્યું ત્યારથી તેને દુનિયાની નાવિક શક્તિઓમાં ત્રીજું સ્થાન તો મળી ચૂક્યું. અને ૧૯૩૩માં તો તેણે આ સંધિને પણ ફગાવી દીધી. ઍટલિન તથા અમેરિકા સામે લડવા માટે તેને હવે આ પ્રમાણ પૂરતું નથી એમ તેણે જાહેર કર્યું અને ત્યાર પછી તેણે પુષ્કળ પ્રગતિ કરી.

જાપાને પોતાના નૌકા કાફલા સંગ્રહે ઘણી મુશ્કેલી જાળવી છે. એટલે ખરી શક્તિનો અંદાજ તો આવી શકતો નથી. છતાં એમ

માનવામાં આવે છે કે તેની પાસે મોટી મનવારો ૧૩ થી ૧૫ જેટલી છે; કેટલાકની ગણતરી પ્રમાણે ૧૨ બારે ફૂરો છે; ઝોઝામાં ઝોઝા ૪ વિમાનવાહક જહાજો છે; ૩૧ હજારી ફૂરો, ૧૦૧ વિનાશિકાઓ, ૪ ટોરપીડો બોટસ અને ૬૭ સજામરીનો છે. આ યુદ્ધમાં વપરાયેલી સજામરીનો તો વળી બધા કરતાં ઝડપ, અને શક્તિમાં ચડિયાતી માફક પડી છે. કેટલાક તજ્જોનું તો એમ પણ માનવું છે કે જાપાન પાસે ૪૫,૦૦૦ ટનની બાર મોટી મનવારો છે. જો આંકડો સાચો હોય તો જાપાનની નૌકાશક્તિ સૌ કરતાં ચડિયાતી ગણી શકાય. ૧૯૩૩માં વૉશિંગ્ટન કરારોમાંથી મુક્તિ મેળવ્યા પછી તેણે આવા બાંધકામો યુષ્કળ ચક્ર કર્યા હતાં, અને આ બધી બાબતો સંબંધે અત્યંત ગુપ્તતા જાળવી હતી. હજી પણ એટલી જ ગુપ્તતા જાળવવામાં આવે છે. ઈંગ્લાંડની સરખામણીએ આ બધા કાફલો મોટો બાંધવામાં આવ્યો હોવાથી નવી દબનો છે; એટલે તેની કાર્ય-ક્ષમતા પણ વધારે હોવી જોઈએ. તેના બધા નૌકા અફસરો દુસ્મનને શરણે જવા કરતાં મરવાનું વધારે પસંદ કરે છે. પરાધીનતા કરતાં મોત સારું એ તો જાપાની લોકોનો લગભગ સ્વભાવ જ થયેલો છે. જો લોકો આત્મહત્યા કરતાં કદી ડરતા નથી, તેમ એ કાર્ય હમકું પણ માનતા નથી.

આ કાફલાને સંરક્ષણનું જ કાર્ય જો કરવાનું હોય તો સાચવવાનો પ્રદેશ નાનો છે. પોતાના ઘર આંગણુને જ સાચવવાનું છે એમ કહી શકાય. એશિયાને પૂર્વ કિનારે ઉત્તરે આવેલા હ્યુરાર્ફલ ટાપુ, જાપાનના ટાપુઓ, હુસુ ટાપુઓ અને ફોર્મોસા સુધી તો આખી દ્વાર જાપાનને જ તાબે છે. ત્યારપછી વચ્ચે હોંગકોંગ પાસે થોડાક ગાળો પડ્યા પછી હૈનાન ટાપુ પણ જાપાને કબજે કરી લીધો છે. ગયે વરસે હિંદી ચીનનો કબજો લીધો પછી તો હેઠ મલાયાની ઉત્તરના ભાગ સુધી જાપાનના ટાપુઓની દ્વારમાળા આવી જતી હતી. આમાં માત્ર એક જ જગાએ જાપાનનું નજીનું સ્થળ હતું. તે હોંગકોંગ અને

ફિલિપ્પાઈન્સની વચ્ચેના ભાગ-અહીં એક બાબુ હોંગકોંગ અને બીજા બાબુ ફિલિપ્પાઈન્સનું અમેરિકાનું થાણું આવે છે. આ જગ્યાએ જાપાનનો માર્ગ અમેરિકાનો કે પ્સિટિસરો કાપી શકે. અને એટલા જ માટે જાપાને દક્ષિણ તરફની પોતાની કૂચમાં પર્લ હાર્બરની સાથેસાથ જ આ બંને સ્થળો ઉપર મારો શરૂ કર્યો અને એ વહેલાં કબજો કરી લીધાં. એ કબજો કર્યા પછી તો ઉત્તરથી મલાયા સુધી જાપાનનાં વહાણો નિર્ભય થઈને હરીફરી શકે એટલાં સુરક્ષિત બની જાય છે. જાપાનની આ ભૌગોલિક મજબૂતી બીજા કોઈ દેશને નથી. ડોન્લિંગર અને એ નામના બે નૌવિદ્યાવિશારદો પોતાના પુસ્તકમાં લખે છે:-“ જાપાનને ભૌગોલિક સ્થળને લીધે જે શક્તિ મળે છે એવી શક્તિ અને મજબૂતી ધરાવનારી પ્રજા દુનિયામાં બીજી કોઈ નથી.” અમેરિકા કે ગ્રેટ બ્રિટનની સામે બાય બીડવામાં જાપાનને પક્ષે આ મોટી અનુકૂળતા હતી. તેને મળતી બીજી અનુકૂળતા એ છે કે તેને સાયવવાનાં બધાં જ સ્થળો નજીકમાં જ છે. દેશથી ઝાઝું દૂર જવું જ નથી પડતું. ન્યારે અમેરિકા કે ગ્રેટબ્રિટનને ધણે દૂર આવવું પડે છે. અમેરિકા કે બ્રિટનનું એક જહાજ આવીને પાછું જાય એટલા વખતમાં જાપાનનું એક જહાજ બે વાર ફેરા કરે. એટલે અમેરિકાના એક જહાજ બરાબર જાપાનનાં બે જહાજ જેટલું કામ એક જ જહાજ આપે. આ અનુકૂળતાને લીધે પોતાનાં વહાણો મારફત લશ્કરોને માલ જહાઠી પહોંચાડી શકાય, વહાણુ જોખમાય તો તરત જ દેશમાં ગોદીઓમાં સમું કરાવવા પણ સહેલાઈથી અને ઝોછા વખતમાં લાવી શકાય અને ફરી કામ ઉપર મોકલી શકાય.

જાપાનની કેટલીક નજીકની જો પહોં છે.

જાપાનના સરેશ્વરમાં એક મોટામાં મોટી નજીકની વ્હાડીવોલ્ટોક બદર છે. આ બદર જાપાનની બહુ જ નજીક છે. જાપાન રશિયા જેવો લાંબો ચોડો દેશ નથી. તદ્દન સાંકડો દેશ છે. અને એ સાંકડા દેશમાં જાપાનનાં બધાં કારખાનાં આવેલાં છે. રશિયા જે ધારે તો વ્હાડી-

ચોરગોઠ બંદરેથી આપ્યા જાપાનનાં બધાં કારખાનાં ઉપર એક દિવસમાં જ યોગ્યમારો કરો સકે અને આઠ દિવસમાં જ બધાં કારખાનાંને કામ કરતાં અટકાવી શકે. માત્રનું ઉત્પાદન બંધ થાય તો સંઘદ્વી રાખેલા માલ ઉપર જાપાન લાંબો વખત યુદ્ધ ન ચલાવી શકે. જો રશિયા સાથે યુદ્ધ કરતું જ હોય તો તે તેણે અમેરિકા સાથે ધૃત્યુ તેમ રશિયા સાથે યુદ્ધ જાહેર કર્યા પહેલાં જ વ્હાટીવોરોક ઉપર પોતાનું બધું જ બળ એકત્રિત કરીને હાથે કરવો જોઈએ.

આ નબળાઈ જાપાન જાણે છે અને માટે જ તેણે રશિયા સાથે મૈત્રી જાળવી રાખી છે.

બીજી નબળાઈ છે યુદ્ધ સામગ્રી માટે જોઈતા કાચો માલ મેળવવાની પરાધીનતા. આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ તે પ્રમાણે માત્ર પાંચ જ વસ્તુઓ તેના દેશમાંથી મળી રહે છે. બાકીની બધી માટે તેને હમિયાં બહારના દેશો ઉપર આધાર રાખવો પડે છે. યુદ્ધ શરૂ થયા પછી જો બહારના દેશો જાપાનને માલ આપવાનું બંધ કરી દે તો જાપાનના ઉદ્યોગો બધા જ બંધ થઈ જાય. આજે મોટા ભાગનું લોખંડ તેને બહારથી મંગાવવું પડે છે. લોખંડ વગર તે શસ્ત્રો બનાવવાં અશક્ય થઈ પડે. એરોપ્લેન બનાવવાનું એલ્યુમિનમ બહારથી મંગાવવું પડે છે. અને એરોપ્લેન, મોટરો, ટેંકો ચલાવવા માટે જોઈતું તેલ જાપાનમાં સાવ ઓછું નીકળે છે. આ બધી વસ્તુ માટે કાં તો તેણે આ વસ્તુનો જથ્થો સંઘરી રાખવો અથવા તો એ વસ્તુઓ મળતી હોય તે દેશ ઉપર કાબૂ મેળવી લેવો જોઈએ. બોર્નિયો વગેરે છત્તી લેવા પાછળ જાપાનને પોતાની નબળાઈને દૂર કરવાનો ઇરાદો છે જ.

આ યુદ્ધ શરૂ થાયું ત્યાં સુધી આ કાચા માલની પરાધીનતા તેની મોટી નબળાઈ હતી. હવે મલાયા વગેરે બધા ભાગો લઈ લીધા પછી આ બાબતની પરાધીનતા દૂર થઈ છે અને એટલું બળ જાપાનનું વધ્યું છે.

ત્રીજી નબળાઈ જાપાનના ઉદ્યોગોની ઉત્પાદન શક્તિ. એટલિટન કે

અમેરિકાના ઉત્પન્ન કરતાં જાપાનનું ઉત્પાદન ઘણું ઓછું ગણાય. અને તેમાં પણ અમેરિકા ધારે તે જોટલું ઉત્પન્ન કરી શકે એટલું ઉત્પાદન જાપાન કદી ન કરી શકે. જાપાનનો સંઘરો હોય ત્યાં સુધીમાં જ યુદ્ધ ઝપાટાબંધ પૂરું થઈ જાય તો જાપાનની શક્તિને વાધો ન આવે. પણ જો યુદ્ધ લંબાય તો લશ્કરને સંરક્ષમ પૂરો પાડવાની બાબતમાં જાપાન પાછળ પડી જાય. ન્યારે અમેરિકાની ઉત્પાદન શક્તિ ઘણી વધારે છે.

જાપાન આજે પોતાના કેન્દ્રની પાસેના ક્ષેત્રમાં યુદ્ધ કરીને પ્રદેશો હસ્તગત કરવા માગે છે. આ જગા તેના દુશ્મનોને પોતાના કેન્દ્રથી દૂર છે. એટલે જાપાનની આવતી મદદ એટલિન કે અમેરિકા અટકાવી શકે એમ નથી ન્યારે એટલિન કે અમેરિકાની આવતી મદદ જાપાન અટકાવી શકે એમ છે. આ વસ્તુ જાપાનને ઘણું બળવાન બનાવી દે છે.

(૩)

યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ જાપાનથી જુદું માનસ ધરાવતો દેશ છે. જાપાનના લોકો લડાયકવૃત્તિવાળા છે, ન્યારે અમેરિકનો શાંતિપ્રિય લોકો છે. આજ સુધી તેમને કોઈ મોટા યુદ્ધમાં જિતવાનું આવ્યું નથી. ગયા મહાયુદ્ધ વખતે તે છેલ્લે છેલ્લે યુદ્ધમાં જિત્યું અને પછી તે થોડા વખતમાં જ યુદ્ધ પૂરું થયું. એટલે લડાઈ કરવાની અમેરિકનોની શક્તિની કસોટી બરાબર થઈ નથી. અમેરિકા દેશ તે ડાહ્યનો દેશ છે. સમૃદ્ધિની ત્યાં છેલો જીડો છે. તેને લીધે તેઓ વિલાસી અને આરામપ્રિય બન્યા છે. અનેક સુખસગવડો જેને મોં માગી મળતી હોય તે સગવડોની સામે રાંક બની જાય છે. અતિ સગવડો અને અતિરેખા ધરાવતી પ્રજાઓનું ભાવિ લગભગ આવું જ હોય છે. અમેરિકનો માટે પણ એ જ ભય સેવવામાં આવે છે. અમેરિકનોનાં શરીર ઘણાં સુદૃઢ છે, બળ પણ તેમનામાં છે, પણ

યુદ્ધમાં તો જે લાંબો દાગ યુદ્ધની અગત્યનો સહન કરી રહે એ વધારે કાંચે છે. એવા ખડતલ તેઓ હોય એમ જણાતું નથી. હવે તેની દસોટીનો કાળ શરૂ થયો છે એટલે આ બાબત આપોઆપ સમજશે.

બન્ને બાલુ બે વિશાળ મહાસાગરો હોવાને લીધે તેમને સુરક્ષિતતા પણ આજસુધી ઘણી લાગી છે. અને તેથી ઘણા વખત સુધી તો તેણે તૈયારી પણ કરી નહિ. જમીન ઉપરનું લશ્કર આજે તેની પામે માત્ર નથી. આ યુદ્ધ શરૂ થયા પછી તેણે એમાં વધારો કરવા માંડ્યો છે.

આજ સુધી યુદ્ધમાં ન જિતવાની રાજ્યની નીતિ હોવાથી પણ તેમણે ઝાંઝો રાસસરંજમ પોતાના દેશમાં રાખ્યો નહોતો. કોઈ એકદમ દેશ ઉપર ચડી આવવાનો સંભવ પણ ઓછો હતો. ત્યારે ખીલત દેશો નખશિખ રાસસરંજમ થતા હતા, ત્યારે અમેરિકા પામે લશ્કરી સામર્થ્ય ઘણું ઓછું હતું.

ત્યારથી તેમણે પાસિફિક ઉપર પોતાનું પ્રભુત્વ જમાવવાની ઇચ્છા કરી ત્યારથી તેમણે નૌકાદળમાં વધારો કરવા માંડ્યો હતો. બ્રિટિશ લોકોના જેટલો જ નૌકાકાફો તેણે પણ તૈયાર કર્યો. જાપાન સાથેનું યુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારે તેની પામે ૧૫ મોટી મનવારો, ૬ વિમાનવાહક જહાજો, ૧૮ ભારે ક્રૂઝરો, ૧૭ હળવી ક્રૂઝરો, ૧૭૬ વિનાશિકાઓ અને ૧૧૫ સજામરીનો હતી. આટલો નૌકાકાફો એક મહાસાગરમાં જ રક્ષણ કરવું હોય તો પૂરતો છે, પણ બે મહાસાગરોને માટે પૂરતો નથી. ત્યારથી જાપાન સાથેના યુદ્ધના બાલુકારા વાગવા માંડ્યા ત્યારથી તેમણે બે મહાસાગરોને પહોંચી વળે એવો કાફો બંધવાનું કામ શરૂ કરી દીધું. પણ આ યોજના પ્રમાણે હજી બે મહાસાગરોની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા જેટલો કાફો ચારેક વરસે તૈયાર થાય. દરમ્યાન યુદ્ધ તો વહેલું શરૂ થઈ ચૂક્યું.

ચીન-જાપાનના યુદ્ધની શરૂઆત પછી અમેરિકા અને બ્રિટન

બન્ને સાથે રહેવાથી જ એક બીજાનાં હિતો સાચવી શકાશે એમ તેમને લાગવા લાગ્યું અને એ રીતે પાસિફિકની વ્યૂહરચના ગોઠવવા માંડી હતી. વળી અમેરિકાએ આ મહાસાગર વચ્ચે આવેલાં પોતાનાં યાણોં પણ મજબૂત કરવા માંડ્યાં. સાનફ્રાંસિસ્કોથી પહેલું મુખ્ય યાણ હવાઈ ટાપુઓ. અહીં પાસિફિકમાં મોટું નૌકામથક તૈયાર કરવા માંડ્યું હતું. અને જાપાનથી આ મથક આશરે ૩૦૦ હજાર માઈલ દૂર આવેલ હોવાથી સુરક્ષિત મનાવું હતું. છેલ્લાં બે વરસથી તો અહીં તકમાર તૈયારીઓ ચાલતી હતી. હવાઈ પછી બીજું યાણ મિડવે ટાપુઓનું. ત્યાંથી આવે ગુઆમ. આ ટાપુઓની આજુબાજુ જાપાનના ટાપુઓ આવેલા છે. દુશ્મન ટાપુઓની વચ્ચે આવી પડેલ આ ટાપુનું રક્ષણ પણ એટલા ખાતર વધારે મજબૂતીથી કરવાની શરૂઆત થઈ ચૂકી હતી. આ યાણું જાપાની હુમલાના ભયથી મુક્ત ન ગણી શકાય. જાપાને એ લઈ પણ લીધું તે આપણે જોઈએ છીએ. ત્યાર પછી આવે ફિલિપાઈન્સનું મનિલા. અહીં હવાઈના પર્લ હાર્બરથી બોમ્બ નંબરનું યાણ બનાવેલું હતું અને છેલ્લા વરસ દરમિયાન આ લાગને મજબૂત બનાવવાનું કામ શરૂ કરી દીધું હતું. મનિલા પછી અંગ્રેજોનું સિંગાપુર આવે છે જે દુનિયાનું એક અત્યંત નૌકામથક ગણાતું હતું. આમ પાસિફિકથી ફિલિપાઈન્સ પહોંચતાં સુધીના આઠ નવ હજાર માઈલના રસ્તા ઉપર તેણે પોતાનાં યાણોં નાખ્યાં હતાં.

વિમાનોની સંખ્યા આશરે ૫૦૦૦ ની હતી. વિમાનોની બાબતમાં અમેરિકાએ પ્રગતિ તો ઘણી કરી હતી, અને વિમાનો બાંધવા માટેની અત્યુદ્ગતા પણ અમેરિકાને ઘણી છે, પણ લડાયક વિમાનો બાંધવા પાછળ તેણે બહુ ધ્યાન આપ્યું નહોતું.

જર્મની અને ઐટલિયનનું યુદ્ધ શરૂ થયા પછી ધીમે ધીમે અમેરિકા યુદ્ધના વિચારો તરફ ઘસડાવા લાગ્યું. અને ઐટલિયનને

યુદ્ધ સરંજામ પહોંચાડવાનો કાર્યક્રમ હાથ ધરવામાં આવ્યો. કાર-
ખાનાઓમાં તે રીતે માલ ઉત્પન્ન કરવાની યોજનાઓ પણ ઘડાવા
લાગી. જેમ જેમ યુદ્ધ આગળ વધતું ગયું તેમ તેમ ઐતિહાસિક અને
રશિયાને વધારે ને વધારે માલ પહોંચતો કરવાની જરૂર જણાવા
લાગી. નોટલું ઉત્પાદન થાય તેનો ઘણો મોટો ભાગ ઐતિહાસિક
મોકલાવા લાગ્યો. આને આપણે બે વરસથી અમેરિકાના યુદ્ધ પ્રયા-
સોની હકીકતો વાંચ્યા કરીએ છીએ. આ જંગી કાર્યક્રમમાં સાધનોની
સંખ્યા કરતાં કેટલા અબજ ડોલરનો માલ ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યો
તેના આંકડા વધારે હોય છે. અમેરિકન લોકો ડોલરની ભાષા ઓછી
શકતા નથી.

આ નવું ઉત્પાદન ખરેખર કેટલું થાય છે એનો સાચો ખ્યાલ
આવવો શક્ય નથી. પરંતુ જે પૈસા ખર્ચવામાં આવે છે તેના
પ્રમાણમાં સાધનો તૈયાર થતાં હોય એમ જણાતું નથી. ક્રાંસમાં
રહેતો અગાઉનો અમેરિકન એલચી વિલિયમ સી. શુલિટ લખે છે:—
“આ યુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારથી જ જે સંપૂર્ણ સ્વપથો આપણે વિમાનો
અને વ્યાપારી જહાજોનું આંધકામ શરૂ કરી દીધું હોત તે આજે
જે કફોડી પરિસ્થિતિમાં મુકાયા છીએ એમાંથી બચી શક્યા હોત...
આપણે કોઈ પગલાં પૂરાં લીધાં નહિ. વાતો ઘણી મોટી કરી, પણ
કામ કશું ન કર્યું.”

વર્જનિયાના સેનેટર હેરી એફ. બાયર્ડે અમેરિકાના ઉત્પાદનની
બાબત ઉપર એક લેખ લખ્યો છે તેમાં ઉત્પાદનની નબળાઈ કેટલી
ભારે છે તે આંકડા સહિત જતાવ્યું છે. તેણે લીધેલા આંકડા બધા
સગકારી ખાતા તરફથી પ્રકાશિત થયેલ આંકડાઓ જે એમ
તે લખે છે.

અમેરિકાએ ‘હિટલર કિલ્લાઓ’ બાંધવાની જાહેરાત કરી
હતી. તેના સંબંધમાં તે લખે છે કે ૧૯૪૦ના સપ્ટેમ્બરની ૧ તારીખે

ગયા છે. છેલ્લામાં છેલ્લો જે કાર્યક્રમ રૂઝવેટ-ચર્ચોલની મુલાકાત પછી જાહેર કરવામાં આવ્યો છે તે ખરેખર ઘણો જાજરો છે. સુદને માટે આજ સુધી વહે ઉત્પાદન ઓછું થયું હોય, ઉત્પાદનને માટે લોકો ભડે આવુર ન હોય, પણ ઉત્પાદન કરવાની તેમની સક્તિ પુષ્કળ છે એમાં શક નથી. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સરજનમ ઉપગમવા માટેની સાધન-સામગ્રી અમાય છે. તેનાં કારખાનાંઓ ઉપર કોઈ દુશ્મન વિમાનો આવીને બેંજમારો કરી શકે એમ નથી. પંસાની તો ખોટ છે જ નહિ. એટલે દુનિયાની લોકચાહોઓના દારૂગોળાના અંકાર તરીકે અમેરિકા પોતાના દેશને ગણે છે એ બરોબર છે. નવા કાર્યક્રમમાં ૧૯૪૦ની સાલમાં ૬૦,૦૦૦ વિમાનો, ૪૫,૦૦૦ રણગાડીઓ, ૨,૦૦૦ વિમાનવિરોધી તોપો, અને ૮ લાખ ટનનાં જહાજો બાંધવાનું જાહેર કર્યું છે; અને ૧૯૪૩માં ૧,૨૫,૦૦૦ વિમાનો, ૭૫,૦૦૦ રણગાડીઓ, ૩૫,૦૦૦ વિમાનવિરોધી તોપો અને એક કરોડ ટનનાં જહાજો બાંધવાનું જાહેર કર્યું છે. જો આ આપેલા કાર્યક્રમ પ્રમાણે અમેરિકા ઉત્પાદન કરે તો કોઈ દેશ આ ઉત્પાદનને પહોંચી વળી શકે નહિ. પણ આ ઉત્પાદન પૂરું થાય ત્યાં સુધી સુદ ટકાવી રાખી શકાય તો આ બને.

પાસિફિકમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સૌથી મોટી નબળાઈ તેને સામવત્રાના મુલોકો તથા કેન્દ્ર બે વચ્ચેનું વિસાળ અંતર છે. ફિલિપાઈન ઉપર જ્યારે હલો થાય ત્યારે જાપાન પોતાના કેન્દ્રમાંથી જોટલી વહેલી મદદ મોકલી શકે તેટલી વહેલી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ મોકલી શકે એમ નથી. જાપાન કરતાં તેને બમણો વખત લાગે માટે તેણે હવાઈ ટાપુઓમાં આવેલ પર્વ કાર્ગરને મજબૂત બનાવ્યું હતું. પણ જાપાને એ ટાપુઓ ઉપર પ્રથમ જ હલો કરીને અમેરિકાની આવી શકે એવી મદદ પ્રથમ બંધ કરી દીધી. અને પાસિફિકમાં અમેરિકાને નિર્જળ બનાવી દીધું. પર્વ કાર્ગરને ધક્કો લાગ્યા પછી બે મહિના સુધી અમેરિકાના નૌકા કાર્લાનાં સ્કૅન પાસિફિકમાં ન

અર્ધ શક્યા એ જ અમેરિકાની ઉપર ખતાવેલી નમળાઈનું સ્વયંક છે.

વિદ્યુદ્ધેગી યુદ્ધમાં આ રીતે અમેરિકા અને જાપાનની સગામણીમાં જાપાન વધારે મજબૂત ગિથિતિમાં છે, જ્યારે અમેરિકા નબળી સ્થિતિમાં છે. યુદ્ધ લખાશે ત્યારે આ પરિગિથિતિ ફેરવાઈ જવાની અને જાપાન નબળી હાલતમાં આવી જવાનું પણ યુદ્ધ દરમિયાન ગામનું એ કાર્ય એટલું સગળ નથી એ વાત હાન ખનતા ખનાવો આપણને ખતાવી આપે છે. હવાઈ ટાપુથી પશ્ચિમ તરફના પાસિફિક ઉપરની હાલસા અમેરિકાએ હાલ દુરત માટે કદાચ જતી કરી પડે.

(૪)

ઈ સ ૧૯૪૦ સુધી તો ઇંગ્લાંડ સમસ્ત દુનિયામાં સૌથી વિશેષ ખજાનાનું હતું. 'સમુદ્રની મહાગણી'નું ઉપનામ પણ તેને મળી ચૂક્યું હતું. તેનો નૌકા કાફલો કાર્ષણ્ય દેશના નૌકાકાફલો કરતાં અધિકારી હતો. એનિશ આરમેડાને હરાવ્યા પછી પોતાનું આ સ્થાન તેણે અનેક યુદ્ધોમાં સાચી રાખ્યું હતું. સાતે સમુદ્ર ઉપર તેના વેપારી વહાણો ફરતા હતા અને તેનું ગ્લેબલ કરવા માટે નૌકાકાફલો પણ એટલો જ જળવાન રાખવો પડતો હતો. બ્રિટને પ્રથમ પોતાનું સામ્રાજ્ય જમાવ્યું, એ પણ પોતાના વેપારના ઉદ્દેશથી જ એટલે વેપારી માર્ગોની સહીસનામતી જાગવવી એ તેનું ધ્યેય રહ્યું હતું. આ કાર્ય માટે રસ્તાઓના જેટલા જેટલા નાકા હતા તે ખવા તેણે કમજો કરીને ત્યાં ત્યાં ચાણા જમાવ્યા હતા અને દરેક જગ્યાએ કાફલો રાખવામાં આ યો હતો. જિલ્લાલ્દર, માલ્ટા, સુએઝ, એડન, સિંગાપુર, હોંગકોંગ એ ગ્રેબ્રિટનની આખી સગ્લજીની હાગમાગા હતી.

વીસમી સદીની શરૂઆતથી તેના દરિયા વધ્યા. ૧૯૧૪ના યુદ્ધ વખતે તેણે સાગરોની સર્વોપરિતા સાચી રાખી, પણ અમેરિકાનું

પોતાના જોટકું જ સ્થાન સ્વીકારવું પડ્યું. વળી જાપાનની પણ હરીફાઈ નડવા લાગી હતી. કેઈ પણ એ દેશના નૌકાકાફલાના સરવાળા કરતાં પણ ઈંગ્લાંડનો નૌકાકાફલો જાપાન હતો ત્યાં સુધી ઈંગ્લાંડની સર્વોપરિતા અગ્રાધિત હતી. પરંતુ આ નિધિતિ ખલટાઈ. આટલાંટિકમાં અમેરિકા અને જર્મનીની હરિફાઈ શરૂ થઈ. જર્મની લાંગ્યા પછી અમેરિકા તો રહ્યું જ. જૂમધ્યમાં ઇટાલિ તથા ફ્રેંચ તેનાં હરોફ બન્યાં. મુસોલિનીના આગમન પછી ઇટાલિની મહત્વાકાંક્ષા વધવા લાગી હતી. અને હજી આજે પણ જૂમધ્યમાં રોમન વર્ચસ્વ મેળવવા તેની મથામણ તો ચાલુ જ છે. હિંદી મહાસાગરમાં જાપાની વહાણોની અવરજવર શરૂ થઈ હતી. પાસિફિકમાં તો અમેરિકા અને જાપાન બન્ને તેનાં પ્રયત્ન હરીફાઈ થયાં.

યુદ્ધ પછી આ રીતે ઈંગ્લાંડના નૌકાકાફલાને માથે સંરક્ષણનો બોલો વધી પડ્યો, તેના પ્રમાણમાં તેનું જાગ વધ્યું નહિ. ઊલટું મદાયુદ્ધ પહેલાં જોટલાં જહાજો હતાં તે કરતાં ઘણાં ઓછાં જહાજો ૧૯૩૬ ની સાલમાં તેની પાસે હતાં.

૧૯૩૬ માં ઈંગ્લાંડના કાફલામાં ૧૨ મોટી મનવારો, ૬ બારે ફૂઝરો, ૫૪ ફૂઝરો, ૫૧ સબમરીનો, ૮ વિમાનવાહક જહાજો અને ૧૬૯ વિનાશકાઓ હતી. જ્યારે ૧૯૧૪ માં ૬૯ મોટી મનવારો, ૧૦૫ ફૂઝરો, ૩૨૨ વિનાશકાઓ અને ૭૬ સબમરીનો હતી. આટલો બધો ઘટાડો થવાનાં એ કારણો ગણાવી શકાય. પહેલું તો યુદ્ધ કાળમાં તેનાં ઘણાં જહાજો નાશ પામ્યા પછી નવાં જહાજોનું બાંધકામ થયું નહિ. કારણ કે અમેરિકાએ વૉશિંગ્ટન કરાર મુજબ ગ્રેટબ્રિટન પોતાના કરતાં વધી ન જાય એવું બંધન તેના ઉપર નાખ્યું. આથી ૧૯૩૬ સુધી કેઈ ખાસ નવાં જહાજો ઈંગ્લાંડે બાંધ્યાં નહિ. બીજું કારણ, આ વરસો દરમ્યાન ધોયવાદી સિદ્ધાન્તોનું જોર કંઈક વિશેષ હતું. યુરોપમાં નિઃશસ્ત્રીકરણની ચોજનાઓ ચાલતી હતી. એ ચોજના

કઈક સફળ થશે એ આશાએ પણ આ બાધકામ હાથ ધરવામાં આવ્યા નહોતા. આથી ૧૯૩૬ માં તે ૧૯૧૪ કરતાં પણ એટલિટન નમણું હતું જ્યારે આના નાના નૌકાકાફલાને માથે ૮૦ હજાર માર્શલના રસ્તાઓનું રક્ષણ કરવાનો બોલો હતો, આટલાટિક, ભૂમધ્ય અને પાસિફિકના પોતાના સસ્થાનો માયવવાના હતા, અને ૨૦ હજાર વેપારી જહાજોને આ બધા સમુદ્રો ઉપર રક્ષણ આપવાનું હતું.

ઉપર જે ૧૯૩૬ ના આકાશ આખ્યા છે તેમાં નવી દમના જહાજોમાં માત્ર બે મોટી મનવારો, ૩૬ ફૂટરો, ૪૦ સળમરીન અને ૬૫ વિનાશિકાઓ હતી જ્યારે અમેરિકા અને જાપાનનો કાફો બધો જ નવી દમનો તૈયાર થયેલ હતો.

૧૯૩૬ પછી વોશિંગ્ટન કરારો રદ થયા બાદ ઇંગ્લાંડે નૌકાકાફલાનું બાધકામ શરૂ કર્યું ૧૯૩૭ માં ૫ મોટી મનવારો, ૨૧ ફૂટરો, ૫ વિમાનવાહક જહાજો, ૪૬ વિનાશિકા અને ૧૯ સળમરીનો વધવાની હતી તથા જો મુદ્દ શરૂ ન થઈ ચૂક્યું હોત તો ૧૯૪૨ માં ૨૫ મોટી મનવારો, ૭૦ ફૂટરો, ૬ વિમાનવાહક જહાજો, ૭૦ સળમરીનો અને ૧૫૦ વિનાશિકાઓ તૈયાર થવાની હતી પણ એ યોજના પગિપૂર્ણ થાય એ પહેલા જ તેને મુદ્દમાં ઝિતરવું પડ્યું અને ઈંગ્લાંડ ઉપરના સતત બોમ્બ ભાગને અગે આ કાર્યક્રમને ધક્કો પહોંચ્યો.

આટલાટિક અને ભૂમધ્યની જવાબદારીઓ વધી ગયા પછી પાસિફિકમાં ઈંગ્લાંડ રક્ષણ કરવા માટે સાવ પાગળ બની ગયું હતું તેથી તેણે જાપાનની મૈત્રી હમેશા ટકાવી રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો કર્યો કાઈ પણ એક મિત્રની સહાય વગર પાસિફિકના હિત સાચવના એ ઈંગ્લાંડ માટે બિલકુલ અશક્ય હતું આ મૈત્રી પ્રથમ જાપાન સાથે બાધવામાં આવી એ દિસામે જ ઈંગ્લાંડે પોતાના ગજકાગ્યુના ખાદા ગોઠવ્યા હતા ચીનની સાથે જાપાન મુદ્દમાં ઝિતરું ત્યાં મુઠી પણ આ જ વસ્તુ ચાલુ હતી પણ પછી અમેરિકા સાથે આખરે

સકાર માધ્યે પડ્યો કારણ ઇન્દ્રાજી જાપાનની મૈત્રી સાચવવા જોટુ આવું હતું એવું જાપાન આ મૈત્રી સાચવવા આવું નહોતું તેણે તો 'ઇન્દ્રાજી તરફથી આજ્ઞા'ની નીતિ સીકરી લીધી હતી પોતાના નિકામમાં જો કોઈ આડે આવે તે જાપાની સામે થઈને તેમને કચરી નાખવાનો તેણે નિર્ધાર કરી લીધો હતા.

આ નિર્ધારમાં પોતે જોખમ ખેડે છે એવું જાપાનને લાગતું પણ નહોતું ઇન્દ્રાજીની નમણાઈઓનો જાપાનને પૂરા ખ્યાલ હતો ઇન્દ્રાજી પોતાના જે થાણાને મજબૂત બનાવવાનો પ્રયાસ કરી હતો એક હોમકોંગ અને ખીલુ સિંગાપુર કેન્દ્રમાંથી દૂર આવેલા આ સ્થળે એકને લાથે આવરી શકાય એમ નથી, અને તેથી એવું મહત્ત્વ ધરી ગયું છે એવું ધણા નૌબાતાના વિચારોને લાગરા માડ્યું હતું આ બંને થાણા માટે ઇન્દ્રાજીનો નૌબવિચારક એચ સી માર્શવોલ્ડ ૧૯૩૪ માં લખે છે —

“સિંગાપુર થાણાનું મહત્ત્વ અગાઉ જોટું હતું તેટલું આજે મહત્ત્વ નથી કોઈ દરને સુખમે જતા રસ્તામાં ઉતારો કરવાના સ્થળની જોટલી કિંમત ગણી શકાય એટલી જ કિંમત સિંગાપુરની ગણી શકાય પૂર્વનું આપણું એક માત્ર થાણું હોમકોંગ સા નવા જમાનાને યોગ્ય એવી સગવડોની તૈયારી નથી આ સરક્ષણ આજથી ધીસ વરસ પહેલાં હતું તેવું જ આજે પણ છે આમ થવાનું કારણ વોશિંગ્ટન કરાર. આપણે હોમકોંગ માંડ માંડ જાપાનની દયા ઉપર નભાવીએ છીએ એમ કહેવું અત્યંત નહિ ગણાય પાસિફિકમાં આપણા જે અમૂલ્ય હિતો આવેના છે તેનું રક્ષણ કરી શકાય એની આજની આપણી સ્થિતિ નથી એ સત્ય છે, પત્રી લેને એ સત્ય કડવું હોય .. જાપાની મોવડોઓએ અનેક વાર જાહેર મ્યુ ડે કે, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ એશિયન મેમ્બર્સ કોઈ પણ પશ્ચિમ પાસિફિકમાં આવેલા પોતાના સુખો સંસ્કારોની સાચવી શકે એવું નથી.”

૧૯૩૪ માં બોલાયેલા આ શબ્દો કેટલા સાચા હતા એનો આજના બનાવો જણાવવા પછી જગત ખ્યાલ આવે છે અમેરિકાએ મૂકેલા પ્રતિબંધનું આ પરિણામ હતું તેથી ઘણા અંગ્રેજો અમેરિકા ઉપર ગુસ્સે પણ થયેલા હતા ઉપરનો જ લેખક લખે છે.—

“ ૧૯૨૧ પછી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે ગ્રેટબ્રિટનની નૌકા સરક્ષણની નીતિમાં પોતાનું મનઘર્ષુ કગચું છે એમ કહેવામાં માત્ર સત્યકથન કરતાં આપણે કશું જ વધારે કહેતા નથી ” ૧૯૩૬ માં આ કંગરો ગદ થાય ત્યારે એની ફરી પુનઃગૃહિતિ ન થાત એને માટે તે ઘણો આતુર હતો. તે લખે છે, “ ખુશી થતા જેની વાત છે કે આ કરારે ૧૯૩૬ ના ડિસેમ્બરની ૩૧ મીએ ખતમ થાય છે. આ સંધિને પુનર્જીવિત કરનારા પ્રયત્નો ગમે તેના તરફથી થાય તો પણ તેનો મંજૂર સામનો કરવો જોઈએ આ સંધિએ અત્યાગ સુધીમાં જ બ્રિટિશ નૌકાશક્તિને સખત ફટકા લગાવ્યો છે, અને હવે છે કે કદાચ આ ફટકામાંથી એ સત્તા ફરી બેઠી ન પણ થાય ”

બ્યૂરોગ્રનનાની દૃષ્ટિએ આ થાણા આ રીતે ભયમ હોય ત્યારે બ્રિટિશ લોકો પેતાના હિતો કોની સહાયથી જાળવે એ સમ્મુદ્ધે ઇચ્છાક્રમાં બે મત પ્રચલિત હતા આમાં જાપાનની મૈત્રી સાચવી રાખનારા પક્ષનો કેપ્ટન કેનેડી ‘ ડેઇલી ટેલીગ્રાફ ’ માં ૧૯૩૫માં લખતા કહે છે —

“ મિત્ર તરીકે જાપાન સાતું છે, પણ દુશ્મન તરીકે વધુ ભયકર છે એમ શકા નથી ..આપણા પક્ષે આ વસ્તુ વધારે સાચી છે. કારણ કે હોંગકોંગ છૂટું પડી ગયેલું હોનાથી યુદ્ધકાળમાં તેની સ્થિતિ પોર્ટ આર્થર્ જેની કે સિંગાપોર જેવી થવા સભવ છે, જ્યારે ચીન અને શાંગહાઈમાંના આપણા નાના લશ્કરને કોઈ પણ જાતની મદદ મળતી અશક્ય થઈ પડે સિંગાપુરની સ્થિતિ પણ આ કરતા બહુ સારી થવાની આશા નથી ...

“આ કંપના સુખદ તો નથી, પણ જો આપણે એ-નો-અમેરિકન મૈત્રી સંધિને જાપાન સામે રવાના વિચારે. હ-તા હોઈએ તો આ પરિસ્થિતિનો સામનો કર્યો વગર ચારે એમ નથી.”

ગ્રેટબ્રિટનના આ ગદ્યો જાપાનની સાથેના સ્વદેશી વચ્ચે સારી રીતે એમ નથી જોવા જાપાનીઓ પણ માનતા હતા હિંગાટા સિન્સાદુ નામનો એ જાપાની લેખક ૧૯૮૩ થા જ હખે છે - “જાપાની કાફો અને બ્રિટિશ કાફો બંને વચ્ચે ફક્તનાવદ હોય તો એ ગિયતિમાં દૂરપૂર્વમાં, બૃમધ્ય સમુદ્રમાં અને આટલાટિન્માં એક સાથે એ નમગો પડી જશે, પણ જો જાપાની કાફો મિત્ર હોય તો આટલાટિક અને બૃમધ્યમાં બ્રિટિશ કાફો સર્વોપરિ થાય જ્યારે પાસિફિકમાં દિતોના અગ્રણ્યમાં જગા પણ બાધ ન આવે. આગ મત મુજબ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની જો નવેસરથી પુનર્કલ્પના કરવી હોય તો પહેલા જાપાન સાથેની મૈત્રી આવશ્યક છે.”

આથી વિશેષ આધાર આપવાની જરૂર મહેતી નથી પાસિફિકમાં બ્રિટિશ લોકોની સત્તા નમગી પડી મઈ હતી એ હકીકત છે આ બાબતનું જ્ઞાન બ્રિટિશ લોકોને થયું હતું અને મારે જ તેમણે એક બાલુથી જાપાનની મૈત્રી ગમે તે બોલે ચાલુ ગમવા પ્રયત્ન કર્યો કર્યો, અને સાથે સાથે તિમાણને મજબૂત બનાવવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો.

ગ્રેટબ્રિટને ધણા વ-સો સુધી શાંતિવાદ મેળ્યો હતો તેથી તેની શસ્ત્રમામત્રી પણ ધણી ઓછી હતી. જર્મની, જાપાન, ઈટાલિ, ફ્રાન્સ અને રશિયા બધા જ ગળ્યો જ્યારે માત્ર મુઢની તૈયારી ગવા માછળ જ પડ્યા હતા ત્યારે ગ્રેટબ્રિટને મ્યુ કર્યું નહિ ૧૮૩૬ પછી જ્યારે તેની આખા ઝેડડી ત્યારે શસ્ત્રસજ્જતાની આ હરીફાઈમાં તે પાછળ પડી ગયું.

પાસિફિકની બાબતમાં તેની વિગેર નમજાઈ એ હતી કે આ જે ચાલુ વિવાદ તેણે બીજી કશી જ તૈયારી કરી નહોતી. હિંદુસ્તાનમાં લશ્કર ભરતી કરવાની લોકો આગ્રહી કરતા હતા, ગરબાના બોલવાની.

માગણી કરતા હતા, પણ એ બધા તરફ તેણે દુર્લક્ષ કર્યું. હિંદુસ્તાનના કિનારાનું રક્ષણ કરવાનો કોઈ પ્રયત્ન જ જણાતો નથી. હિંદી મહાસાગરમાં સિંગાપુર બાદ કરતાં એક મણુ એવું મથક નથી કે જ્યાં દુસ્મનની સામે યર્ધ શકાય. સિંગાપુર હવે જાપાનના હાથમાં જતાં આખો હિંદી મહાસાગર પણ જાપાનના હાથમાં જાય તો નવાઈ નથી. કહેવત છે કે ‘આકડે મધ અને માખ વિનાનું.’ જિલકુલ અરક્ષિત પ્રદેશો કબજે કરવામાં વાર શી લાગે! ઉપરાંત હિંદી લોકોની તથા બર્માના લોકોની આકાંક્ષાઓ સતોષવાનો પ્રયત્ન ન કર્યો તેથી યુદ્ધ વખતે સક્રિય મદદની આશા ઘણી ઓછી રહી હતી.

સંસ્થાનો બધાં બ્રિટિશ સામ્રાજ્યથી છૂટાં પડવાં લાગ્યાં હતાં. બધાં સંસ્થાનોના હિતસંબધો જુદા જુદા ચલ્યા લાગ્યા હતા. કેનેડામાં અમેરિકાનો આર્થિક પગપેસારો યર્ધ ચૂક્યો હતો. આયર્લેન્ડ અગાઉથી જ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યથી અલગ થવા માગતું હતું, દક્ષિણ આફ્રિકા જર્મની સામેના આ યુદ્ધમાં ન પડે એવું માનનારો ત્યાં પ્રબળ પક્ષ બંધાયો હતો. આસ્ટ્રેલિયા પણ સમજી ગયું હતું કે નિર્બળ બનેલા ટ્રેડબ્રિટનના નૌકાકાફલા ઉપર જે જવાબદારી આવી પડી છે એ જોતાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની પાંખમાં જવું એમાં ડહાપણ છે.

સૌથી મોટી નબળાઈ આજે વિમાનોની છે. છેલ્લાં પચીસ વરસમાં યુદ્ધકળામાં વિમાનોએ અતિ મહત્વનું સ્થાન લીધું છે. આગર નામનો બ્રિટિશ તજ્જ્ઞ લખે છે : “પરદેશનીતિના હથિયાર તરીકે બ્રિટિશ નૌકાકાફલો દુનિયાના કોઈ પણ ભાગમાં સચાર કરી શકતો હતો. જો હવે ટ્રેડબ્રિટનનો પ્રતિષ્ઠા સાચવી રાખવી હોય તો એ કાર્ય માટે વિમાની દળની જરૂર છે.” પરંતુ આ ખ્યાલ ટ્રેડબ્રિટનના મુત્સદ્દોઓને આવ્યો જણાતો નથી તેમને પોતાની જૂની યુદ્ધપદ્ધતિ ઉપર વિશ્વાસ હતો, નૌકાકાફલા ઉપર પણ વિશ્વાસ હતો અને તેથી તેમણે વિમાનો બાંધવામાં ઝડપ ઝળવી નહિ. યુદ્ધની શરૂઆત વખતે

ગ્રેટબ્રિટન પાસે આશરે ૨,૦૦૦ જેટલાં વિમાનો હતાં. આ વિમાનોની ઓટને અંગે જ ફીટની હાર થઈ, લોંગકોંગ ગયું, અને સિંપાથુર પણ ગયું. 'પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ' જેવાં મોટાં જહાજો વિમાનો ન હોવાથી જ ઓવાં પડ્યાં. મલાયામાં પીઠેહક કરતી પડી તેનું કારણ પણ એ જ હતું. આ ઓધપાક આખરે ગ્રેટબ્રિટનને મળ્યો ખરો પણ તેની કિંમત ધણી જારે આપતી પડી.

સૈનિકાની સંખ્યા પણ આજના યુદ્ધને માટે પૂરતી નથી. બ્રિટનની વસ્તી જ ૪ કરોડની છે. આજે એમાંથી ૮૦ લાખ જેટલું લશ્કર તેમની પાસે સજ્જ કરી રાકાયું છે. પણ તે બધાને બ્રિટિશ ટાપુઓમાં જ રાખવામાં આવ્યું છે. અને તેથી પાસિફિકમાં લડવા માટે પૂરતી સંખ્યા મોકલી શકાતી નથી.

આ બધી નબળાઈઓ છતાં બ્રિટિશ લોકો હંમેશા રાખીને લડન આપુ રાખે છે. કારણ કે તેની મદદે અમેરિકા છે. જો યુદ્ધ લાંબો વખત ટકી રહે તો ચર્ચીલ જેવા પ્રખર મુત્સદ્દીઓ આટા-રાખે છે કે આખરે વિજય મિત્ર રાખ્યોતો જ થશે, કારણ અમેરિકાનો શક્તિસરંજામ ત્યારે રણમેદાનમાં જ્યાં જરૂર હશે ત્યાં પહોંચવા લાગશે ત્યારે તેની સામે બીજી કોઈ શક્તિ ટકી નહિ રહે એવો તેમને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. અને તે આશામાં તેમને ઉત્સાહિત કરનાર બધા ભૂતકાળ તેમની પાછળ ઊભો છે.

પૂર્વમાં જે ત્વરિત ગતિએ જાપાનને વિજય મળ્યો છે તેનું 'મોટું' અને મુખ્ય કારણ બ્રિટિશોએ જાપાન ઉપર રાખેલો આધાર છે. દૂરપૂર્વમાં જાપાન સાથે લડવા માટે કદી અંગ્રેજોએ ગચુનરી કરી જ નહોતી. તેથી આખરે ત્યારે જાપાન સામે લડવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે રક્ષણ થઈ ન શક્યું. ૧૯૪૨ ના જાનેવારીની ૨૭ મીએ વડા પ્રધાન ચર્ચીલે આ જાપાનનો ખુલ્લો એકચાર કર્યો. તેણે કહ્યું: "જાપાનના આક્રમણની સામે દૂર પૂર્વનું અસરકારક સંરક્ષણ થઈ શકે એવી તૈયારી કરવાનો અમને અવકાશ મળ્યો જ નથી. જ્યાં સુધી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ યુદ્ધમાં ન કંપેડાંવે ત્યાં સુધી જાપાનની સાથે

કોઈ પણ ભોગે અથડામણમાં ન આવતું એ અમારી કેબિનેટનો નિર્ધાર હતો. . . . આપણે બર્મામાં પણ એ કારણે થોડા વખત માટે બંધ કર્યો હતો. ગ્રેટબ્રિટન કે બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય એકલે હાથે એક તરફથી જર્મની અને ઇટાલીની સામે ખુદ બ્રિટનમાં, બૃમધ્યમાં, આટલાંટિકમાં અને મધ્ય પૂર્વમાં પણ લડાઈ આપે અને સાથોસાથ બર્મા, મલાયા અને દૂર પૂર્વની બીજી જગ્યાઓએ ૭૦ ડીવીઝનો, દુનિયાનું ત્રીજા નંબરનું નૌકાબળ, મોટું વિશાળ વિમાનદળ અને આઠથી નવ કરોડની ખડતલ યુદ્ધપ્રિય પ્રજા ધરાવતી જાપાન જેવી શક્તિ સામે લડાઈ આપવા તૈયાર હોય એવું બનવાનો લેશમાન પણ સંભવ હતો નહિ અને હોઈ શકે પણ નહિ.”

જાપાનની સામે મિત્ર રાજ્યોના બળની ગણતરી કરવામાં આવે ત્યારે ગ્રેટબ્રિટન અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના સંયુક્ત બળની વાત કરવામાં આવે છે. પણ આ સંયુક્ત બળનો સરવાળો જ મોટો છે, ન્યારે એ બળ આટલાંટિક, બૃમધ્ય, અને પાસિફિકમાં વેરાયેલું પડ્યું છે. એટલે દૂર પૂર્વમાં પાસિફિકની સ્થિતિ નબળી જ હતી. જાપાનનું પોતાનું નૌકાબળ બધું જ દક્ષિણમાં એક જ જગ્યાએ વાપરવાનું હોવાથી આ સ્થળે આખરે જાપાનનું જ નૌકાબળ વિશેષ ગણી શકાય. જો યુદ્ધ લાંબું ચલાવી શકાય તો પાસિફિકમાં જાપાન કરતાં મિત્ર રાજ્યોની શક્તિ વરસે બે વરસે વધતી સંભવ છે ખરો; પણ જે રીતે હોંગકોંગ, મનિલા, મિડવે, વેઈકે, ગુઆમ, બોર્નિયો, સિયામ, મલાયા, બર્માનો દક્ષિણનો ભાગ અને ઇન્ડો ચીનાપુરનું પતન થયું છે, એ રીતે ગ્રેટબ્રિટન અને અમેરિકા માટે આ વરસ ધણું કટોકટીનું ગણાય. ઇન્ડો ચીનાપુરનું મુખ્ય થાણું જાપાન પણ ગયું. હવે એક બાજુ હિંદુસ્તાન અને બીજી બાજુ ઓસ્ટ્રેલિયા ઉપર આધાર છે. જાપાનના પાન મુખી તો પૂરતા પ્રમાણમાં કુમક પહોંચાડી શકાઈ નથી. એ કુમક પૂરતા પ્રમાણમાં પહોંચાડીને હવે પછીથી પીઠેહકના કાર્યક્રમને તિલાંજલિ આપવાનો નિર્ધાર કર્યો હોય એમ જણાય છે.

][૯] દક્ષિણ મમુદ્ર તરફનો ધસારો

જાપાને દક્ષિણ તરફ ડિસેમ્બરની ૮ મીએ કરેલા ધસારા પછી ખરી રીતે વિશ્વયુદ્ધ શરૂ થયું જાપાન ધરી ગયોનું એક સૂચક છે. છતાં આજ સુધી જાપાન યુદ્ધમાં ઊતર્યું નહિ, પણ અગાઉ આ જ સમય તેણે કેમ પસંદ કર્યો? અને જે હેતુથી સામ્યવાદ વિરોધી સઘ બનાવવામાં આવ્યો હતો તે મુજબ રશિયા ઉપર હુમલો કરવાને બદલે અમેરિકા અને બ્રિટન સામે જ કેમ હુમલો શરૂ કર્યો?

જાપાનની નજર દક્ષિણ ખાણ આવેના પ્રદેશો તરફ ધણી વખતથી હતી જ એ આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ સાઇમીરિયા ઉપર ચડાઈ કરવામાં જર્મનીને મદદગાર થઈ શકાતું હતું, પણ તેનાથી જાપાનને ઝાઝો લાભ ન મળતો. પૂર્વ સાઇમીરિયાનો મુલક ફ્રાન્સ છે, અને જે કંઈ સમૃદ્ધિ છે તે બદરના લાગમાં છે, સમુદ્રમાં ઉપર ધણી જૂજ છે આજલા લાભ ખાતર જોખમ ધણી મોટું ખેડવું પડે એમ હતું રશિયાના વાડીરોડેક બદરનો જો સમયસર જાપાન નાશ ન કરી શકે તો જાપાનના કાગખાનાનો નાશ કરવાનું કાર્પ વ્હાડીરોડેકના વિમાનો સરળતાપૂર્વક કરી શકે એની સગખામણીએ દક્ષિણના પ્રદેશો તરફ જવામાં જોખમની દૃષ્ટિએ લાભ વિશેષ છે

જાપાની નૌકાખાતાનો અમલદાર કેપ્ટન ઓટાકુ ૧૯૪૦ ના ઓકટોબરમાં કહે છે: “પરદેશમાં મહાન સાહસો ખેડવાની તમન્ના દરેક જાપાનીના લોહીમાં બહુ જૂના જમાનાથી છે. સમશીતોષ્ણ કટિબંધમાં ઊછરેલ આપણે જાપાનીઓ ઉત્તર કે દક્ષિણ ગમે તે જાનુએ આગળ જવા સમર્થ છીએ. જરૂર પડે ત્યારે આપણે ગમે તે ખૂણે પહોંચી શકીએ એવી આપણામાં શક્તિ છે. આ રીતે શાહી નૌકા કાફલાની સાથે સહકારમાં પરદેશોમાં આગળ વધવાનું કાર્ય આપણે ન કરી શકીએ ? હું માનું છું કે, અત્યારની પરિસ્થિતિની ગંભીરતા લક્ષમાં લેતાં આપણા જેવી દરિયાખેડૂ પ્રજા માટે એક જ ચર્ચાને મજબૂત બનવાનો અને લોખંડ અને અગ્નિનો ગોળો બનીને આપણી સમક્ષ આવી પડેલી મુસોનતોનો સામનો કરવાનો આ સુંદર અવસર છે. પૂર્વ એશિયાનું મંડળ સ્થાપવાનો આ જ સમય છે, અને એ નીતિ માટે આપણે દક્ષિણ તરફ આગળ વધવું જરૂરી છે.”

જાપાન અને અમેરિકાનો વેપાર ઘણો મોટો હતો. ચીન-જાપાનના મુદ્દ દરમિયાન અમેરિકા જેમ ચીનને માલ મોકલતું હતું એમ જ જાપાનને પણ મોકલતું હતું. અને તેલ તો તેણે ઘણા વખત સુધી મોકલ્યા કર્યું. જાપાનના સામાન્ય ઉદ્યોગો તથા યુદ્ધને અંગેના ઉદ્યોગોનો ઘણો આધાર આ વેપાર ઉપર હતો. વળી મેટલિટનના અધિકાર તળેના મલાયા વગેરે દેશોમાંથી પણ જાપાનને માલ મળતો હતો. આસ્તે આસ્તે ચીનને દહાવી રાખવાની નીતિનો અમલ થતો ગયો. તેમ તેમ જાપાનને મોકલવાના માલ ઉપર પ્રતિબંધો મુકાયા લાગ્યા. અને છેલ્લે છેલ્લે લગભગ બધી જ વસ્તુઓ ઉપર પ્રતિબંધો મુકાયા. એથી સાથે જ જાપાનનો જે માલ અમેરિકા આવતો હતો તેના ઉપર પણ અંકુશો મુકાયા. એટલે જાપાનને માલની મુશ્કેલી નડવા માંડી. આ મુશ્કેલીમાંથી છૂટવા માટે યુદ્ધ અનિવાર્ય થવા લાગ્યું હતું.

ઈ. સ. ૧૯૪૧માં ગુમ્પેઈ સેકાઈન (Gumpei Sekine) લખે છે: “જેમ આપણી પરિસ્થિતિ, વિશેષ ગંભીર થતી ગયી છે

તેમ તેમ દક્ષિણ તરફ જવાની જરૂર વધતી જાય છે આપણા બધા જ પ્રજા જેવા કે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, સોવિયેટ યુનિયન, ચીન, યુરોપ અને ખુદ આપણા દેશના-નો નિકાલ આમા આવી જાય છે આ રીતે આપણે એક કાંચે પાચ પક્ષીઓ મારીએ છીએ. બૃમધ્યમાં એટલિન્ટનને સફળતા મળે અને પ્રેસિડેન્ટ રૂઝવેલ્ટ છેલ્લી ધડીએ યુદ્ધમાં જીતરીને યુદ્ધ જીતવામા મદદ કરે ત્યા સુધી ગહ જોવામાં આપણે જોખમ ખેડીએ છીએ. એટલુ જ નહિ, આપણે એ પણ જાણવું જોઈએ કે જાપાન દક્ષિણ તરફ આગળ ન વધે એ માટે રૂઝવેલ્ટ મીઠા મીઠા શબ્દો પણ જોલશે આવી કેપ્ચર યુક્તિમા આપણે ન ફસાઈ જઈએ એ આપણે જોવાનું છે, નહિ તો પાછળથી આપણે તે માટે ભૂરી રીતે પરતાવું પડશે”

આમ દરેક પ્રશ્નના ઉકેલ માટે દક્ષિણ તરફ આગળ વધવાના વિચારો માટે જાપાનમા આગ્રહ ગંજવામા આવતો હતો

૩ળી યુરોપમા ચાલતા યુદ્ધનો પણ લાલ લઈ લેવો હતો. જર્મની સાથેના યુદ્ધમા એટલિન્ટ એટલુ બધું ઝડપવાયેલુ હતું કે પૂર્વ તરફ તે ધ્યાન આપી શકે એવું નહોતું અમેરિકા પણ ધ્યાન આપી ન શકે એટલે આ જ વખત એવો ઉત્તમ હતો કે જ્યારે દુશ્મનો બીજી જગાએ રોકાઈ ગયા હોય ત્યારે પૂર્વમા પોતે એકલે હાથે કામ સફળતાપૂર્વક પાર ઉતારી શકે

દક્ષિણ તરફ જવામા ધિન અને અમેરિકા બે મત્તાઓનો સામનો જાપાનને કરવો પડે તેમા સ્પિન તે યુરોપમા-આટલાટિકમા રોકાયેલું હતું જ પણ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ પણ ધીમે ધીમે તેમા બહુ જીતરતું જતું હતું યુરોપમા ધિન હારે તો અમેરિકા ભયમા મુકાઈ જવાનો ડગ હતો. સ્પિન હાગતા આખા યુરોપ ઉપર જર્મનીની સત્તા જનમી જતી પડી આફ્રિકાનો પણ તે સહેવાઈથી કબજો લઈ લે આફ્રિકાને પશ્ચિમ કિનારે આવેલ ડાકર જદરેથી દક્ષિણ અમેરિકા માત્ર ૧૮૦૦ માઈલ

હુ છે ત્યાંથી જન્મી દક્ષિણ અમેરિકાનો કબજો લઈ લે અને પછી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઉપર જ ધા કરે એવો તેને ડગ ગહે છે તેથી યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સને સ્પિટનનું યુદ્ધ એ પોતાનું જ યુદ્ધ છે એમ લાગવા માડ્યું. સ્પિટનને ટકાનવું હોય તો તેને માન પૂગતા પ્રમાણમાં મોકલવો જોઈએ, સ્પિટનના વહાણોદ્ધાર એ માલ પહોંચતો ન મગી શકાય તો અમેરિકાના વહાણોમાં પણ એ માલ પહોંચાડવો જોઈએ, અને જન્મનું સમમરીતો જો એ જહાજો ઉપર હુમલો કરે તો તે જહાજોનું રક્ષણ પણ આખરે અમેરિકાએ જ હવું જોઈએ એક પછી એક આ જ રીતે અમેરિકાએ પગલા ભર્યા એ રીતે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની આટલાટિકની જળામદારી ઘણી વધી પડી હતી એ જળામદારી જતી કરીને પાસિફિકમાં એ પૂરતું ધ્યાન નહિ આપી શકે એ ગણતરી જનપાને કરી લીધી.

ધીમે ધીમે પાસિફિકના ચાણા અમેરિકા મજબૂત કરવા લાગ્યું હતું. પર્લ હાર્બરથી મનિલા સુધીના ચાણાઓમાં સત્ત્વરે જન્મ અને નૌમકાફલો એટલો કરવામાં આવતો હતો. સિંગાપુરનું રક્ષણ પણ અમેરિકાને કાફલાને સોંપવાની વાતો હવામાં ઊડવા લાગી હતી. જો સિંગાપુર સુધી અમેરિકાનાં બધા જ ચાણા મજબૂત થઈ જાય તો જનપાનને એ જતે દહાડે લારે પડે દશમન પોતાના ચાણા આ રીતે મજબૂત બનાવે એની ગાહ જનપાન શા માટે જુએ ? તેણે તો એ તૈયારી પૂરી થાય એ પહેલા જ ધા મરી લેવો જોઈએ.

જનપાની લોકોને મનિલા વગેરે ચાણાનો ઝાઝો ડગ નહોતો. તેમને ખરેખરે ડર સિંગાપુરનો હતો. કાગળ કે ત્યાં છે ના દિવસોમાં તરતો ધક્કો આવી પહોંચ્યો હતો તથા સિટિસ કાફલાની જે મોગી મનવારો પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ અને રીપબ્લિક આનના માટે ગાના થઈ ચૂકી હતી સમુદ્ર રસ્તે સિંગાપુર મજબૂત હતું પણ જમીન તરફથી રક્ષણ પૂરતું નહોતું. આમ ન હોવાનું કાગળ એ માણુ મલાયા

દ્વીપકલ્પ અંગ્રેજોને જ તોળે હતો. વચ્ચે આવેલું સિયામ છેડલી ધડી સુધી મિત્ર રાજ્યોને પકષે લડશે એવું સ્પષ્ટિય મુત્સદ્દીઓ માનતા હશે. એટલે તેમણે મલયાના સંરક્ષણની તૈયારી ન કરી. તેથી જાપાની લોકોએ એ જાલુથી જ સિંગાપુર ઉપર હુમલો કર્યો, અને ત્યાંથી જ આખરે તે લીધું એ આપણે જાણીએ પણ છીએ. એટલે સિંગાપુર લેવા માટે નબળો જાણુ તેમણે શોધી રાખી હતી.

ગ્રેટબ્રિટનને જર્મની પૂરી શિક્ષત આપે તો બ્રિટન નબળું પડી જાય. તે વખતે જાપાને આ પ્રદેશ કબજે કરી લેવો એવું માનનારો એક પક્ષ હતો. જ્યારે નાવિકોનો એક પક્ષ એમ માનતો હતો કે આ બનાવ બને ત્યાં સુધી રાહ જોવામાં નુકસાન છે. જર્મની નો ગ્રેટબ્રિટનને હરાવે તો પછી હિંદ, સિંગાપુર અને દક્ષિણના આ બધા દાપુઓ ઉપરનો જાપાનનો હક્ક તે સ્વીકારશે જ એની શી ખાતરી? હિંદ અને આ ભાગ ઉપર તો બધાની જ નજર છે. જર્મની યુદ્ધમાંથી પરવારે તેની રાહ જોવા વગર જ આ પ્રદેશોમાં જાપાન ઘૂસી શકે તો પછી જર્મની તેને આ પ્રદેશોમાંથી હાંકી મૂકી શકે નહિ. આ ખાતર પણ તેને ઉતાવળ કરવી જરૂરી હતી.

સામ્રાજ્યાર વરસ પૂરાં થઈ ગયાં હતાં ચીનનું યુદ્ધ પૂરું થતું નથી. એનું કારણ અમેરિકા અને ગ્રેટબ્રિટન તેને મદદ આપીને ટકાવી રાખે છે. પ્રથમ આ મદદ હિંદી ચીનમાંથી જતી હતી. ત્યારે પછી રંગૂન બંદરે માલ જીતરીને ત્યાંથી જમીન રસ્તે ચીનમાં જવા લાગ્યો. અહીં એક રસ્તો બાંધવામાં આવ્યો છે જે બર્મારોડના નામથી ઓળખાય છે. આ બર્મારોડ બંધ થાય તો જ ચીનની લડાઈનો નિકાલ આવે. એ માટે સિયામ અને મલાયામાં થઈને બર્મા ઉપર અધિકાર મેળવી લેવો જોઈએ અને રંગૂનને નકામું કરી નાખવું જોઈએ. દક્ષિણમાં ગયા વગર આ ન બને. બર્મારોડ બંધ કરવો એ પણ દક્ષિણ તરફ જવાનું એક મહત્ત્વનું કારણ હતું.

આ બધાં કારણો તેને તાત્કાલિક દક્ષિણમાં યુદ્ધ શરૂ કરવા માટે પ્રેરતાં હતાં. વળી નૌકાકાફલાને હજી સુધી ખાસ કામ મળ્યું નહોતું. ચીનના યુદ્ધમાં કે મંચુકુઓમાં પણ ખુશ્કી લશ્કરે કામગીરી કરી હતી; નૌકા કાફલાને હવે પોતાનું પરાક્રમ કરી બતાવવું હતું. તેમને પોતાની શક્તિ ઉપર અને ઐટલિટનની તથા અમેરિકાની અત્યારની નિર્બળતા ઉપર વિશ્વાસ હતો એટલે તેઓ હવે બે ઐઞ નાવિક શક્તિઓ સામે આથ લીડવા માગતા હતા. ઐટલિટન અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ બંને સામે યુદ્ધમાં ઊતરવું એ જાપાનીઓ માટે મહાન જવાબદારી હતી. તેમના આખા ઇતિહાસમાં આવી ગંભીર પણ ભાગ્યે જ આવી હશે. અમેરિકા આટલાંટિકમાં 'પૂરેપૂરું' સંડોવાઈ જાય એ તકની તેઓ રાહ જોતા હતા અને બધાં વેપારી જહાજોને રાસ્તસજ્જ કરવાનાં અને આટલાંટિકમાં વળાવિયા કાફલો મોકલવાના નિર્ણય પછી પાસિફિકમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ખ્યાન ન આપી શકે એવી પરિસ્થિતિ પેદા થતાં જાપાને પોતાની માગણીઓ જોરથી શરૂ કરી. અમેરિકાએ સ્વીકારી નહિ. ઐટલિટનને તો અમેરિકાને પગલે પગલે ગથા વગર છુટકો નહોતો એટલે તેણે પણ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ યુદ્ધમાં ઊતરે કે તુરત જ યુદ્ધમાં ઊતરવાની ઘોષણા કરી અને હજી અમેરિકા સાથે વૉશિંગટનમાં વાટાઘાટો ચાલુ હતી ત્યાં જ પર્ક હાર્બર ઉપર હુમલો શરૂ થઈ ચૂક્યો.

[૧૦] નવી વ્યવસ્થા

અહીં દુનિયામાં જે એક પ્રકારની વ્યવસ્થા ચાલે છે તે બરોબર બંધ બેસતી નથી એમાં કંઈક ફેરફાર કરવાની આવશ્યકતા છે એવું ઘણા માનવા લાગ્યા છે જે લોકો જૂની વ્યવસ્થામાં માને છે તેઓ પણ સિદ્ધાંતો એના એ ગંભીર પણ કંઈ નવા પ્રકારના ફેરફારો તો કરવા માગે જ છે. એને માટેની જુદી જુદી યોજનાઓ પણ મૂકવામાં આવે છે જાપાને પણ પોતાની યોજના નજૂ મરી છે. આજે ત્યારે જાપાન એશિયાખંડમાં આગળ વધી ગયું છે ત્યારે તે આ બધા વિષયો પછી શું કરવા માગે છે તેનો ખ્યાલ મેળવવો આવશ્યક છે.

આજે દુનિયામાં જે પરિસ્થિતિ છે એ શા માટે પ્રતિકૂળ છે ? દુનિયાના અનેક ફેરફારોની પાછળ આર્થિક કારણોનો ધોરણ મોટો હિસ્સો હોય છે જેમ ઉપાદાનની પદ્ધતિમાં ફેરફાર થતા હતા છે તેમતેમ ગાંઠીય તથા સામાજિક બંધારણમાં પણ ફેરફાર થતા ગયા છે જે જમાનામાં બેતીના ધંધાનું વિશેષ મહત્ત્વ હતું તે જમાનામાં બેતી અને તેને અંગેની જરૂરિયાતો અમુક વિસ્તારમાં થી પૂરી પડી રહેતી હોય તો એ વિસ્તારનું એક રાજ્ય બનતું અને

એ ગળ્યમા જુદા જુદા ચ્યગોએ જે જે ઉત્પાદન થતુ તેની અદર અદર આપને રી લેવામા આવતી

જ્યારથી દુનિયાના ખીજ દેશો સાથેના વહેનાગના સબધો વધી ગયા ત્યાગથી વેપારને મહત્વ મળ્યુ અત્યારે લોકો દુનિયાના એક ખૂણામાથી ચીજો લઈને બીજે ખૂણે પહોચાડે છે અને જરૂરિયાતો સતોષે છે ઔદ્યોગિક પ્રગતિ થતા તા જૂના જમાનાની સગહો બધી નામી થઈ ગઈ અને નવી સગહો રચવા માટે યુદ્ધો થવા લાગ્યા ઔદ્યોગિક યુગમા ઇંગ્લાડ જેવા દેશો માત્ર કાગખાનાનો જ માન પેા. મગવા લાગ્યા, જનાર જેને કાચો માવ ઉત્પન્ન કરવાની વિશેષ સગવડ હતી અને જે ઉદ્યોગોને ખીનરી ન શક્યા તે દેશો કાચો માન તૈયાર કરવા લાગ્યા પછી આ બન્ને દેશો અગસપગસ એ ખીજની વસ્તુઓની આમ લે મે એ પ્રમારની વ્યવસ્થા ચાલી આજે ઇંગ્લાડ પોતાની ઘણી જરૂરિયાતની ચીજો પરદેશથી મગાવે છે આથી ઇંગ્લાડનુ ગળ્ય માત્ર પોતાના ૪ દેશમા હોય એજુલુ પૂરતુ નથી કાગખા પોતાના કાગખાના ચનાનવા માટેના કાચા માનને માટે એને પરદેશ તરફ નજર નાખતી પડે છે અને માલ બનાવ્યા પછી એને વેચના માટે પણ પરદેશ તરફ જ જોવાનુ ગહે છે પરદેશના લોકો ઇંગ્લાડને આ કાચો માલ આપનાનુ અથવા તેનો પાકો માન લેનાનુ બધ રે તો ઇંગ્લાડની ચાર કરોડની વસ્તી નબી નહિ શકે તેના કાગખાના બધ પડી જાય એની અર્થવ્યવસ્થા ભાગીને જુકો થઈ જાય તેણે પોતાના ઉદ્યોગોની જે રચના કરી છે તેમા કાચો માલ સતત મળ્યા કરે એ માટે કાચા માનના પ્રદેશો ઉપરનો કાજૂ આવશ્યક છે, તેમ જ પાકો માન વેચાય એની પણ ખાતગી તેને હોતી જોઈએ એ માટે બજારો ઉપરનો કાજૂ પણ આવશ્યક છે આ ન્ને ઉપરનો કાજૂ ગખવા તેણે તે તે પ્રદેશો ઉપર કાઈને કાઈ બનાવે રાજકીય અધિકાર પ્રાપ્ત કરી લેવો જોઈએ એના પ્રમાણમા એની રાજકીય સરહદો મોતી થતી જ જોઈએ જો આના પ્રેશો દૂર આ ના હોત

તો ત્યાં સુધીનો રસ્તો પણ તેના હાથમાં હોવો જોઈએ, નહિ તો સહેલાઈથી બીજા કોઈ એ વ્યવહાર તોડી નાખે.

નવા જમાનામાં આ જે પરસ્પરાવલંબન વધ્યું છે તેનો ખ્યાલ રાખીને રાજકીય સીમાડાઓ દોરાવા જોઈએ. પણ રાજકીય સીમાડાઓ બધી વાર આ રીતે દોરી શકાતા નથી. એમાં યુદ્ધો કરવાની જરૂર પડે છે. યુદ્ધોમાં જેનું બળ વધારે તે આખરે કાબે છે. આજના ઔદ્યોગિક યુગમાં ફાંસ અને જર્મની વચ્ચેની રાજકીય સરહદ પોસાઈ શકે એમ નથી. અને એથી જ આ જે પ્રદેશ વચ્ચે વારંવાર યુદ્ધો થતાં જોઈએ છીએ. કોઈ વાર એક દેશ જીતે છે તો કોઈ વાર બીજો દેશ, પણ એનો આખરી નિકાલ તો ઉદ્યોગો બરાબર ચાલવા માટે તે સરહદની આસપાસ આવેલ કાલસો અને સોખડનો એક જ ઉપયોગ સરળતાથી થઈ શકે એવી કોઈ વ્યવસ્થા રચવાય ત્યારે જ આવે.

ઔદ્યોગિક યુગમાં દરેક દેશનાં કારખાનાં મોટાં થાય છે, અને કારખાનાંની પદ્ધતિ જ એવી છે કે કારખાનાં જેમ મોટાં થતાં જાય તેમ તેને કાચો માલ વધારે ને વધારે જોઈએ. એ જો પોતાની જ સરહદમાંથી ન મળતો હોય તો બીજાની સરહદમાંથી વિશેષ ને વિશેષ પ્રમાણમાં મળ્યા કરવો જોઈએ. મળ્યા કરે એવી નિશ્ચિતતા પણ હોવી આવશ્યક છે, જેમ કારખાનું મોટું થાય તેમ ઉત્પાદન વધે, એને માટે બજારો પણ જોઈએ જ. અને એ બજારો બીજા કોઈ ઔદ્યોગિક સત્તા ઝૂંટવી ન જાય તેની ખાતરી પણ જોઈએ. રાજકીય અધિકારો વગર આ બધું શકે નહિ. દ્વિંદુરતાન ઉપર જો ટ્રેટિપીટનનો રાજકીય અધિકાર ન હોય તો દ્વિંદ પોતે ઈંગ્લાંડનો માલ ખરીદવાને બદલે પોતે જ પોતાનું ઉત્પાદન કરી લે, અને ઈંગ્લાંડને એટલો ધક્કો લાગે જ. દ્વિંદ ઉપર જો રાજકીય સત્તા હોય તો જ દ્વિંદના પોતાના ઉદ્યોગની ખોટવગી અટકાવી શકાય. માંચિન્ટરનો માલ દ્વિંદમાં આગ્યા કરે એને માટે ધણાં

વગરો સુધી આપણા દેશના મિલ ઉદ્યોગોને અનેક પ્રકારના બધ મોથી રૂંધી લેવામા આવેલો એ વાત જાણીતી છે વળી જાપાની સસ્તો માલ દિદની બજારોમા ઇચ્છાકની હરીફાઈ કરના આવતો હોય તો રાજકીય સત્તાને જોરે તેની સામે ભારે જકાતો નાખીને તેને અટકારી પણ શકાય આમ રાજકીય સત્તા હોવી જરૂરી આવશ્યક છે એ સમજી રાખવું એવું છે

જના સુધી ઔદ્યોગિક દેશો ઝોજા હતા ત્યાં સુધી આ હરીફાઈ તીવ્ર નહોતી પણ આજે હવે દરેક દેશ એ માર્ગે જવા લાગ્યો છે અને દરેક દેશ કારખાના કાઢીને માલનું ઉત્પાદન કરવા લાગ્યો છે દરેક દેશને તેને અંગે કાચો માલ મળ્યા કરે તેની ખાતરી, માથ વેચવા માટેની પોતાના જ અકુશ તથાની બજારો તથા પોતાના દેશથી એ સ્થળો સુધીનાં રસ્તા ઉપરનો અકુશ જોઈએ જ તો જ એ દેશના ઉદ્યોગો અને તેને અંગે બીજી થયેલી વ્યવસ્થા ટકી શકે પણ બધા દેશો આ પ્રમાણે ખરી શકતા નથી

જે દેશો નાના છે તે દેશો આજના ઔદ્યોગિક યુગમા મારખાનાઓ શરૂ કરે અને સારી રીતે ચલાવી શકે એ શક્ય નથી કારણ કે મોગા ઉદ્યોગોને ક્ષેત્ર પણ મોટું જોઈએ આથી કોઈ મોટા ઔદ્યોગિક દેશની પાખમા તે ગહે છે આવા નાના દેશો સ્વતંત્ર કહેવાવા છતાં તે મોટા ઔદ્યોગિક દેશના તામેદાર જ હોય છે તે દેશ કહે તે પ્રમાણે આ દેશોએ કરવું પડે છે અને એથી જ આજે ૭૦ જેટલા નાના મોટા રાજ્યો હોવા છતાં ગ્રેટબ્રિટન, અમેરિકા, રશિયા, જર્મની જાપાન, ઇટાલિ વગેરે દેશોનો જ અવાજ સભળાય છે, અને આ દેશો જ પોતાનું ધાર્મ્ય કરી શકે છે આ રીતે આજનું રાજકીય ચોડા દેશોનું ચર્ચા ગયું છે કારણ એ દેશોએ પોતાની આસપાસ પોતાનું મહત્ત્વ રાખ્યું છે— જેમ સૂર્યની આસપાસ સૂર્યમાળા હોય છે તેમ

જે નવા ફેરફારોની વાત આવે છે તેના મૂળમા પણ આ જ

વસ્તુ કે જે મોટા દેશોએ આજે દુનિયામાં નાના મોટા પ્રદેશો છૂતીને પોતાના મડલો ગ્રમ્યા છે તે તથા બીજા કેનાક દેશો જેઓ ઔદ્યોગી-કણ્ય કરના માડયા છે, પણ જેમને કાયા માન માટે કે મજર માટે બહાર નજર નાખતા એના પ્રેરો જણાતા નથી તેઓ વચ્ચે હનીર્ષ છે તેઓને પણ આવા પ્રદેશો જોઈએ છે આવા દેશો તે જર્મની, જપાન, ઈટાલિ છે તેથી જ તેમણે સવ ગ્રમ્યો છે ગણ્ય તેમના હિતો એક છે અને શ્રેષ્ઠિતન, ફ્રાન્સ અમેરિકા, હોનાડ જે મુનિકા દવાની મેઘ છે તે તેની પામેથી પોતે પડાવી લેવા માગે છે

જૂની વ્યવસ્થા તે ઉપર જણાવી તે છે એમા શ્રેષ્ઠિતન, ફ્રાન્સ, અમેરિકા, હોનાડ જેવા સામ્રાજ્યો છે, અને એમણે પોતાના અધિકાર, પ્રભાવ કે ગ્લણ્ય તથા દુનિયાને વહેંચી લીરી છે જપાન, જર્મની વગેરે નવી વ્યવસ્થા માગે છે જેમા તેઓ હવે દુનિયાને પોતાના અધિકાર કે પ્રભાવ તથા રાખવા માગે છે આજે યુદ્ધ થાય છે કાગણ્ય કે આ નવા દેશોને મુનિકા મળતા નથી તેમની એ આકાંક્ષાઓ જો સતોષાય તો યુદ્ધોને મરણ ન રહે એટલે નવી વ્યવસ્થા થતા તેમની નાજબી આકાંક્ષાઓ સતોષાગે અને દુનિયામા સુખ અને શાંતિ પ્રવર્તે એમ માનવામા આવે છે તેથી જ આ નવી વ્યવસ્થાની યોજનાઓ ગૂઢ કરવામા આવે છે

જૂની વ્યવસ્થામા સુખશાંતિ ન મળી શક્યા એ તો અજો જાણીની વાત છે અને એટલે જ યુદ્ધ પછી જે નવી વ્યવસ્થા કરવામા આવશે તે કેના પ્રમગની હશે તેની આંછો રૂપરેખા પ્રખ્યાત આંટનાટિક આર્દ્રમા દોરેન જોવામા આવે છે આ સન ની મુખ્ય કેનમે આ જાતની છે

- (૧) મિત્ર ગજોને કાઈનો મુનક લઈ લેવાની શૂખ નથી,
- (૨) ની સરહદો બદલાવી હોય તો જે પ્રદેશની સરહદ બદલી હશે

તેમના સ્વતંત્ર મત વિરુદ્ધ એવા ફેરફારો નહિ કરવામાં આવે. (૩) દરેક દેશ પોતાનું રાજ્યતંત્ર કેવા પ્રકારનું હોવું જોઈએ તે પોતે જ નક્કી કરશે. (૪) જે દેશોનું સ્વાતંત્ર્ય છીનવી લેવાયું હશે તેને તે પાછું આપવામાં આવશે. (૫) અત્યારની જવાબદારીઓને માન આપીને બધા જ દેશોને કાયો માલ જોઈતા પ્રમાણમાં મળી રહે એ તરફ ધ્યાન આપવામાં આવશે. (૬) બધા દેશો પોતપોતાની સરહદોમાં શાંતિપૂર્વક અને સુખથી રહી શકે એ તરફ ધ્યાન આપવામાં આવશે. (૭) સમુદ્રો દરેક પ્રજાને માટે ખુલ્લા રાખવામાં આવશે જ્યાં છૂટથી હરીફરી શકાય. (૮) જે દેશો લશ્કર રાખે તેો જોખમકારક છે એમ અનુભવથી જણાયું છે તેમનું નિ:શસ્ત્રીકરણ કરવામાં આવશે, અને પછી તુરંત જ અંગ્રેજો અનુકૂળ થતાં બધા જ દેશોમાં શસ્ત્રો ઉપર પ્રતિબંધો મૂકવામાં આવશે.

આજની લોકશાહીઓ જે હેતુ ખાતર યુદ્ધ કરી રહી છે તેનું અંતિમ ધ્યેય ઉપર મુજબનું છે શબ્દો સુંદર છે, પણ યુદ્ધ હજી ચાલુ છે ત્યારે પણ હિંદુસ્તાન જેવા દેશનું આમાં કયા સ્થાન છે તેનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો જણાતો નથી. આજ સુધી હિંદુઓ જવાઓ મળ્યા છે તે આપણા અનુભવની વાત છે. એટલે સ્વતંત્ર દેશ, સ્વતંત્ર મત વગેરે વસ્તુઓનો કેટલો અર્થ થવાનો છે તેનો ખ્યાલ આપણને આવી શકે છે. પ્રેસિડેન્ટ વિલસને જ્યારે દુનિયાની નવી વ્યવસ્થા માટે ચૌદ મુદ્દાઓ રજૂ કર્યા હતા ત્યારે પણ આવી જ વાત કરી હતી. પણ, જે સ્વાતંત્ર્ય યુરોપ માટે જ રચ્યું. એશિયાને માટે તેમાં સ્થાન નહોતું. એવી જ રીતે જર્મનીને પ્રથમ નિ:શસ્ત્ર બનાવવાની વાત કરવામાં આવી હતી, પણ એનો અંગ્રમ શું આવ્યો તે પણ આપણે જાણીએ છીએ. એ વીસ વરમની જૂની વાત ફરી પાછી આજની દુનિયાને લગભગ એ જ સ્વરૂપમાં લાગુ પાડવાનો જ જો આશય હોય તો આ સનદથી ભાવિ દુઃખો ટળવાનાં છે એવી

આશા બાધતા અનેક શકા કુશકાઓ દુનિયાના મનમા થાય એ સ્વાભાવિક છે. એનો સાચો ખ્યાલ તો અનુભવે આવશે.

મોનિયેટ ગણિત પોતાની એક યોજના મુજબ કરે છે જેનું ઉદાહરણ આજનું મોનિયેટ તત્ત્વ છે. એ તત્ત્વ હલકું છે, ત્યાં લોકોનું ગભીર નથી વગેરે વધુ આશ્ચર્ય જે જે રાજ્યો તરફથી કરવામાં આવતા હતા તે તે રાજ્યો જ આજે એના ગુણગાન માવા માડ્યા છે અને આદર્શો યોગ્ય નથી એમ કહેવામાં આવે છતાં ત્યાં અસાધિત નથી, દુષ્કર્મ નથી, લોકો ઉપર વધારે પડતું દનાણું નથી, થોડા વખતમાં વધારેમાં વધારે ઉન્નતિ એ પદ્ધતિએ કરી શકાય છે વગેરે બાબતો તો આજે દીવા જેવી જણાય છે, જેનો સ્વીકાર કર્યા વગર ચાલે તેમ નથી પણ આ સમાજગતના આજે જે સમાજગતના મૂડીવાદી ધોરણે આધારિત હિતો ઉપર ગચાયેલી છે તેના મૂળમાં ઘા કરે છે, એટલે દુનિયાના સત્તાધારી પુરુષોને તે સ્વીકાર્ય નથી સામાન્ય લોકો કદાચ એનો વહેવો સ્વીકાર કરવા તૈયાર થાય.

પાસિદિકને માટે જાપાન પોતાની શ્રી યોજના મુજબ કરે છે અને આ યોજના ઓછી પ્રસિદ્ધ અને પગિયિત હોવાથી આપણે તેની વધારે વિગતવાર પગેલા કરીએ.

જાપાને પોતાની નીતિ ધીરે ધીરે વિકસાવી છે જરૂરિયાતોમાંથી તેનો નિકાસ થયો છે. જેમ જાપાનનું ઔદ્યોગીકરણ વધતું ગયું તેમ તેમ તેની યોજનાઓનો વિસ્તાર વધતો ગયો. આપણે જોઈ ગયા કે ઔદ્યોગિક દેશો પોતાના ડાયા માલ માટે અને જંગલો માટે હમેશાં ચિંતાતુર રહે છે અને આવા પ્રદેશો ઉપર પોતાનો કાબૂ આવો ન જાય ત્યાં સુધી તેનું અર્થકાન્ધ અને મગમરણ સ્થિત થઈ શકતું નથી.

જાપાને પણ પોતાની મહત્વાકાંક્ષા સતોતવા માટે પાસિદિકની પશ્ચિમે આવેલા દેશોમાં પોતાનો વિગત જોયો પ્રથમ તેની આ

યોજનામાં મચુકુઓ, જાપાન અને ચીન હતા પણ પછી ધીમે ધીમે દક્ષિણ તરફના બધા જ દેશો આમાં સમાઈ ગયા અને આજે તેની પૂર્વ એશિયાની નવી વ્યવસ્થા ઓસ્ટ્રેલિયા અને ન્યૂઝીલેન્ડનો પણ સમાવેશ થાય છે અને કદાચ હિંદુસ્તાનનો પણ ખરો અહીં જો જૂની વ્યવસ્થા કે તેમાં એટલિન્ટન, હોલાડ, અમેરિકા, જાપાન અને રશિયાએ એશિયાના આ સમૂહ દેશો આપસઆપસમાં વહેચી લીધા છે, હવે એને બદલે જાપાન પોતાની આગેવાની તમે આ બધા પ્રદેશોનું સંચાલન કરવા માગે કે આર્થિક દૃષ્ટિએ આ આખો પ્રદેશ મૂડી, કાચો માલ, માલની બજાર અને કેદથી બજાર સુધી પહોંચવાના રસ્તા વગેરે બધી જ રીતે વ્યવસ્થા પૂર્ણ છે આટલા પ્રદેશની એકતા સધાય, આ પ્રદેશો પરસ્પરના સહકારથી આર્થિક ઉન્નતિ કરે તો બધા જ સુખી થાય એમ તેમનું કહેવું છે આ પ્રદેશમાં જાપાન ભૌગોલિક રીતે આગેવાની લેવા સરળથેલું છે અને તે આજે વધારે આગળ વધેલા દેશ છે માટે તેણે જ આ પ્રદેશમાં આગેવાનીભર્યો ભાગ લેવો જોઈએ એ તેની માન્યતા છે.

જોડમિંગલ ટાકાહાશીએ ૧૯૪૦ ના સપ્ટેમ્બરમાં લખ્યું છે.

“જાપાન પૂર્વ, એશિયાનું આગેવાન થવા સંજ્ઞાયુ છે. તે યુરોપિયન પ્રજાઓની અને અમેરિકાની પૂર્વ સબધેની નીતિને સહન કરી શકે નહિ જાપાન આગેકુચની નીતિનું અનુસરણ કરીને પૂર્વ એશિયામાં જો નવી વ્યવસ્થા સ્થાપવા માગે છે તે શી છે? આ પ્રદેશનું તે એક આર્થિક મંડળ સ્થાપવા માગે છે (Economic Bloc) જેમાં જાપાન, મચુકુઓ અને ચીન ત્રણે દેશો એક સાથે જોડાશે આ દેશોનું સ્વાતંત્ર્ય માત્ર નામનું જ નહિ રહે, પણ વાસ્તવિક રીતે. આ પ્રદેશોને અર્ધસ્વતંત્ર સમ્બંધો ગણવામાં આવશે નહિ વગી આ મંડળમાં દક્ષિણ પાસિફિકના બધા જ પ્રદેશો-જેના કે નેધરેન્ડઝ ઈસ્ટ ઇન્ડીઝ, કેચ હિંદી ચીન, ફિલિપાઈન્સ-વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવશે આનો અર્થ એ થશે કે ઉત્તરના અને

છીએ તેવી જ જાતના મહાભા આખી દુનિયાને નહેતો નાખવાની વાત ઉપરની મોજનાના પ્રથમ સિદ્ધાન્તમાં છે આના મહાભા ભૌગોલિક વિચાર પ્રથમ હોતો જોઈએ રક્ષણ અને અનુગ્રહની દૃષ્ટિએ ભૌગોલિક એકતા વગરનું મહા ભામો કાગ ટમી ન શકે આ મહાભા આજના ઔદ્યોગિક યુગની જરૂરિયાતોને પણ ખગમ પડેલી વળે એવા હોવા જોઈએ

તેનો ખીલો સિદ્ધાન્ત ધરાવે છે એનો છે જનપાનને આજે આક્રમણમગી પ્રજા તરીકે ગણવામાં આવે છે જેણે જેણે આજ મુખી સામ્રાજ્યો જમાવ્યા છે એ બધી પ્રજા આક્રમણમગી જ હતી એકરાગ આક્રમણ કર્યા પછી અને અમુક પ્રદેશો કમજો કર્યા પછી જ્યારે તેને માન સાચવવાનો પ્રશ્ન ગ્યો ત્યારે આક્રમણકારી મગી છે. આ પ્રજાઓ જેટલે અંશે આક્રમણમગી હતી, એટલે જ અગે જનપાનને પણ આક્રમણમગી કહી શકાય પણ આ કલમમાં નવા જમાનાને પિઠાનવાનો દેખાડ જણાય ચીન અને હિંદુ જેવા મોટા દેશોને સ્વાયત્તશાસન આપવાનો વિચાર આમાં જે દેશોનો ઇતિહાસ ધણો જૂનો છે, જે પ્રજાઓ એક કાગે ઉચ્ચ સંસ્કૃતિ ધરાવતી હતી, અને જે હજી પણ પોતાની અતર્જત ઉન્નતિ પોતે જ કરી શકે એટલી શક્તિમાન છે એવી પ્રજાને સ્વાયત્ત આપવું જરૂરી છે, એ સિદ્ધાન્ત સ્વીકારવામાં આ પો છે આ સ્વાયત્ત શાસનને આપણે મર્યાદિત અર્થમાં જ સમજવાનો રહેશે કારણ એ જ છે આ દેશોને મહાપ્રતી છટા મહેરાનો અધિમત નથી સરક્ષણ પગગત્ય સાથેના સબધો વગેરેનો અધિમત મહાજનો આંગેના સત્તાના હાથમાં ગાખવાનું જરૂરી માનવામાં આવે છે કોઈ પણ એક સધ બનાવવાના પ્રશ્ન વખતે આ બાબતનો સ્વાભાવિક રીતે જ સમાવેશ થઈ જાય મહાજો બનાવવાનો ઉદ્દેશ જ વધારે સામર્થ્ય મેળવવાનો હોય છે સમવાય તત્ત્વમાં કેન્દ્રસત્તાને જે અધિકારો હોય છે તેવા અધિકારો આમાં આંગેના સત્તાને રહેશે

મોટા પ્રદેશોને મંડળમાં રદીને સ્વાતંત્ર્ય આપવાનો જે વિચાર કરવામાં આવેલ છે તે તો મોટી અને જૂની સંસ્કૃતિ ધરાવનારા દેશો માટે. પણ આવાં મંડળોમાં જે નાનો પ્રજાઓ દ્વારા, અને જેઓ હજી સંસ્કૃતિની વ્યાખ્યાવસ્થામાં જ હશે તેમને શરૂઆતમાં દારવણીની જરૂર પડશે અને એથી એમનું સ્વાતંત્ર્ય ઘણું મર્યાદિત રહેશે. આજના જૂની વ્યવસ્થાના સામ્રાજ્યવાદીઓ જેવા વિચારો સેવે છે તેવા જ વિચારો આ પણ છે. તેઓએ પણ હેતલા મહાયુદ્ધ પછી મેન્ડેટની પદ્ધતિ શરૂ કરી હતી. આનો પાછળની ભાવના જે શુદ્ધ હોય અને એનું એટલા જ શુદ્ધ હેતુથી આચરણ કરવામાં આવે તો નાની અને પછાત પ્રજાઓને લાભ થઈ શકે ખરો. પણ આજનાં મેન્ડેટની જે સ્થિતિ થઈ છે તેવા જ જે થવાની હોય તો નવી રચનામાં કાંચો તફાવત પડતો નથી.

હેતલો સિધ્ધાન્ત છે રાષ્ટ્રસંઘની માફક જ એક સંઘ બનાવવાનો. જૂની વ્યવસ્થા કરતાં આમાં એક તફાવત કરવામાં આવ્યો છે. જૂની વ્યવસ્થામાં નાનાં અને મોટાં રાજ્યોને સમાન કોટિએ ગણીને બધાને રાષ્ટ્રસંઘના સભ્ય બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. પણ નાનાં અને મોટાં, બળવાન અને નિર્બળ બધાં જ એક સમાન કોટિએ આવી શકે નહિ. માટે મોટાં રાષ્ટ્રોને વિશેષ સગવડો આપેલી. આ મોટાં રાષ્ટ્રો પોતાના પ્રભાવ નીચેનાં રાષ્ટ્રોને પોતાના પક્ષમાં ખેંચનાં. આખરે તો આ મોટાં રાજ્યો કરવા દ્યારે તે જ મનું, નાનાં રાષ્ટ્રોના સમાન દરજ્જાની માન વાત જ કરવાની રહેતી. આ નવી વ્યવસ્થામાં રાષ્ટ્રસંઘ મંડળોને જ બનાવવાનો છે. મંડળના ઘટકોને પોતાના પ્રતિનિધિઓ મોકલવાનો અધિકાર નથી. મંડળ તરફથી આવેલા પ્રતિનિધિઓ આ રાષ્ટ્રસંઘમાં બેસે. અને દરેક મંડળ લગભગ સરખી જ શક્તિ ધરાવતું હશે, એટલે દરેક મંડળને પ્રતિનિધિત્વ સરખું જ મળશે. આવા સઘને તે મંડળોને અનેલો હોવાથી આપણે મહામંડળ નામ આપી શકીએ.

આ મહામંડળની યોજના એટલા માટે છે કે બધાં જ મંડળો

સગખા હશે, જ્યાં જ વ્યવસ્થા પૂર્ણ હશે તો જ્યાં વચ્ચે શાંતિ મચનાઈ ગયેશે આજના ગાંધીસઘમાં શાંતિ સચવાવાનો જોડયો સભવ છે તે કળતા આના મહામહામાં શાંતિ વ્યથાવાનો સભવ વધારે છે

આ આખી યોજના તપાસીએ તો સમાજવ્યવસ્થા કે ગાંધી-વ્યવસ્થાની દૃષ્ટિએ સામ્યવાદી મોવિયેટ તરફ જે જાતનો ધરમૂળથી ફેરફાર કરવા માગે છે તેવો આ ફેરફાર નથી સમાજના અને ગાંધીના બધાગણમાં કોઈ ખાસ તાર્કિક ફેરફાર જણાતો નથી માત્ર ઔદ્યોગિક યુગમાં નાના ગણનો ટકી શકતા નથી, માટે ગણોની મર્યાદા વિગાળ હોવી જોઈએ, અને એ વિગાળ ન થાય ત્યાં સુધી અશાંતિ રહેવાની એ અનુભવનો સ્વીકાર કરીને નવેસરથી દુનિયાને વહેચી નાખવાનો વિચાર આમાં સમાયેલો છે આવી વહેચણીમાં ભૌગોલિક બાબત ઉપર લક્ષ આપવામાં આવ્યું છે, જેથી બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની માફક, કે ફ્રેંચ સામ્રાજ્યની માફક કે ડચ સામ્રાજ્યની માફક દરેક મહાગણના ધટકો છૂટા છવાયા વિખરાઈ ગયેલા ન હોય, પણ નજીક નજીક હોય જેથી તેનું રક્ષણ થઈ શકે, અને તેમાં સહેનાઈથી અનગળવર પણ થઈ શકે આ ભૌગોલિક એકતા હોઈ તો ઈર્ષક આસ્કૃતિક એકતા પણ આવવાનો સભવ ખરો

આ સિદ્ધાંતોને લક્ષમાં રાખીને જે મહાગણ રચનાના છે તેનો ખ્યાલ એ ચાર જાપાની લેખકોએ જુદો જુદો આપ્યો છે જુદી જુદી રચનાઓમાં પરિસ્થિતિ અનુસાર થોડો ઘણો ફેરફાર સૂચવવામાં આવ્યો છે, છતાં તેની સામાન્ય રૂપરેખા નીચે પ્રમાણે ગણી શકાય

પહેલું મહાગણ પૂર્વ એશિયાનું આમાં જાપાન આવેલાનું રાષ્ટ્ર રહે બાકીના દેશો, મયુકુઓ, ચીન, હાંદીચીન, સિયામ બર્મા, હિંદ, મનાયા, ફિલિપાઈન્સ નેધર્લેન્ડ્સ પર્સ્ટ ઇન્ડીઝ, આસ્ટ્રેલિયા અને ન્યૂઝીલેન્ડનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે અગાઉ જણાવી ગયા છીએ તેમ ચીન-હિંદ જેવા દેશોને આમાં સ્વયંસાક્ષિત પ્રદેશો તરીકે

ગામવામાં આવશે, અને ઓસ્ટ્રેલિયા તથા ન્યૂઝીલેન્ડ સબધેનો યોગ્ય પ્રબલ ઠગવામાં આવશે.

બીજી મહાગુરુ યુરોપનું આ પ્રદેશની આગેવાની નર્મની અને છટાવિને મળશે અને આ દેશો આ આખા મહાગુરુને વિકસાવશે. આફ્રિકા ખડો કદાચ આ મહાગુરુમાં સમાવેશ કરવાનો હશે.

ત્રીજી મહાગુરુ મોવિયેટનું. આ આખું મહાગુરુ આજે જ રચાઈ ગયું છે એને અભગ રાખવામાં આવશે અને ભૌગોલિક રીતે તે આજે પણ અભગ છે. ધરના અને અધ્યાનિગ્તાનને આ મહાગુરુમાં ઉમેરવામાં આવે છે.

ચોથું મહાગુરુ ઉત્તર તથા દક્ષિણ અમેરિકાનું આમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ આગેવાન ગાંધી તરીકે ગણેશે, અને ઉત્તર તથા દક્ષિણ અમેરિકા જે ભૌગોલિક રીતે અદ્ય તરી આવેતો વિભાગ છે તેની અવગ્યા તે કરશે.

પાચમું મહાગુરુ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનું આ મહાગુરુમાં આજનું સામ્રાજ્ય આવી જાય છે પણ ફેરવાક લેખકો આ મહાગુરુને ન્યાયકાંત નથી દાખલ ઓસ્ટ્રેલિયા વગેરે સમ્યાનો પૂર્વ ઝેશિયામાં આવે, કેનેડા અમેરિકામાં અમાઈ જાય, હિંદ જેના દેશોને સ્વયં-રાસન આપવામાં આવે તો પછી આ મહાગુરુમાં દક્ષિણ આફ્રિકા મિવાય કશું બાકી રહેતું નથી જે બ્રિટિશ લોકો સાથે જાપાનને મુદ્દ ન થયું હોય તો આ મહાગુરુના અસ્તિત્વનો સહાર હતો પણ મુદ્દ થયા પછી અને જાપાનની ધાગળા મુજબ બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય છૂટે તો પછી જાપાનીઓ આવા મહાગુરુની ગણુનરી ન કરે એ સમગ્રજ એવું છે.

ઝાઈસિસે ઈસિદાગ નામનો એક લેખક આ નવી ગ્યનાને સહેજ ફેરફાર સહિત મોકે છે આ લેખક જાપાનનો એક વેપારી અને ઔદ્યોગિક પેદીનો પ્રમુખ છે અને એ રીતે આગેવાન યુરુપ ગણાય.

તે પૂર્વ એશિયાના ઉપર ખતાવેલા મહામા પૂર્વ સાંઝીગિયાને કિનારે આરેના પ્રદેશને ઉમેરે ? અને બલદેશને પણ આ મહામા ઉમેરે છે

ઉપગત એક નવી જ યોજના તે રજૂ કરે છે. કેટલાક દેશોને તે વેપાર ઉદ્યોગો મારફત ચિકિત્સાના દેશ તરીકે ગણે છે આ નામો જાણી જોવા છે દક્ષિણ અમેરિકા, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, હિંદુસ્તાન, ઈગિપ્ત, અંગ્રાજી આફ્રિકાનો પૂર્વ ભાગ, દક્ષિણ આફ્રિકા વગેરે દેશો-એટલે પાસિફિકના કિનારા ઉપગત તથા હિંદી મહાસાગરની આસપાસના દેશોને આમા ગણાવે છે આ યોજના પ્રમાણમા તરંગી જણાય છે પણ એ એક ઉદ્યોગપતિ અને વેપારીની યોજના છે એટલું ધ્યાનમા રાખવું જરૂરી છે

બાકીના પ્રદેશની ખીનવણી ગોગ લોકો કરે એવી તે યોજના મૂકે છે આ બાકીના પ્રદેશમા ઉત્તર કેનેડા, ઉત્તર અને પશ્ચિમ સાંઝીગિયા, રશિયન તુર્કમ્સ્તાન, યુરોપ અને પશ્ચિમ આફ્રિકા (સહરા)નો સમાવેશ થાય છે યુરોપને બાદ કરતા કુદરતી સમૃદ્ધિની દૃષ્ટિએ આ મહા લગભગ નિર્ધન જ છે આજ સુધી દુનિયાની જે લૂટ ચૂનાવી છે એના દડ તરીકે હવે આ સગ્ન ગોરા લોકોને આપનામા આવતી હોય એની ગધ આ યોજના પાછળ આન્યા વગર ગહેની નથી વળી ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ જપાન જ્યા પહોંચી ન શકે એવા આ પ્રદેશ છે એટલે જપાન પાસિફિક અને હિંદી મહાસાગર બન્ને ઉપર પોતાની સત્તા ગાખવા માગતું હોય એમ પણ આમાથી કલિત થાય છે

આ બધી યોજનાઓ હજી અગ્રપટ છે, અને કોઈ યોજના સત્તાનાગ નથી પણ જપાની લોકો હવે ઈશ્વર દિશામા પોતાની નવી વ્યવસ્થાને લઈ જવા માગે છે એનું મૂલ્યન આપણને જરૂર આ યોજનામાથી મળી ગહે છે એમા પણ પૂર્વ એશિયાના મહા માટે તો બધી જ યોજનાઓનાળા એકમત છે પાસિફિકને નાગે વગાગે

છે ત્યાં સુધી આ યોજના પ્રમાણે પશ્ચિમ પાસિફિકમાં જાપાનની આગેવાની નીચે મડળ ગયાવ અને એની ખીલવણી થાય, ત્યારે પૂર્વ પાસિફિકમાં અમેરિકા પોતાનું વર્ચસ્વ ગળે પોતાના મડળમાં આવેલા બધા દેશોના ધર્મ અને રીતિઓની વચ્ચે નહિ આવવાનું સૂચન આ વ્યવસ્થામાં કરવામાં આવ્યું છે.

૧૯૪૨ ના ફેબ્રુઆરીની ૧૬ મી એ જાપાનની પાર્લામેન્ટ સમક્ષ બોલતા વડા પ્રધાન ટોજોએ પોતાની આ નવી વ્યવસ્થા સમર્થ બોલતા જણાવ્યું હતું કે —

“ જાપાનનો હેતુ ધાર્મિક સિદ્ધાંતો ઉપર સ્થપાયેલ સદ્ગુણ અને સામુદાયિક આબાદી (Co-prosperity) ની નવી વ્યવસ્થા સ્થાપવાનો છે જેમાં આ પદ્ધતિના કેન્દ્ર તરીકે જાપાની સામ્રાજ્ય ગહે અને બૃહત્ પૂર્વ એશિયામાંના દરેક દેશ અને દરેક પ્રજા પોતાનું યોગ્ય સ્થાન ધરાવે ”

જાપાન શું કરવા માગે છે એનો આઠો ખ્યાન ઉપગ્રંથી યોજનાઓ ઉપગ્રંથી મળે છે તેણે જે પાંચ મડળોની યોજના કરી છે, તેમાં કઈક તથ્ય પણ છે કાન્થુ કે આજની અમાનરચનામાં ધરમૂળથી ફેરફાર ન થાય અને છતાં દુનિયામાં શાંતિ સત્વવાઈ ગહે એવો એ માર્ગ કે આની યોજનાઓ યુરોપના બર્લિન ગસલ આદિ મોટા પિદ્ધાનો તરફથી પણ મૂકવામાં આવો હતો આનાથી આખરે દરેક મડળમાં આવેલી પ્રજાઓનું અને સમગ્ર દુનિયાનું સ્વચ્છ થશે કે કેમ એ આજે કોઈ કહી શકે નહિ. ”

આજે તો નવી દુનિયા રચનાના જે સ્વપ્નાઓ સેવવામાં આવે છે, તેમાં એક બાબત આટલાટિક આર્ટ્સ છે અને બીજી બાબત જાપાનની આ નવી વ્યવસ્થા છે આટલાટિક આર્ટ્સ સત્તાવાર બહેગત છે, ત્યારે જાપાનની નવી વ્યવસ્થા એ સત્તાવાર નથી.

પણ પૂર્વ એશિયા માટેની નવી વ્યવસ્થાને સત્તાવાર ગણી લેવામાં હરકત નથી. સોવિયેટ પોતાની યોજના દાહ તુરત દુનિયા પાસે સ્વીકારાવી શકે એવું લાગતું નથી. એટલે દુનિયા પાસે જે જ યોજનાઓ રહે છે. જગત સમસ્તનું કસ્યાણુ કરવાની જાવનાથી પ્રેરાઈને આ બંને યોજનાઓ ગૂંટી કરવામાં આવે છે. આ મહાયુદ્ધને અંતે જોતો વિજય થશે એની વ્યવસ્થા દુનિયાએ સ્વીકારવાનું રહેશે. અને ત્યારે જ કસ્યાણુકારી છે કે કેમ એની કસોટી પણ થશે.

પણ એક વાત અત્યારથી જ સમજી શકાય એવી છે. દરેક પ્રજા સામ્રાજ્ય સ્થાપન માટે કાર્ષ વિશ્વભાવના રજૂ કરે છે. એ વિશ્વભાવનાના ઝૂંટનથી વિજય પ્રાપ્ત કરે છે, પણ વિજય પછી કેવળ સ્વાર્થી જ બની જાય છે, એવો ઇતિહાસનો અનુભવ છે. જાપાનની જાવના એવી નથી એમ માનવા કશું કારણ નથી. અને સામ્રાજ્ય માટે પણ પ્રજામાં એક પ્રકારની ખાનદાની જોઈએ. સાચું તો એ છે કે કાર્ષને દબાવી સામ્રાજ્ય સ્થાપવાની જાવના જ અનિષ્ટ છે, માણસને સત્તાનું ધેન ચડે છે તેવું જ કે તેથી વિશેષ રાજ્યને પણ ચડે છે. જાપાન જે મહામંડળો રમે છે. એ મહામંડળો સર્વને સ્વાતંત્ર્ય આપવાને સંમત થશે, પોતાના સ્વાર્થીથી નહિ પણ દુનિયાના હિત માટે જગતના રાજ્યકારણનો વિચાર કરશે ત્યારે જ સાચી શાંતિ સ્થપાશે.

આખરે તો—

દેશના બંધુઓજ દેશનું રક્ષણ
કરે છે!

અને તથીજ—

સ્વદેશી સાહસનેજ અપનાવવું એ
હરેક દેશપ્રેમીનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે.

આગ—અકસ્માત—મોટર—

મરીન—જાંદગી—ઈત્યાદી

કેઈપણ પ્રકારના વિમા માટે મશહુર
સંપૂર્ણપણે સ્વદેશી અને સંપૂર્ણ
હિન્દુસ્તાનની લોકપ્રિય વિમા સંસ્થા

ઈન્ડિયન ગ્લોબ્લ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ.

પ્રોસ્પેક્ટ ચેમ્બર્સ, હોર્નબી રોડ, કોટ-મુખર્ષી

ધી.ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એન્ડ પ્રુડેન્શીયલ એસ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ

ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્યુરન્સ બીલ્ડીંગ
ચર્ચગેટ સ્ટેશનની સામે. ફોર્ટ. મુંબઈ.

(સ્થાપના : ૧૯૧૩)

૧૯૪૧ દરમ્યાન
પુર કરેલ કામકાજ

રૂ.

૬૦,૦૦,૦૦૦

૧૯૪૧ ના અંતમાં
અંદાજીતા વીમાનું ભડાગ
આસરે
રૂ. ૧.૫૦,૦૦,૦૦૦.

જનરલ મેનેજર —

કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ બી એ એચ એસ. બી
ઉદ્દતા વેલ્યુએશન વખતે બાહુર કરેલું ખોનસ.

આખી અંદાજીતા
રૂ. ૨૦.

દર વર્ષે હજારે

હયાતિ
રૂ. ૧૬

વધુ માહિતી માટે લખો:—

જે. સી. સેતલવાડ મેનેજર પ્રાઇવેટ,

ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એન્ડ પ્રુડેન્શીયલ એસ્યુરન્સ કું લિમિટેડ
એગન્સીઓ માટે ઉદ્યોગ શરૂ

દેવકરણુ નાનજી બેંક લિમિટેડ

રેક. ઓફિસ. દેવકરણુ નાનજી બીલ્ડીંગ, એલફીન્સ્ટન સર્કલ,

કોટ. મુંબઈ.

સાખાઓ :

હાફુરદ્દાર, મેન્ડલુર્ટ બ્રીજ, કાલબાદેવી અને માંડવી, મુંબઈ.

તથા નાસિક સીટી અને નાસિક રોડ.

નોંધ: દેનાબેંક માથેરાન સખ-ઓફિસ માર્થ
મહિનાની આખેરીએ ઉનાળાની સીઝન
માટે ખુલશે.

બેંકીંગને લગતું દરેક કામકાજ કરવામાં આવે છે.

બેંક ગુજરાતી ભાષામાં પણ પત્રવ્યવહાર કરે છે.

વીઆ ઉતરાબો અને પ્રતિનિધિત્વ લો . . .

ધી સખસ્ટેન્શીયલ પ્રોવિડન્ટ ઇન્સ્ટી. ટું. લી.

સંપૂર્ણ અદેશી સંખ્યા.

જે તમારી જ કંપની છે.

વધુ માહિતી માટે લખો :

પી. એસ. આગીવાલ બી એ

મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર,

વેસ્ટર્ન ઈન્ડિયા હાઉસ, કોટ,

મુંબઈ.

જીવન-વિકાસ માસિક

ભેટ સાથે

શારીરિક, માનસિક તથા આધ્યાત્મિક તંદુરસ્તી, પ્રાકૃતિક વિહિત્સા, વ્યાસન, પ્રાણાયામ, આત્મશક્તિ વિવિધાવર, અનુભૂત ઉપચારોથી ભરપૂર ઉત્તમ સાહિત્યનો રસચળા પીરસવામાં આવે છે કુટુંબની હરેક વ્યક્તિઓને એકસરખું ઉપયોગી છે. આપના જીવનને સુખી, શાંતિમય અને સફળ બનાવવા અવશ્ય માહક યાઓ. વાર્ષિક લગભગ રૂ. ૨૦ છુટક અંકના ચાર આના. માહુકોને ભેટ કાર્યાલય તરફથી મૂર્ચનમંજાર છુક, ચાર્ટ સાથે તથા ભાવના, પ્રાર્થના અને કમરન, આદિ ઉત્તમોત્તમ સાહિત્ય રાત્રનખદાદુર ગોવીંદલાલ પીતી તરફથી જ્ઞાન પ્રયાગથે કાર્યાલયને મળેલ છે, તે કાર્યાલયના ખરચે મુકવામાં આવશે.

હેકાણું :

૩૧૨ કાલબાદેવી રોડ,
સ્વદેશી મારકીટ પાસે,
મુંબઈ નં ૨
ફોન નં. ૨૫૩૮૦

સંપાદક :

ડૉ. પ્રભાકર ડી. શર્મા,
એમ. બી. પી. સી, પીએસ. ડી.
(અમેરીકા)
મેન્ટલ રિપેર્યાલીસ્ટ.

કેસન્ટ ઇન્સ્યુરન્સ

કંપની લિમિટેડ

[સ્થપાઈ સને ૧૯૧૯]

જીંદગીના વીમાના નવા પ્લાનો,

અપ-ફ્રન્ટ પોલીસી કોન્ટ્રાક્ટ, બાળકોના વીમાની
નવી સ્કીમો, અશક્તિમાં સહાયતા વિગેરે
સુંદર સગવડો આપે છે.

તમારી જીંદગીના વિશે પણ.....

આજ શુદ્ધ સ્વદેશી કંપનીમાં ઉતરાવો..

ઉદાર શરતોએ એજન્સી આપવી છે.

મધુ વિગતો માટે મળો યા લખો.

રેઃ એક્સિઝન-ટેમેરીન્ડ લેખન, ફાર્ડ, મુંબઈ.

શ્રી. પી. આર. ભટ્ટ, જી. પી.—મેનેજિંગ ડિરેક્ટર.

વી. એચ શાહ, —મેનેજર.

વોર્ડન'ની

....થોડા વરસોની

સિધ્ધિનું કૃણ.....

વોર્ડનનો.....

ભૂતકાળ એ એના ગૌરવનું
સવિધ્ય મુચક છે. અને આ
'વોર્ડન'ને મહાન કંપનીની
આશા આપે છે.

એણે એછા વરસોમાં પોતાનું
એક કુટોડ રૂપિયાનું ચાલુ
વીમાનું કામકાજ બે કુર્ચું છે
એ તેની ભવ્યતાના પુરાવા
રૂપ છે.

આગ તેમજ અકસ્માતના
વીમાનું કામકાજ શરૂ
કુર્ચું છે.

ધી વોર્ડન ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

૨૦ આગ્રિમ વોર્ડન હાઉસ. સર દિરેક્શના મહેતા રોડ, મુબઈ ૨.

શાંતિમાં . . . . કે . . . . યુદ્ધમાં..

આર્થિક સલામતી માટે વીમા એકજ સાધન છે.

ધી જ્યુપીટર જનરલ.

ઇન્સ્યુરન્સ કું. લિમિટેડ

[હિંદમાં સ્થપાયેલી. સન ૧૯૧૯]

હેડ ઓફિસ. કોટ, મુંબઈ.

હિંદી, આંગ, દરીયાઈ, અકસ્માત વગેરેનું
કામ કરે છે.

—પ્રગતિનો પુરાવો—

સત્તાવાર થાપણુ ...	...	...	રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦
ભરાયેલી થાપણુ ...	...	...	રૂ. ૧,૫૦,૦૦,૦૦૦
ઉઘરાયેલી થાપણુ ...	...	...	રૂ. ૨૩,૭૪,૮૦૦
કુલે ચૂકવેલા દાવા ...	...	...	રૂ. ૭૬,૦૦,૦૦૦
થી વિશેષ			

કંપનીએ અત્યાર સુધી જનતાનો કેવો પ્રેમ છત્યો

, છે તેના પુરાવો ઉપરના આંકડા જ આપે છે.

તમારો વીમા પાણુ આજ કંપનીમાં ઉતરાવો.

તમે વસાવ્યું ?

‘ગીતાંજલિ

અને

બીજું કાવ્યો’

કવિવર રવિન્દ્રનાથને જેને માટે લાખ રૂપિયાનું નાખેલ ધનામ મળ્યું તે વિધિવિખ્યાત ગ્રંથનો મૂળ અંગાળીમાંથી કરેલો ગદ્યપદ્યાત્મક અનુવાદ, કવિવરની કાવ્ય સમૃદ્ધિનો ખ્યાલ આપશે. આમાંજ કવિવરનું તાજમહાલને અનુલક્ષીને લખાયેલ અદ્ભૂત કાવ્ય પણ છે. ઉપરાંત એમનાં જુદી જુદી શૈલીનાં નિર્દર્શક કાવ્યોનો અનુવાદ પણ સામેલ કરવામાં આવેલ છે. શ્રી. કાકાસાહેબ કાલેલકરે લખેલી પ્રસ્તાવના આ પુસ્તકનું મહત્વનું અંગ બની રહેશે. વળી કવિવરનો છેલ્લો મુંદર ફોટો પણ મૂકેલ છે.

જે ગીતો ગાઈ તમે આનંદ પામશે.

કિંમત રૂ. ૧૧.

તમારી નકલ ટ્રેજરી લો.

ધી મહાગુજરાત પબ્લિશિંગ કું. લિ.

સર ફિરોજશા મહેતા રોડ, કોલ. મુંબઈ ૧.

અથવા

શ્રી. નગીનદાસ પારેખ,

ગાદલપુર અમદાવાદ